

«Vi er de siste kystfiskerne»

*- en antropologisk fremstilling av kystfisket
på Sørlandet og de små stemmene i den
store forvaltningen*

Skrevet av
Iselinn Kongsten

Masteroppgave i sosialantropologi

Sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2013

Til Matilde

«Vi er de siste kystfiskerne»

- En antropologisk fremstilling av kystfisket på Sørlandet og de små stemmene i den store forvaltningen

Iselinn Kongsten

© Iselinn Kongsten

2013

Vi er de siste kystfiskerne – en antropologisk fremstilling av kystfisket på Sørlandet og de små stemmene i den store forvaltningen

Forfatter: Iselinn Kongsten

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

VI

Sammendrag

Denne avhandlingen baserer seg på et seks måneder langt feltarbeid blant kystfiskere i en Sørlandsby fra januar til juni 2011. Studiet er knyttet til forskningsprosjektet CUBI – Cultures of biodiversity: Perceptions and Practices ved Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Oslo.

Avhandlingen tar utgangspunkt i en diskurs blant fiskerne om at de er de siste kystfiskerne. Det etnografiske materialet og analysen viser hvordan denne diskursen formes i deres arbeidshverdag, og de komplekse relasjonene mellom fiskerne og et forvaltningssystem de både er en del av og som de må etterfølge.

Lønnsomhetskriteriet er førende for hvordan regulerings- og forvaltningsvedtak iverksettes i kystfisket, og styrer med dette hvordan fiskerne utøver sin praksis. Vitenskap og teknologiske verktøy innlemmes i fiskernes lokale kunnskaper, men i en såkalt medforvaltningsmodell opplever de at overvekten av vitenskap får regjere. De etterlyser derfor en bedre samhandling mellom de ulike aktørene.

Det å være kystfisker handler i følge informantene om livskvalitet og levesett i like stor grad som lønnsomhet. Friheten til å drive selv uttrykkes som et viktig element, men i diskursen omkring yrkets overlevelse settes frihetsidealet ofte på prøve ved at fiskerne må drive så de klarer seg økonomisk.

Når fiskerne opplever reguleringstiltakene som urettmessige, fører dette til mistillit til reguleringene. Slike tilfeller skaper dermed rom for at det oppstår uenighet om hvem som innehar den rette kunnskapen om hvordan et kystfiske bidrar i forvaltningen av marine ressurser.

Utøvelsen av kystfisket er knyttet opp mot kroppsliggjorte kunnskaper og erfaringer. Konkurransefortrinnet ligger i det å benytte denne kunnskapen på best mulig vis og samtidig være forsiktig med hvem du lærer den bort til. Disse forutsetningene er viktige, men de kan også være et hinder for hvordan fiskernes kunnskap blir formidlet og oppfattet i en medforvaltningsmodell fra myndighetenes side.

Det relasjonelle aspektet er med andre ord et viktig element og en viktig førende enhet for hvordan utfordringer i kystfisket videre skal kunne avdekkes.

Forord

Jeg leste en gang en masteroppgave hvor forfatteren sa at reisen til fullført avhandling føltes som å bestige Mount Everest. For min del gikk reisen ut på havet. Jeg gikk om bord i en ukjent båt og dro ut fra havnen alene. På grunn av mye vind ble bølgene høye og tåke gjorde sikten dårlig. Det føltes derfor nesten umulig å ta seg til land igjen. Da er det godt med litt hjelp underveis.

Jeg ønsker særlig å få takke Yngvar Aanunsen ved Risør fiskemottak, som ble min viktigste støttespiller gjennom feltarbeidet, i tillegg til fiskerne i Risør som lot meg bli kjent med og få erfare deres verden og hverdag. Tusen takk skal dere ha!

Jeg ønsker også å rette en stor takk til min akademiske veileder, Professor Emeritus Harald B. Broch. Harald, du engasjerer stort med din sterke, faglige kunnskap, og din støtte og dine tilbakemeldinger gjennom hele prosessen har vært uvurderlig, og i mange tilfeller avgjørende. Jeg er deg evig takknemlig! Jeg fikk også gleden av å delta i forskningsprosjektet CUBI - Cultures of Biodiversity: Perceptions and Practices, ved Sosialantropologisk institutt på Universitetet i Oslo, og mottok et stipend som kom godt med i prosessen.

I takt med en voksende mage ble avhandlingen til på papiret, og når jeg nå står ved reisens slutt har magen blitt til lille Matilde på 1 år. Hun har bidratt til at mangfoldige arbeidstimer har blitt satt på vent, men har til gjengjeld vist at det var verdt det. Hun har også virkelig fått meg til å kjenne hvor viktig det er for meg å fullføre denne avhandlingen. Denne er til deg, jenta mi!

Tusen takk til Magnus, Bjørn Hallstein og Marianne for gode råd, innspill og tilbakemeldinger da jeg trengte det som mest!

Til hele den flotte familien min – tusen takk for at dere alltid har troen på meg og at dere alltid stiller opp. Dere betyr alt!

Helt til slutt - min kjære Jonas, hva er det vi ikke har opplevd sammen? Takk for at du gav meg rom til å fullføre.

Endelig ble det klarvær. Jeg ser nå land og er derfor trygt fremme.

Risør, 10.november 2013

Iselinn Kongsten

Innhold

Sammendrag	VII
Forord	IX
Innhold	XI
1 Innledning	1
Feltets diskurs og kunnskapsformer.....	1
Empirisk kontekst	6
Fiskebrygga, fiskemottaket og fiskemiljøet – en del av feltarbeidets arena	8
Handlingsplanen for kystfisket i Sør-Norge	10
Kystfiskerieringens forvaltning	10
Bakgrunn for valg av tema og felt: CUBI	14
Sentrale begreper	15
Hva er en yrkesfisker?	15
Hvor utøves et kystfiske og hva kjennetegner en kystfisker?	17
Hvem er yrkesfiskere i Risør?	18
Hvilke arter fiskes det etter?	18
Fartøy i kystfisket	19
Rødlistede, fredede og truede arter	21
2 Feltarbeidet	23
Borte eller hjemme?	23
Jente om bord! - generelle utfordringer og praktiske begrensinger	25
Hvem er du?	31
Å ta noe for god fisk – fiskerkulturelle overbevisninger	35
Kvinner betyr dårlig fangst	35
3 «Vårknipa» hele året rundt -Utfordringer når det er dårlige fangsttider	39
Kunnskapens kompleksitet	41
Svingninger i tilgangen på fangster	43
Fokus på kvalitetssikring av råvarer	45
4 Kunnskapens verdi	53
Graden av kommunikasjon	54
Samhold og konkurranse	58
Rekruttering	61
Viktigheten med lokale fiskerlag.....	67
Arbeidsmoral og sårbarhet.....	68

5	“Skrivebordsfiskere” – praksis og håndtering av regelverk	71
	Lønnsomhet som kriterium for forvaltning.....	71
	Hvem tør å være yrkeskystfisker?	75
	Samhandling i forvaltningsstrategiene.....	79
6	Gråsoner i et svarthvitt regelverk.....	83
7	Har kystfiskerne på Sørlandet en fremtid som yrkesfiskere?	87
	Litteraturliste	95

1 Innledning

Avisen hadde overskriften: «Kystfisket nede i en bølgedal» (Agderposten 2010). Jeg tok en telefon til en fisker som sa «Sånn det ser ut nå er vi nok de siste kystfiskerne. Du får ta deg en tur nedover og se hvordan det er».

En iskald januardag gikk jeg vaklende nedover den smale og glatte veien til huset jeg hadde leid i den lille Sørlandsbyen. Jeg låste opp den grønne døren og gikk inn. Huset var gammelt og med mange små rom over to etasjer. Et lite hus i Lille trappegata. Jeg fikk lempet inn bagasjen og fikk fyr i peisen stua og vedovnen i spisestua. Etter en liten stund knirket det i hvitmalte tømmervegger etter hvert som varmen fikk sommerhuset til å tine opp. Her skulle jeg altså bo de neste 6 månedene. På ettermiddag gikk jeg i det begynnende vintermørket ut til fiskebrygga. Snøen lå hardpakket som glatte issvuller langs fortauene og i kantene på de smale veiene. Den rå, kalde lufta pakket byen inn i en grå dis. Ved brygga lå fiskebåtene etter hverandre og duppet sakte så det knirket og knaket i tauverket de var festet i. Klare for neste dyst på vinterhavet.

Feltets diskurs og kunnskapsformer

Jeg skal i denne avhandlingen problematisere yrkeskystfiskernes situasjon ut i fra et utsagn om at «vi er de siste kystfiskerne». Utsagnet er knyttet til en diskurs blant fiskerne om kystfiskets fremtid som (tradisjonell) næring på Sørlandet. Diskursen om kystfiskets overlevelse preges av språkbruk (og handlinger) knyttet opp mot usikkerhet omkring rettigheter og framtidsutsikter, og har en pessimistisk undertone som jeg ønsket å grave videre i. I følge de politiske teoretikerne Laclau og Mouffe er det de «*politiske artikulasjoner som avgjør hvordan vi handler og tenker, og dermed hvordan vi skaper samfunnet*» (Jørgensen og Phillips, 1999: 45, min oversettelse). For å belyse hvordan fiskernes diskurs tar form vil jeg benytte deres teori om at selv om det oppfattes som om vi lever innenfor fastsatte rammer og strukturer er alt likevel dynamiske prosesser som skaper handlingsrom (Jørgensen og Phillips, 1999:44). Meningsdannelse er derfor et viktig element som ligger til grunn, men Chouliaraki og Fairclough på sin side, viser til at folks diskurser ofte er preget av begrensinger fra strukturelle avhengighetsforhold og at det derfor er et mindre

flytende perspektiv enn det som finnes hos Laclau og Mouffe (Jørgensen og Phillips, 1999: 68). Jeg vil med utgangspunkt i det overnevnte definere diskurs som:

«et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i ett sett av sosiale relasjoner» (Neumann, 2001:18).

Om utsagnet knyttet til fiskernes diskurs får en selvoppfyllende profeti antar jeg det vil gi store sosiale endringer og konsekvenser for yrkeskystfiskerne, da utsagnet viser til en utvikling av kystfisket som noe som går fra å være, til ikke å være. Dette innebærer at *endringsprosesser* representeres som utvikling, og jeg vil drøfte gjennom analysen hvordan fiskerne forholder seg til utviklingen av sitt yrke.

Utvikling er i dag et av de mest anvendte begrepene i diskurser mellom nasjoner, og innholdet fremstår som naturlig, entydig og universelt akseptert til tross for at begrepet ikke har en entydig definisjon (Larsen, 1998). Det gir med andre ord ingen analytisk mening å forankre problematiseringen om hva utvikling er, eller bør være, men jeg vil undersøke hvordan utsagn om utvikling presenteres, innenfor hvilke institusjonelle rammer ideene utformes og spres, og hvilke sosiale endringer dette resulterer i (Kaarhus og Nustad, 2002). I tråd med Michel Foucaults diskursteori hevder blant annet Ferguson (1990) at utviklingsdiskurser legger til rette for at problemer som opprinnelig er politiske, reduseres til økonomiske og tekniske spørsmål. Utvikling er med andre ord en form for endring som både kan være av positiv og negativ karakter for dem som opplever det.

Avhandlingen har *kunnskap* som et gjennomgående tema i og med at den viser til yrkesfiskepraksiser, og jeg vil i den forbindelse definere kunnskap som:

«all generell kunnskap, fagkunnskap og ferdigheter, både uttrykt ved ord eller kroppsliggjort, som er ervervet gjennom praksis eller overført gjennom verbal kommunikasjon, om økologiske prosesser som anses som relevante for å utøve et fiske. Kunnskap inkluderer også kyndighet i bruken av teknologi og innovasjon av ny teknologi» (Olsen og Thuen 2013:273-274, min oversettelse).

Ofte knyttes kunnskap hos fiskere til lokal økologisk kunnskap (LEK) eller tradisjonell økologisk kunnskap (TEK), med blick mot noe «naturlig» og noe som alltid har eksistert. Det jeg vil i denne avhandlingen er å vise hvordan yrkeskystfiskernes lokale kunnskap har utviklet seg til også å være bærer av vitenskapelig kunnskap, og at kunnskapen dermed opptrer som dynamisk og påvirket

av endringsprosesser, vitenskapelig forskning og politiske vedtak. Det vil derfor være feil å ta utgangspunkt i deres kunnskap som noe rent tradisjonelt og statisk.

Forvaltning defineres gjerne som: «...virksomhet som administrasjonen i et land driver»(ordbok.no). I avhandlingen brukes *forvaltning* i en litt videre forstand, og jeg har valgt å lage følgende definisjon: forvaltning er organisert arbeid for å ivareta ressurser på en bærekraftig måte gjennom individuelle og kollektive handlinger, med hjelp fra offentlige instanser og reguleringer. Begrepet kan altså benyttes i mange ulike sammenhenger, og kan benyttes om flere ulike styringsmetoder. Denne avhandlingen tar for seg forvaltningen i fisket ved å trekke frem de utfordringene fiskerne i det gitte området møter i praksis gjennom de reguleringene som det offentlige pålegger dem, og hvordan deres egne initiativ og holdninger bidrar i forvaltingsdiskursen.

I denne avhandlingen defineres reguleringer med Jentoft og Mikalsens definisjon av begrepet (2001: 42, fotnote):

«betegnelsen *reguleringer* omfatter her alle lov- og forskriftsbaserte inngrep som påvirker deltakelsen i og utøvelsen av fisket – fra maskeviddebestemmelser og bifangstregler til kvotefordeling og konsesjonsregler».

Reguleringer omfatter derfor en stor del av fiskernes arbeidshverdag og krever at de kontinuerlig oppdaterer seg på nye vedtak som blir fattet. Temaet presenteres på ulike måter i gjennom teksten, hvor ulike former og uttrykk for kunnskap fremstilles for å synliggjøre den underliggende diskursen om næringens overlevelse.

Diskusjonen om «hvem som vet best» er ikke noe nytt i akademia, og særlig i fiskeriforvaltningssammenhenger har medforvaltning blitt trukket frem som en løsning for å jevne ut skillet mellom vitenskap og lokal/tradisjonell kunnskap (se blant annet de Vos og van Tatenhove 2010, Pinkerton og John 2007, Daw og Gray 2004, Maurstad 2000). Deltakerdemokrati står som bærende element i forvaltningsmodellen, hvor idealet er et velfungerende kommunikasjonssystem for begge parter. Til tross for gode intensjoner stiller kritikere spørsmål om hvorvidt idealene ved denne typen forvaltningsmodell er realiserbare med tanke på muligheten for at fiskerne kan opptre opportunistisk. Røstene hevder at modellen romantiserer virkeligheten og at deltakerne slår seg sammen og bruker sin

demokratiske maktfordel til å gi dårligere vilkår for ressursene (Jentoft 1998: 71-73, viser til kritikk fra Anthony Davis og Conner Bailey 1996). Jentoft etterlyser et mer diskursivt preg på modellen, fremfor et institusjonelt hierarkisk «ovenfra- og- ned»-system, hvor deltakerne i større grad kan få innsikt i egne og «andres argumenter, behov og verdier» (1998:75) og at dette kan være en motsats til modellens kritikere. Jeg vil i avhandlingen drøfte det faktum at fiskerne tilsynelatende i mye større grad innlemmer vitenskapen inn i sin lokale kunnskap enn motsatt. Havforskningsrådets målinger og teoretiske modeller ligger til grunn for myndighetenes regulerings- og forvaltningsvedtak og fiskerne blir på denne måten pålagt å innlemme vitenskapen inn i deres kunnskap, noe som igjen styrer hvordan fiskerne utøver sin praksis. Jeg vil likevel hevde at den ene kunnskapsformen ikke utelukker den andre.

Videre i dette innledningskapittelet vil jeg presenterer en empirisk kontekst og redegjøre for sentrale begreper knyttet opp mot yrkeskystfisket. I kapittel 2 drøfter jeg ulike metodiske utfordringer med feltarbeidet, både ved å vise til hvor det ble utført, men også ved å belyse fiskekulturelle overbevisninger som dukket opp i forhold til min rolle som jente i fiskemiljøet.

I kapittel 3 diskuterer jeg kunnskapens kompleksitet i forhold til hvordan fiskerne skal tilfredsstille personlige, økonomiske og politiske premisser i tider hvor ressurstilgangen er dårlig. Dette innebærer at enhver avgjørelse fiskerne tar gir utslag i en form for risiko.

Gjennom avhandlingens videre analyse i kapittel 4-7, vil jeg hevde at det fremdeles er et stykke igjen til medforvaltningsmodellen fungerer optimalt i henhold til ønsker og idealer. Kapittel 4 drøfter hvordan ulike former for kommunikasjon benyttes for å ha kontroll over fiskekonkurrenter, men også hvordan samhandling gjennom lokallag er muligheten fiskerne har til å kommunisere sine synspunkter til forskermiljøer og myndigheter. Lokallag fremstår som en viktig organisering for å bli hørt i det store systemet, men dette forutsetter også et (vel)fungerende lokallag. Med små miljøer med få deltakere å velge mellom er det også avgjørende at nærliggende lokallag går sammen om uttalelser. Kapittelet viser, gjennom eksempelet med innføringen av verneområder i Tvedestrand, at lokallagenes uttalelser nødvendigvis ikke blir tatt hensyn til likevel. Fiskerne får med dette mer bensin på diskursbålet om kystfiskets

overlevelse. Kapittelet diskuterer også hvorvidt rekruttering er viktig for å videreføre fiskekulturer.

Tanken om medforvaltning virker kun delvis forankret blant deltakerne i det lille miljøet jeg har studert. Med det mener jeg ikke at fiskerne nødvendigvis har en beregnende holdning til deres forvaltningsrolle, men at modellen fremdeles anses av dem som en statlig og hierarkisk modell ved at de omtaler myndighetene som «skrivebordfiskere» og i varierende grad respekterer reguleringene. Jeg argumenterer for at det er utfordrende å forene en vitenskapelig kunnskapsformidlingskultur med fiskernes, da vitenskapen anses som «de som vet best», og at dette påvirker og implementeres i fiskernes oppfatning av egne lokalkunnskaper. Dette drøftes særlig i kapittel 5.

I kapittel 6 vil jeg belyse hvordan fiskerne i fangssituasjoner risikerer å bryte reglene mot sin vilje, men også et vanskelig regelverk fører til at fiskerne selv lager egne definisjoner på hva som er mindre eller større ulovligheter.

Avslutningsvis i avhandlingen vil jeg hevde at hvis fiskernes kunnskaper og vitenskapen skal kunne utfylle hverandre i større grad må det være en komplementær informasjonsflyt og større samhandling mellom det offentlige, de lokale og forskere i stedet for et fokus på de hver av de tre (Se også Jentoft 2005). Det innebærer hyppigere kontaktsituasjoner mellom de ulike instansene og en mer toveis kommunikasjonsform. Et slikt forsøk på forening vil kunne bidra til en mer fullstendig kunnskapsbank for hvordan forvaltning av lokale marine ressurser bør foregripes og gjennomføres, slik at reaksjoner på reguleringer ikke blir mot sin hensikt.

Avhandlingen vil med andre ord diskutere ulike elementer som ligger til grunn for diskursen blant kystfiskerne, i hvilken grad reguleringer av kystfisket former kystfiskerens arbeid, samt diskutere kystfiskernes handlingsrom i forhold til egen diskurs. Det er også viktig å bemerke at denne avhandlingen på ingen måte har til hensikt å generalisere et kystfiske andre plasser enn Risør, men det er likevel å anta at liknende trekk vil være å finne andre steder langs Skagerrakkysten (Se for eksempel Fiskeribladet Fiskaren 2011a).

Empirisk kontekst

Feltarbeidet masteravhandlingen bygger på ble utført på Sørlandet i Norge. Det er usikkert hvem som opprinnelig fant opp navnet på landsdelen, men det ble trykket for første gang i Morgenbladet i 1902 gjennom en tekst av dikteren Vilhelm Krag. Tidligere ble landsdelen ofte bare kalt Agdesiden, og innbyggerne ble blant annet kalt «Skagerakkere» (Gardåsen, 1988:16-17). Sørlandet defineres i dag som Vest- Agder og Aust-Agder.

«Sørlandet er mangfoldig, både kysten og innlandet, med dype dalfører og fjorder i vest, smålendt landskap i øst og knudrete skjærgård ut for landet langs det meste av kyststripen. Landskapet gir rom for mange stemninger» (Gardåsen, 1988:19).

Sørlandet og dets kyst utgjør et mangfold av både mennesker og omgivelser. Jeg bodde i Sørlandsbyen Risør i perioden januar til juli 2011. Risør omtales gjerne som “den hvite byen ved Skagerrak”, men er også en kommune. Geografisk sett ligger kommunen lengst øst i Aust-Agder fylke og grenser mot Telemark. I 1964 ble kommunen slått sammen med Søndeled, og hadde i 2010 ca. 6900 innbyggere (Store norske leksikon 2012). Siden jeg gjorde feltarbeid sentralt i Risør by vil denne avhandlingen fokusere på de kystnære områdene og ikke kommunen generelt.

Byen hvor jeg utførte feltarbeidet regnes ikke som et fiskesamfunn av «folk flest», men hovedsakelig som en ferieby folk flest assosierer med fritid, sol, sommer og reker i stille skjærgårdsnetter. Likevel har byen en liten fiskenæring som har vært der i århundrer, og som i årevis har hatt store utfordringer. Mye på grunn av stadig økende reguleringer i yrket. Denne lille gruppen av fiskere sitter med en unik kunnskap om sjøforholdene i området og deler av et marint arts mangfold som forvaltes av dem selv og av forskere, både i kombinasjon og på hver sin kant.

Sentralt for byen er beliggenheten denne halvøya har ut mot havet og de mange fjordene som omgir den. Plasseringen gir gode forutsetninger for en fiskenæring, men også for turisme, fritidssysler og rekreasjon. Tidlig på 1600-tallet var trelasthandel et viktig virke i byen. Mye av handelsvirksomheten var rettet mot eksport til Nederland og det kjente sjømerket «Risør-flekken» ble etablert for å lette innseglingen på grunn av den store skipstrafikken. Dette er et område i fjellsiden over

havneområdet som kalkes og fremdeles holdes vedlike, og som kan ses 12 nautiske mil fra land (Norsk biografisk leksikon 2011).

Seilskutetiden preget i stor grad økonomien i Sørlandsbyene på 1800-tallet og da dampskipene overtok som transportmiddel på begynnelsen av 1900-tallet forsvant seilskutenæringslivet. Utfordringene med å etablere et nytt næringsliv var derfor store i mange av kystbyen (Gardåsen, 1988: 36-37). På den annen side ble mange av bygningsmiljøene bevart da utviklingen stagnerte, og bevaringspolitikken ble grunnlaget for utviklingen av den store turistindustrien vi finner på Sørlandet i dag (ibid: 40-41).

Kikker en utover vannet fra Risør sentrum ser en ikke bare deler av skjærgården med alle dens øyer og små skjær, men også Stangholmen, det gamle fyret hvor det er livlig om sommeren. Og utenfor alt dette ligger det store og tilsynelatende uendelige havet. Sentrums beliggenhet til tross – indre havn ligger trygt i le fra havets luner. Først når en går ut mot Dampskipsbrygga¹, eller kastellet² på Tangen eller Holmen gir sjøen nevneverdig lyd fra seg. På dager med uvær kan bølgene lett toppe seg hvite. Da slår de mot alt av fjell og brygger, men likevel kan lyden oppleves mer spennende enn skremmende. Vinden på sin side hviner rundt ørene og over hustakene så fort den kommer opp i litt styrke, og ved pålandsvind kan en få saltvannssmak i munnen når en går i sentrumsgatene.

Selv om Risør by er liten i størrelse er innbyggerne stolte av den. Og selv om fraflytting er et tema her, som i andre norske små kystbyer, ønsker byen å fremstå som en helårs by for å lokke til seg tilflyttere, og ikke kun som en ferieby noen uker om sommeren. Byen har barneskole, ungdomsskole og videregående skole. Men det er ingen linjetilbud rettet mot fiske og fangst. Det finnes det heller ikke på videregående nivå langs hele den norske Skagerrakkysten. De nærmeste utdanningstilbudene for fangst og fiske er i Rogaland og Hordaland (Handlingsplan for kystfiske i Sør-Norge, 2011: 14).

---

¹ Dypvannskai med navnerreferanse til hvor dampskipene hadde stoppested for å plukke opp varer og passasjerer på 1900-tallet.

² Kastellet er et gammelt festningsverk som, sammen med det tilsvarende verket på Holmen (Badskjærholmen), forsvarte Risør under krigen i 1807- 1814 (Store norske leksikon 2012). I dag står fremdeles kanoner plassert på verkene.

Fiskebrygga, fiskemottaket og fiskemiljøet – en del av feltarbeidets arena

Jeg tilbrakte mye tid på fiskemottaket og på fiskebrygga under feltarbeidet. Det er derfor naturlig å kalle dette for en del av feltarbeidets arena, til tross for at kystfiskernes arbeidsplass kan sies å være om bord i båtene deres ute på sjøen. Jeg vil likevel hevde at disse arenaene på land er en forlengelse av arbeidsplassen fiskerne har, da fangstene omsettes videre her. Fiskerne er avhengig av et videre omsetningsledd for å tjene penger på arbeidet de gjør, i tillegg til at de trenger et sted å ha båtene når de er på land. Det er også på disse land-arenaene at mye av de sosiale interaksjonene foregår mellom fiskerne i miljøet og det markedet de er avhengig av for videre distribusjon fangstene. De videre avsnittene viser hvordan disse arenaene fungerer og fremstilles.

Det har i århundrer naturlig nok vært et fiskemiljø på Sørlandet, men fiske som en stor næring har variert. I Risør har det gjerne vært snakk om snekkerfiskere, eller *makrellsnekkere* (personlig kommentar fra fastboende). Begrepet viser til hvordan folk arbeidet som håndverkere i de kalde månedene i året, mens de livnærte seg av fiske (da gjerne makrellfiske jamfør begrepet) i de varme månedene. Etter hvert som man fikk bedre båter og bedre økonomiske betingelser ble det mulig å drive fiske mer på heltid. Likevel, den dag i dag finner man fiskere som kombinerer fiskeyrket med andre yrker for å få et godt nok inntektsgrunnlag. Særlig fikk strukturkvoteendringene på slutten av forrige århundret betydning for næringen. På 1960-70 tallet var det mange fabrikker som foredlet fangster i området, men da kvoteordningene kom på 1980-90 tallet forsvant disse arbeidsplassene sammen med nedleggingen av fabrikkene. Kvote ble solgt til Vestlandet og til en større havgående flåte enn den som er i Risørområdet, hvor fisket stort sett ble, og blir, drevet fra snekker og fartøy under 15 meter. De økonomiske gevinstene fiskerne mellom ble store da kvoteordningen ble innført siden noen tjente godt, mens andre tapte stort og ble tvunget ut av næringen fordi de ikke hadde salgbare kvoter. Temaet vil bli ytterligere diskutert i kapittel 5.

Risør sentrum ligger som nevnt geografisk sett på tuppen av en halvøy. Omkring ligger Nordfjorden, Sørfjorden og Sandnesfjorden, men byen ligger også rett ut mot havet. Skjærgården er smal så det er lett å se Skagerrak da havområdet finnes et lite steinkast unna halvøya. På Sørlandet både gikk, og går fremdeles mye av fangstene til lokalt og regionalt salg og konsum, i tillegg til eksport ved de lokale fiskemottakene. 4-500meter fra indre havn ligger Holmen og den lille øya forbindes til fastlandet kun ved hjelp av en liten bro. Her snor fiskebrygga seg i en L-form rundt det lokale fiskemottaket. Det er her fiskerne leverer fangstene sine. De kjører selv fangstene fra båtene inn på mottaket, ferdig sortert og bløgget, mens mottaket klargjør fangstene for videre salg ved å sløye, filetere og pakke. På mottaket i Risør arbeider det fire, fem stykker (både kvinner og menn) avhengig av stillingsprosent, og mottaket måtte både i 2011 og begynnelsen av 2012 permittere ansatte og operere med redusert åpningstid fordi det ikke var økonomi til å drive fullt. Sommerstid ansettes det sommervikarer for å hjelpe til i restauranten og serveringsdriften. Mottaket tar imot fisk- og skalldyrfangster og klargjør disse for auksjonssalg i Göteborg og engros-salg regionalt, men ikke til matbutikker i Risør. Mottaket har likevel leveringsavtaler med flere av spisestedene i byen.

Fiskebrygga er en kommunal fiskerihavn, og kommunen og Skagerrak fisk er medeiere i Fiskemottaket. Mottaket leverer også fangster videre til Skagerrak fisk, som er et salgslag eid av fiskere. Dette salgslaget er en garanti for at fiskerne skal få minimum minstepris for fangstene og at de skal få omsatt det de fanger. Det er også en fiskebutikk på mottaket hvor fangstene selges direkte over disk. Type fisk som selges der er varierende i forhold til hva fiskerne får, så fangstene er meget ferske. Skagerrak fisk bestemmer førende kilopriser, men mottaket kan selv velge hva de vil kjøpe fangstene for. Tvedestrandsfiskere leverer også sine fangster på fiskemottaket i Risør. Det må likevel sies at alle yrkesfiskere kan levere fangster ved dette mottaket, uavhengig av hvor de kommer fra. Om vinteren er det torsk som selger mest i salg over disk, både fersk og lettsaltet, og mottaket har en trofast kundekrets på disse varene.

På fiskebrygga ligger de mest aktive båtene nærmest kaia ved fiskemottaket, mens de mindre aktive er plassert litt lenger unna. De mest aktive båtene har faste plasser ved kaia. Bak mottaket ligger en stor hall med båtopplag for fritidsbåter og på plassen

utenfor hallen pusses båtene så fort våren melder sin ankomst. Kjennermerket for denne holmen hvor både fiskebrygga og fiskemottaket er plassert, er den store, gamle krana som brukes til å ta opp og sette ut båter høst og vår. Den ruver mot himmelen og er lett synlig både om en kommer til fots eller fra sjøsiden.

Handlingsplanen for kystfisket i Sør-Norge

Utøvelse av yrkeskystfiske er et spørsmål om samfunnspolitisk lønnsomhet. I 2011 utarbeidet Norges Fiskerlag en handlingsplan for kystfisket i Sør-Norge. Gjennom planen fremmes ulike forslag om «vitalisering og økt lønnsomhet i det yrkesmessige kystfisket», for videre «å bidra til økt verdiskapning i kystsamfunnene og ellers» (2011: 3). Hensikten med planen er at den skal føre til en «større forståelse for fiskernes situasjon», og er skrevet etter oppfordring fra Fiskerlaget Sør og Fiskerlaget Vest. Ut ifra dette er det derfor grunn til å tro at den pessimistiske undertonen i informantutsagnet denne avhandlingen bygger på, faktisk har bunn i noe reelt. Handlingsplanen retter seg mot både fiskerimyndigheter, kystkommunene og den øvrige forvaltning, og fiskerlagene ønsker at kystfiskerieringen skal ta del i Fiskeri- og kystdepartementets satsingsområde «samarbeid for arbeid i sjømatnæringa», og målsettingen om å gjøre Norge til verdens beste sjømatnasjon (ibid).

Handlingsplanen tar med andre ord for seg de ulike utfordringene som fiskerne og deres lokallag hevder å ha i forbindelse med utøvelsen av dette yrket sør i Norge. Forvaltning står dermed sentralt, men planen inneholder også et rop om å bli hørt av høyere instanser om hvorvidt foreslåtte eller innførte regler i fisket skaper en positiv utvikling og samhandling mellom fiskere og fiskerimyndigheter, eller om de setter unødvendige hindringer. Det underliggende spørsmålet blir derfor hvilken kunnskap(sbank) som er av størst betydning for utviklingen av kystfiskerieringen. Med et slikt spørsmål stilles det både krav og forventninger, og jeg vil diskutere dette videre i avhandlingen.

Kystfiskerieringens forvaltning

Ottar Brox etterlyser en artikulering av den subjektive interesseutviklingen hos norske fiskere (2007: 97). I nettopp dette perspektivet ønsker jeg gjennom denne avhandlingen å få frem «de små stemmene i den store forvaltningssamtalen», slik

undertittelen på avhandlingen sier. Hvis utfordringer ved forvaltningen av kulturelle biodiversiteter skal avdekkes, er det viktig å studere fiskeriene i «riktig» kontekst. Den antropologiske metodes viktigste fortrinn i dette tilfellet er å stille spørsmål om hvordan kystfisket praktiseres.

Fiskenæringen i Norge har hovedsakelig sin tyngde på Vestlandet og i Nord-Norge, både i størrelsesorden og samfunnsøkonomisk sett, og endringer i statlige praksiser er stadig en tilbakevennende konfliktårsak i disse områdene omkring sjømatnæringers rettigheter, i tillegg til misnøye om kommunale myndigheters handlingsrom i forhold til de sentrale myndighetene i sør (Kjell Olsen 2011:117, med henvisning til en rekke andre, Jentoft 1998). Yrkesmessige utfordringer knyttet opp mot politiske vedtak i fiskeriene er derfor ikke noe som bare gjelder fiskere i Sør-Norge.

Studier av norsk fiske har en forbausende liten tradisjon i norsk antropologi. Dette til tross for den økonomiske betydningen som fisket har for nasjonen, og hvordan spredte bosettingsmønstre er typisk for denne næringen. Norsk antropologi gjorde seg først synlig i fiskeriforskningen på 60- og 70-tallet, hvor Vestlandet og Nord-Norge ble representert gjennom Bergensskolen og Tromsø-miljøet (Brox, 2007) (Fra Bergensskolen dukket blant annet Fredrik Barths (1966) klassiske analyse fra sildefisket i Norge opp, om sosial organisering). Men til tross for at Tromsø-miljøet generelt sett har gjort svært mye fiskeriforskning, har forholdsvis lite vært antropologisk, bortsett fra Anita Maurstad (for eksempel 2000, 2002) som har benyttet etnografisk metode i sin forskning. Det har også kun blitt gjort noen få, men relativt nye, studier utført av norske antropologer av fiskere i fjernere strøk; Portugal, Japan, Melanesia, Indonesia og Tyrkia (Kudtsen 2001, Kalland 1995, Hviding 1994, Brøgger 1992, Broch 1981). Skagerrak-kysten har på den måten uteblitt litt fra forskningen til tross for at det også ved Universitetet i Oslo har vært et miljø som har studert fiske i Norge (Kalland 1993, Broch 2006a). Det er med andre ord ingen tvil om at dette er et felt det bør forsker ytterligere på.

Til tross for at det å fiske generelt sett kan betegnes som en tradisjonell aktivitet, må det ikke glemmes at utviklingen av yrket har medført en omfattende blanding av både nasjonal og internasjonal økonomi og politikk. Marine ressurser er både stasjonære og flyktige, noe som krever regionale og internasjonale forvaltningsplaner (se blant

annet Jentoft og Mikalsen 2001, Jentoft 1998). Diskusjonen om torskestammens bærekraftighet og kysttorskens genetiske opphav er begge eksempler på slike nasjonale og internasjonale utfordringer (Jentoft 1998:105). Det samme gjelder makrellfiskekonsesjoner mellom Færøyene og de andre nordiske landene, eller utkastregler i havområder som flere nasjoner fisker i (Fiskeribladet 2012ma).

I forhold til Skagerrak ønsker det politiske Norge å sette en standard for forvaltningsplaner i håp om at EU utformer sin fiskeripolitikk rundt dette. Sommeren 2012 kom Norge frem til en avtale med EU om «teknisk regulering for 15 fiskearter» i Skagerrak og at «den fiskeripolitiske ledelsen er opptatt av at Skagerrak skal styrkes som sjømatregion» (Fiskeribladet Fiskaren 2012ka). EU legger i utgangspunktet store føringer for hvordan forvaltningsplanene skal utformes, og fiskere i Sverige og Danmark gir uttrykk for at de er redde for å bli forsøkskaniner for hvordan nettopp EU skal utforme sin fiskeripolitikk i dette området (Fiskeribladet Fiskaren 2012mb), da Skagerrakavtalen sikrer felles adgang til fiske langs kysten i Norge, Sverige og Danmark (se også Handlingsplanen 2011: 4)

Forvaltning av marine ressurser innebærer med andre ord vanskelige politiske avgjørelser langs hele Norges landegrense, og på kryss av landegrenser. Reguleringer diskuteres og fastsettes gjennom transnasjonale og globale føringer på grunn av den økonomiske handelen som følger eksport av fiske og fangst. I følge Tsing (2002: 456) «vekker begrepet globalisering vår entusiasme fordi vi klarer å se det for oss som forbindelser, reiser og raske endringer... men begrepets retorikk gjør også at vi godtar globaliseringens krav som sannheter» (min oversettelse). Hun hevder videre at dette bidrar til et sterkt fokus på den direkte pengeflyten fremfor de sosiale forholdene som faktisk tillater eller oppmuntrer flyten i seg selv. Mektige instanser, i dette tilfellet EU, benytter sine forbindelser slik at deres ideer kan sirkuleres over et spredt geografisk område og få betydning på tvers av landegrenser (Tsing 2002: 462,463). Dette fører til at skillet mellom 'globalt sted' og 'lokalt sted' snevres inn (ibid: 463), og tillater med dette at forvaltningsplaner lager reguleringer i ulike land og på ulike plasser. *Raske endringer* må derfor ses i lys av denne innsnevringen da «*place making* (oppfattelsen av sted) er like mye en kulturell som politisk-økonomisk aktivitet» (min oversettelse av både begrep og sitat, Tsing 2002: 464). Denne avhandlingen fokuserer likevel ikke direkte på denne problematikken, da den er så

omfattende og er mer som et bakteppe for tematikken jeg ønsker å diskutere. Avhandlingen tar for seg hvordan, og i hvilken grad retningslinjene norske myndigheter legger frem for yrkeskystfisket i Sør-Norge tar del i fiskernes diskurs og praksisutøvelse.

I kystflåten er forholdene ofte små, noe som gjør fiskernes fangster og inntektsgrunnlag sårbare ved naturlige variasjoner, tilgangen på fangster og pålagte reguleringer. Slikt truer de økonomiske forutsetningene fortsettelsen av yrkesfisket og utfordrer ønsket om å skape økt lønnsomhet i kystflåten. Teknologiske nyvinninger har forandret og forenklet arbeidet på sjøen ved å bidra til fangsteffektivisering (Eythorsson, 2001). Men det har også gitt rom for effektivisering av bedriftsstrukturen ved småbåtflåten – flermannsbåter har blitt endret til enmannsbåter. Årsaken til effektiviseringen er ikke for å øke fangstmengde, men fordi det ikke er økonomi til å skulle ha mer mannskap enn nødvendig. Slike effektiviseringstiltak har også ført til et mer ensomt yrke sosialt sett, hvor både reproduksjonen av praksisbasert kunnskap og fiskerens trygghet om bord har endret karakter. Dette drøftes videre i kapittel 3.

Anita Maurstad (2004) har trukket frem det betente punktet om hvilke implikasjoner som ligger i det å publisere kunnskap om fiske. Dette fordi benyttelsen av fiskekunnskap i fiskernes yrkeshverdag innebærer erfaringer med fiskeplasser, fangstmengder og fisketeknikker som ikke passer inn i vitenskapens behov for synliggjøring og kategorisering. Kunnskaps(for)deling og kommunikasjon mellom fiskere, forskere og myndigheter kan i så måte bli et kritisk punkt hvor fiskerne kan føle seg oversett eller misforstått når reguleringer blir foreslått eller innført av myndighetene. Fiskernes kunnskaper vurderes som ikke pålitelige nok i «den store forvaltningssamtalen», eller transformeres til kunnskap som tilhører academia fremfor fiskerne selv og deres erfaringer (ibid.). Samtidig skal en ikke glemme at fiskere gjerne er fiskere fordi de liker å være sin egen sjef og friheten som ligger i yrket (Broch 2012, antatt MAST). Dette innebærer en kunnskapsarroganse når kriteriene for kunnskapen fiskerne innehar, som er sterkt sosialt bundet gjennom praksisutøvelse og hvor fiskerne selv er sine verste konkurrenter, offentliggjøres. Ved å publisere slik «stille kunnskap» som fiskemiljøet er kjent for, avsløres derfor viktige

konkurransfortrinn og strategier jeg antar aldri ville blitt avslørt i et næringsliv forøvrig.

Bakgrunn for valg av tema og felt: CUBI

Denne avhandlingen skrives i forhold til forskningsprosjektet CUBI – Cultures of Biodiversity: Perceptions and Practices, ved Sosialantropologisk institutt ved Universitetet i Oslo. Mitt tematiske valg ble derfor gjort i samsvar med retningslinjene for dette prosjektet. Avhandlingen er likevel en uavhengig oppgave. Det innebærer at jeg alene er ansvarlig for innholdet og prosjektet kan ikke stilles ansvarlig for eventuelle feil og mangler.

Jeg hadde ønske om å gjøre feltarbeid i Norge, og valget om å gjøre det blant fiskere ble avgjort i samsvar med min veileder Harald B Broch. Fisket i Norge er i mange tilfeller et doxa-tema sett med Bourdieus øyne; folk mangler alminnelig kunnskap om det, og næringen er bare en del folks oppfatning av samfunnet. Da jeg i mine forberedelser til feltarbeidet hadde en samtale med en fisker som fortalte at «vi er de siste kystfiskerne», visste jeg at dette var riktig for meg å studere videre. Det at jeg ikke hadde særlig kjennskap til fiske i Norge fra tidligere kan på én side diskuteres som en svakhet, men på den annen side åpenbarte det et felt like fremmed som om det skulle befinne seg på andre siden av jorden. Jeg er derfor enig med Rugkåsa og Thorsen (2003: 12) når de hevder at fysisk avstand ikke nødvendigvis er ekvivalent med begrepet interessant. Det såkalte «erfaringsnære» i fysisk forstand, ved at feltarbeidet ble utført i Norge, ble likevel «erfaringsfjernt» gjennom studiet av det tematiske innholdet. Metodologisk ønsker jeg i avhandlingen å vise til hvordan antropologien avdekker forståelse for noe som befinner seg i en samfunns- og næringspolitisk sfære, med fiskernes yrkesutfordringer knyttet opp mot reguleringer og hvordan de forholder seg til og tilpasser seg nye hverdager. På den måten gjenspeiler avhandlingen hvordan deler av våre samfunn og deler av vår kultur formes og utvikles.

I følge min avhandling blant kystfiskere på Sørlandet får politiske avgjørelser betydning for hvordan en næring utføres og hvordan den forstås av næringens egne deltakere. Rugkåsa og Thorsen etterlyser antropologiske studier av majoritetens kultur og «folk flest» for at antropologien skal bli verdsatt som en sammenliknende

vitenskap (2003: 14-15), og hevder at studier av små fiskesamfunn er en studie av minoriteter. I denne avhandlingen vil jeg vise til hvordan kystfisket på Sørlandet er en liten næring, men som tar del i en stor forvaltning. I Norge er fisk den nest største eksportvaren nasjonen har, og landets kystlinje er særdeles langstrakt. Langs denne linjen utøves fiske på forskjellige måter og med ulik intensitet, og det er store lokale variasjoner i fiskenæringen i Norge avhengig av hva slags type fiske som bedrives. I 2010 var førstehåndsverdien på landet fangstmengde i norske fiskerier 13,3 milliarder kroner (Fiskeridirektoratet 2010). Kystfiskenæringen er flersidig: selve fisket foregår på små steder i dobbel forstand – kystbyene er gjerne demografisk sett små og yrket utøves på avgrensede områder i form av fiskeplasser, men også på avgrensede områder i form av båter. Men de fleste føringene besluttes på et nasjonalt nivå. Forvaltningen av de samfunnsøkonomiske verdiene er et nasjonalt anliggende, men er avhengig av de berørte, mindre partene for å lykkes. Jeg vil derfor hevde at kystfiske studiet er en studie av en majoritetskultur, men at den representerer de små stemmene i den store forvaltningen.

Sentrale begreper

Det er nødvendig å definere noen relevante begreper som naturlig tilhører feltet jeg har studert. Dette innebærer å klargjøre ting som direkte har sammenheng med fiskeryrket, slik som karakterisering av en yrkeskystfisker, kystfartøyene og fiskepraksiser, men også begreper som forklarer ulike presentasjoner av identitet, samt hvordan kunnskap om fisket står som en drivende faktor både for praktisering av kystfisket og identitetsforståelsen blant fiskerne.

Hva er en yrkesfisker?

Det å titulere seg som fisker er i utgangspunktet et svært omfattende og bredt begrep med mange sosiale konnotasjoner. Einar Eytorsson (1999) viser blant annet hvordan bruken av ordet *fisker* benyttes til alt fra småfiskere til redere. Jeg unnlater derfor å begi meg ut på en generell definisjon på hva en fisker *er*, og om hvem som er berettiget en slik tittel. Det behøves likevel visse forklaringer.

Først og fremst er det interessant hvordan begrepet *fisker* oppstår og erverver et meningsinnhold ut i fra de sammenhengene begrepet benyttes. *Fiskeren* som en

næringspolitisk aktør i fiskerinæringen defineres gjennom lovverk og institusjoner, og blir på den måten en representant for retorikk, politikk, natur, samfunn, forvaltning og vitenskap. *Fiskeren* skapes gjennom bestemte oppfatninger om hva en fisker er i de ulike nettverkene, hvor de mest innflytelsesrike nettverkene oppfatninger får status som «sanne og riktige» (Johnsen 2004: 7, 20). Begrepet er på denne måten relasjonelt og vil være prosessuelt i endring i forhold til de ulike feltene som benytter begrepet, og er dermed foranderlig i forhold til de kontekstene det benyttes i.

Det er interessant hvordan Johnsen (2004) diskuterer en relasjonell tilnærming til hvordan en fisker defineres og eksisterer i forhold til strukturelle nettverk. Identitetsforståelsen hos en fisker kan ut i fra et slikt syn sies å være knyttet opp mot strukturelle avgrensinger på den ene siden og personlige og relasjonelle oppfatninger på den andre siden. Utfordringen ligger likevel i det å skulle sammenfatte de ulike nettverkene han trekker frem. Er det mulig å skape en helhetlig og entydig definisjon? Og vil det være hensiktsmessig? Goffman (1959) argumenterer for hvordan mennesket benytter ulike roller i sine presentasjoner av seg selv. Dette kan sammenliknes med hvordan en fisker fremstår med ulike presentasjoner på ulike arenaer. Fiskeren skapes på ulikt vis i relasjon med de ulike nettverkene han/hun er en del av, hvor samhandlingsrelasjonene dannes på grunnlag av «webs of significance» (Geertz 1973). Dette gjør utfordringen med å fortsatt skulle ha et kystfiske ekstra store ettersom det er vanskelig å forene de ulike nettverkene syn/oppfatninger/definisjoner, da de alle opererer så individuelt. Fiskeren er også en næringspolitisk aktør som på den ene siden velger ulike presentasjoner av seg selv avhengig av kontekster, og på den andre siden styres inn i presentasjoner definert av strukturelle aktører som myndighetene og lovverket.

I motsetning til Johnsen (2004) som har et aktør-nettverk-perspektiv, tar denne avhandlingen for seg en diskurs blant yrkeskystfiskere om hvordan de har mulighet til å utøve sin praksis og forvalte sin kunnskap, og beskriver endringer slik de tilsynelatende fremstår. Med utgangspunkt i dette tematiserer denne avhandlingen hvordan yrkeskystfiskere i Sørlandsområdet, med deres «svake» stemmer, opplever møtet med regional, nasjonal og internasjonal forvaltning av deres eget fagområde.

For å være en yrkesfisker må man stå registrert i Fiskermanntallet. Dette er et nasjonalt register over yrkesfiskere som finnes på Fiskeridirektoratets nettsider.

§1: «Formålet med forskrifta er å regulere manntalet for fiskarar og fangstmenn (fiskarmanntalet) slik at det er eit påliteleg register for offentlege etatar over personar som er busette i Noreg og som har fiske eller fangst i havet som leveveg åleine eller saman med anna næring eller anna arbeid» (Lovdata 2011b).

Minstekriteriet er blant annet at vedkommende må være fylt 15 år og at den samlede inntekten fra fiske i inntektsåret må tilsvare minst $\frac{1}{2}$ G (Lovdata 2011b). Dette medfører en stor variasjonsbredde aldersmessig og omfatter alt fra ungdom til pensjonister. Manntallet deles inn i blad A og blad B – hvor blad A er et register over personer som har fiske som en tilleggsnæring, og blad B er et register over personer som i inntektsåret har sin hovedinntekt fra ervervsmessig fiske. Formålet med et slikt manntall er å sikre sosiale rettigheter for registrerte fiskere i forhold til kvoter og trygde- og pensjonsrettigheter. Samtidig er den byråkratiske kategoriseringen med på å definere hva en *yrkesfisker* er. Jeg studerte andelen yrkesfiskere i Risør som driver kystfiske. I byen hvor jeg utførte feltarbeid finnes både blad A og blad B fiskere, men jeg har kun studert blad B fiskerne. Det var viktig for meg å studere personer som hadde fiske som et fulltidsyrke og ikke som en bi-inntekt, da disse virker å være mer sårbare for endringer av både regulativ og økonomisk karakter.

Hvor utøves et kystfiske og hva kjennetegner en kystfisker?

En kystfisker må ha rett til å stå i fiskermanntallet og må ha sitt daglige virke i kystfiskeflåten. Definisjonen på et kystfiske er ifølge norsk lovdata fiske og fangst innenfor 12 nautiske mil fra Norges kyst (Lovdata 2012a). I Risør driver fiskerne hovedsakelig kystfiske, men en garnfisker driver også noe fjordfiske. Det vil si fiske og fangst i områder hvor det åpne havstrekket ikke er mer enn mellom 3 og 5 nautiske mil fra kystlinjen (Lovdata 2012a). Bedriftsstrukturen på kystfiskeflåten i Risørområdet favner både enkeltbedrifter og flere-mannsbedrifter på kystfiskebåtene. Kystfiskere i enkeltbedrifter består av én person som både er eier og mannskap alene. På de to største båtene derimot er det 1-2 ansatte i tillegg til skipperen. Når jeg videre i avhandlingen refererer til «fiskere» i omtalen av mine informanter, viser jeg med andre ord til yrkes- kystfiskerne i gjeldende område.

Hvem er yrkesfiskere i Risør?

Variasjonene i antall fiskere og størrelsen på fiskemiljøene langs Skagerrak er store, men generelt for Sørlandet er miljøene i Vest-Agder større enn de forholdsvis små miljøene i Aust-Agder (se Fiskermanntallet for konkrete tall i de ulike kommunene i fylkene). I 2011 var det ni yrkesfiskere i Risør. Denne tabellen viser at gjennomsnittsalderen på B-blad fiskerne her er 46 år. De fleste er i 50-60 årene, men et par- tre yngre (26 og 30år gamle) trekker snittet ned. I følge informantene har det aldri vært kvinnelige yrkesfiskere i byen i deres fartstid. Alle fiskerne som har bidratt med informasjon til denne avhandlingen er av norsk nasjonalitet og, med ett enkelt unntak, bor i Risør.

Blant yrkesfiskerne i avhandlingen er yrkeserfaringen ulik og strekker seg individuelt sett fra noen måneder til nærmere 30 års fartstid på sjøen. De med minst erfaring var hjelpemannskap ved to av båtene i fiskemiljøet da jeg gjennomførte feltarbeidet. Med unntak fra disse to så har lengden på yrkeserfaringen sammenheng med informantenes alder; jo eldre de er, jo lenger har de vært yrkesfiskere, men de eldste fiskerinformantene begynte sin karriere senere aldersmessig enn den yngste yrkesfiskeren jeg var i kontakt med. To av informantene er også tidligere yrkesfiskere, hvorav én nå er daglig leder ved Fiskemottaket, mens den andre var ålefisker frem til 2011 med dispensasjon til overvåkingsfiske.

Det finnes også syv A-blad fiskere i Risør, men siden disse faller utenfor mitt interesseområde i forhold til problemstillingen vil jeg ikke fokusere videre på denne gruppen.

Hvilke arter fiskes det etter?

På Sørlandet drives det med tradisjonelle blandingsfiskerier som innebærer et svært variert fiske av mange ulike arter året rundt, og det benyttes mye forskjellig redskap. De fleste marine fiskearter fanges i tillegg til reker, hummer, sjøkreps, kamskjell, krabber og blåskjell. I følge Handlingsplanen for kystfiske i Sør- Norge (2011) er det viktig å ta vare på denne variasjonsmuligheten. Utfordringene blir derfor å ivareta fiskernes mulighet til å drive et slikt variert fiske. Da kystflåten består av små båter som har begrensede muligheter til å transportere fangster over større avstander, er det også viktig å tilse at det finnes fiskemottak i nærheten slik at de kan få levert

fangstene sine. Alt for at fisket skal være økonomisk bærekraftig for yrkesfiskerne, samtidig som det fremmer en god kvalitet på leveransene i form av kortreist og fersk fisk. Andre reguleringer og bevaringstiltak er også utfordrende for kystfiskeren på Sørlandet. For eksempel gjør innføringen av maskevidde minstemål på bunngarn for å verne torskebestanden det vanskelig for garnfiskere å få arter som lysing, sei, lyr og flere flyndrearter (jf. Handlingsplanen). Rekestrålerne på sin side er økonomisk avhengige av bifangst. Bifangst utgjør andre fiskearter i tillegg til reker som strålerne primært er ut etter. Bifangstknoten er forskjellig fra hva slags art som fanges, men utgjør for det meste mellom 2,5 og 10 % av totalfangst på fangstdagen (Lovdata 2012b). For krepse- og rekestrålere er det kun tillat med 2,5 % bifangst av torsk (Handlingsplanen 2011:11). De siste årene har det vært dårlige årsklasser på rekene, noe som har ført til små fangster av reker. Resultatet blir at fiskeren får for mye bifangst i forhold til totalfangst av reker og dermed taper økonomisk. Skulle i tillegg forslaget om å innføre sorteringsrist på rekestrålere, uten oppsamlingspose til konsumfisk, bli innført i denne landsdelen vil mange rekestrålere måtte gi opp, i følge Norges Fiskarlag. De økonomiske tapene vil ikke bare ramme rekestrålerne, men også de lokale fiskemottakene som er avhengige av småstrålerens bifangster for videresalg til nærmarkedene. Dette er reguleringer som direkte rammer den lille fiskenæringen i Risør. Av andre reguleringer som har hatt en direkte negativ konsekvens for dagens yrkesfiskere i Risør, finner vi forbudet mot direktefiske på pigghå og totalforbud mot fiske av ål. Dette er problematikk som vil bli diskutert senere i senere avsnitt i dette kapitlet.

Fartøy i kystfisket

En kystfiskebåt regnes for å være fartøy mindre enn 27,99 meter. Fartøy større enn dette (fra 28 meter) regnes som havgåendeflåte. Kystfiskeflåten kan også deles inn i to mindre kategorier – en nær og en mindre nær kystflåte. Her regnes fartøy over og under 10-15 meter.

Størrelsen på fartøyet avgjør ikke bare mulig fangstmengde per tur, men også stabiliteten på sjøen i forhold til vær og vind. I Risør finnes det en nær kystfiskeflåte med en garnfisker og fire rekestrålere – tre enmannsbåter, en tomannsbåt og en tremannsbåt. Disse fartøyene er grovt sett mellom 10 og 15 meter. I båtene benyttes

navigeringsverktøy som kartplotter, GPS, ekkolodd og radar i tillegg til egne praksiserfarte kunnskaper om fiskefeltene i området. Noen kystfiskefartøy veksler mellom aktuelle redskaper avhengig av hva slags fiskeslag det fiskes etter. Andre fartøy er mer stabile angående valg av redskaper og havner dermed innenfor en bruksgruppe (Jentoft og Wadel 1984), slik som for eksempel reketrålere. Ute på dekk på reketrålerne finnes en hydraulisk styrt trål, en oppsamlingskasse for fangsten, kjølelager og sorteringsbord for å gjøre arbeidet mindre tungt og mer effektivt. På garnbåten(e) er redskaperen ulik fordi det drives et blandingsfiske hvor garna byttes gjennom sesongen alt etter som hvilket fiskeslag det fiskes etter. Felles for alle garn er at det benyttes en trommel for enklere å trekke de opp igjen. Dette sparer fiskeren for mange tunge trekk og løft.

Trålfiske

På 1950-60-tallet begynte de første rekefiskerne i Risør, og det er fremdeles trål det brukes mest her i området. En reketråler benytter en trålpose for å fange rekene. Trålen er et nett formet som en pose med bestemte maskevidder, og slepes langs havbunnen etter båten. Alle lengder måles i favner. Trålen (på det fartøyet jeg var med på) slippes som regel 2 x dybde i havet + et merke, hvor et merke er 25 favner. En favn er ca. 2 meter. Store trållemmer henger ut langs sidene akter på båten og skrapet langs havbunnen når det tråles. Lemmene er tyngre på sommeren enn om vinteren. Effekten er at mudderet som virvles opp og lyden som oppstår både tiltrekker og forvirrer fisk og reker inn i tråleposen. I tillegg bidrar lemmene til å spile ut trålposens åpning under fisket. Tråling kan derfor regnes som et *aktivt* fiske siden redskaperen går etter fangsten, i motsetning til garnfiske hvor garnene settes i sjøen og står der *passivt* i et til to døgn, og fisken må selv gå inn i redskaperen før de trekkes opp igjen.

Garnfiske

Garnfiskeren i Risør benytter seg av ulike garntyper ved ulikt fiske – torskegarn, lyregarn, flyndregarn, piggvargarn, makrellgarn (alle garntypene brukes til hvert sitt fiskeslag) og ulkegarn (brukes til fisk som lever nær havbunnen), samt hummerteiner ved hummerfiske om høsten. Han brukte også *toggegarn*, som var etterfølgeren etter *trollgarn*, bare at det var laget av nylonsen. Garnet består av tre lag hvor det ytterste

har store masker og hvor fisken svømmer inn og hvis den gjør en snurr på seg så blir den fanget i en slags lomme eller pose (disse garntypene er bunngarn). Garnfiskeren driver hovedsakelig makrellfiske med drivgarn (driver fritt i vannet) og slutter vanligvis med drivgarn rundt st. Hans fordi garna blir fulle av maneter og annet bøss. Makrellgarna har gjerne en maskevidde på 22 omfar og maskestørrelsen regnes ut ved å telle fra undersiden av en knute til oversiden av neste. Ett omfar er antall masker pr. alen (fra albueledd til tuppen på håndflaten). Torskegarna hans var $8 \frac{1}{4}$ omfar. Dette er en gammel måte å måle masker på, nå går det mest i millimeter. Makrellen kan også dorges etter med saktegående båter. På et slikt fiske benyttes to stenger ut fra hver side av båten og som regel med to snører med kroker – 16 kroker på ytterdorga og 12 kroker på innerdorga (det snøret som er langsmed båten) på slep fra hver stang.

Rødlistede³, fredede og truede arter

Da denne avhandlingen bygger på et utsagn om at «vi er de siste kystfiskerne», er det på sin plass å vie et lite avsnitt til rødlistede, fredede og truede arter. Flere av informantene gav uttrykk for at fiskeforbud eller fiskerestriksjoner av flere arter på kort tid har fjernet hele eller deler av inntektsgrunnet for fiskere i området. Blant annet forbud mot direktefiske av torsk i Skagerrak, forbud mot fiske av pigghå og ål og restriksjoner i hummerfisket, i tillegg til de nevnte og nylig innførte vernesonene i Tvedestrand kommune. Samtidig er fiskerne i en posisjon med ønsket om å bevare og verne svake bestander gjennom gode forvaltningsstrategier på den ene siden, og ønsket om å overleve som yrkesfisker ut i fra tilgang til fangst på den andre siden.

I forhold til Pigghå er problemet med fisket av denne arten knyttet til total mengde bifangst og landingstillatelse. Pigghå er en haifisk og en ettertraktet matfisk, men den vokser sakte, har en sen kjønnsmodning og lav reproduksjon, og samler seg gjerne i store stimer. Dette gjør Pigghåen svært sårbar ved store uttak, og stimadferden gjør det vanskelig å unngå pigghå som bifangst hvis den dukker opp på fangstområdene

---

³ Jeg benytter definisjonen på *Rødliste* ut fra Fiskeridirektoratets strategi for videre utvikling av norsk fiskeriforvaltning (2011: 18): «Rødlisten klassifiserer arter til kategorier avhengig av risiko for utdøing». Den internasjonale naturvernorganisasjonen (IUCN) definerer begrepet *truede arter* som et samlebegrep for kategoriene NT (nær truet), VU (sårbar), EN (sterkt truet), CR (kritisk truet) og RE (regionalt utdødd). Den offisielle norske Rødlisten er utarbeidet etter (IUCN) sine retningslinjer. I følge artsdatabanken skal ikke NT og DD karakteriseres som en truet art (Artsdatabanken 2013).

ved fiske etter andre arter. Pigghåbestanden defineres som kritisk truet og er dermed plassert i den mest alvorlige kategorien av rødlisten. Et forbud mot direktefiske etter pigghå ble innført 1.januar 2007, med unntak for fartøy under 28 meter som fisket med konvensjonelle redskap⁴. Denne fartøygrensen ble redusert til 15 meter i 2010, men fra 1.januar 2011 ble det totalforbud mot direktefiske etter pigghå siden rundt halvparten av alle pigghåfangster fiskes med garn eller line fra båter under 11 meter. Fangster med mer enn 49,9 % pigghå anses som et direktefiske og er ikke forvaltningsmessig ønskelig (Fiskeridirektoratet 2011b: 6-9). Det er der imot tillatt med inntil 20 % pigghå som bifangst av total fangst, men det er melde- og opplysningsplikt ved slike fangster, og det skal føres sluttseddel⁵ for å få registrert uttak av arten. Levende fisk skal også kastes ut igjen fremfor å landes, men likevel meldes. Forbudet mot fisket av pigghå gjelder også fritidsfiske (Lovdata 2012c).

Utfordringene for fiskere som uforskyldt får store pigghåfangster, er knyttet til det faktum at verdien av den totale fangstmengden inndras dersom fangsten av pigghå har oversteget 49,9 %. Dette skaper situasjoner hvor fiskere i stedet vurderer hvorvidt de skal overholde melde- og rapporteringsplikten. Følgende vil diskuteres i kapittel 6.

---

⁴ Konvensjonelle redskap: Garn, line, snurrevad, ruser, teiner og juksa.

⁵ Sluttseddel er en form for kvittering av fangster som landes.

2 Feltarbeidet

Følgende kapittel vil belyse bruken av kvalitativ metode i feltarbeidet og de metodiske utfordringene jeg erfarte ved å gjøre feltarbeid i eget hjemland, samt utfordringer knyttet opp mot meg som jente i et mannsdominert miljø hvor kvinner anses som potensiell ulykke for arbeidet deres.

Borte eller hjemme?

Jeg bygger denne avhandlingen på et feltarbeid utført i mitt eget hjemland, og i en by jeg hadde kjennskap til. Jeg hadde likevel ingen spesiell dyptgående kjennskap til eller kunnskap om fiskemiljøet jeg skulle studere. Jeg skulle med andre ord gjøre feltarbeid i et samfunn jeg delte med informantene, men i en kultur som var ukjent for meg (Marianne Lien, 2001: 74). Det er mange delte meninger om det å gjøre feltarbeid i eget hjemland. Signe Howell (2001) argumenterer for at en kulturell annerledeshet er nødvendig for å gjøre gode observasjoner, men jeg vil hevde at en kulturell nærhet likeså godt kan være en styrke. Feltarbeid utført i fremmede land metter inntrykkene med nye oppdagelser og utfordringer. «Hjemme» derimot kjenner forskeren til det typiske mønsteret for hvordan nordmenn oppfører seg og handler, og det kan være lettere å raskt bli en del av informantenes hverdag. Samtidig vil jeg understreke at det tidvis opplevdes vanskelige og utfordrende å være hjemme i et kjent land, og på et kjent sted. Det virket lett å overse ting og unnlate å gå videre inn på tematikker, og jeg falt også i fellen i oppstarten av feltarbeidet ved å gjøre typiske deler av sørlandssamfunnet til noe eksotisk som turistbransjen i stor grad spiller på. Det jeg vil frem til er at fellene er mange uavhengig av hvor man befinner seg i verden – et feltarbeid er sosial interaksjon, det vil si, noe er tilfeldigheter, mens annet er selvfølgeligheter, uansett hvor studiet geografisk sett er utført. Det er derfor desto mer spennende når man møter en ukjent verden i kjente omgivelser. Jeg leide et hus i sentrum av byen som gjorde havneområdet lett tilgjengelig, men det gav meg ikke automatisk enkel tilgang til informantene.

Jeg pratet det samme språket som informantene, men måtte likevel lære nye sjargonger og omtale av ting. Språket var derfor bare delvis likt. Informantenes (yrkes)hverdag var også totalt fremmed for meg noe som gjorde det hele veldig

spennende. Etnografisk arbeid er ifølge Alex Stewart (1998:21) en læringsprosess, så med et slikt utgangspunkt kan synlig/usynligheter vrís og vendes på i alle mulige vinkler. Kvalitative analyser forblir til dels subjektive, til tross for at det fremstilles objektivt i analysen. Men det anser jeg også som styrken ved metoden. Uten å ville diskutere kvalitative og kvantitative metoder opp mot hverandre, vil jeg hevde at den subjektive oppfattelsen som har muligheten til å fange små sosiale og kulturell nyanser i det store puslespillet som verden er, er uvurderlige i forståelsen av hvordan brikkene skal settes sammen.

Jeg bodde midt i sentrum av byen, med kort vei til både fiskebrygga, bylivet og befolkningen ellers. Jeg lærte «å kjenne byen på nervene», og jeg fikk et godt innblikk i hvordan vinter, vår og forsommer påvirker byen og befolkningen. Jeg gjorde observasjoner av yrkesfiskernes praksiser ved å delta i deres arbeidshverdag i tillegg til samtaler med dem. Samtalene med informantene utspant seg i det jeg vil kalle fiskernes arenaer – på fiskemottaket, på fiskebrygga, og om bord i en garnfiskebåt og en rekeetråler. Noe data er også fra samtaler gjort i deres private hjem og på Risør Akvariet, uten at dette nødvendigvis faller under fiskernes arenaer yrkesmessig.

Gjennom tidsskriftet Fiskeribladet Fiskaren fikk jeg hele tiden en oppdatering over hvilke saker som ble diskutert i media om det norske fiskermiljøet generelt. Avisen er også spesiell fordi fiskere slipper til og benytter spaltene til kommentarer både om lovgivning og fiskets gang.

I de tilfellene jeg arbeidet under forutsetningene om avsatt tid, var det ikke like lett kun å være en del av omgivelsene. Mange av samtalene har derfor en karakter av semi-strukturerte intervjuer. Jeg tok av deres tid og arbeidsdag og måtte innrette meg etter det. Således kan jeg gi Signe Howell (2001) rett i noe av kritikken ved å gjøre feltarbeid i eget samfunn – noen ganger er det problematisk å delta i informantens arenaer utover avtalt tid og sted. Det metodiske valget om å bruke fiskemottaket som hovedarena viste seg å være en god løsning. Jeg fikk på denne måten holdt meg oppdatert på hvem som hadde vært ute, hva som var blitt fanget, tilstanden på sjøen og annen relevant informasjon.

Til tross for at jeg har utført et feltarbeid i et lite miljø i en liten by har jeg jeg bevisst valgt ikke å anonymisere i de fleste tilfellene. Årsaken er nettopp det lille miljøet. Mitt

nærvær og min deltakelse var så synlig i feltet at så lenge jeg har vurdert materialet til ikke å kunne skade mine informanternes personlige ry eller sikkerhet har det ikke vært noen hensikt å skulle anonymisere. Ryktet om min tilstedeværelse var lett å spre videre, både til nærliggende fiskemiljøer og ikke-fiskemiljøer. Det er i utgangspunktet irrelevant hva en informant heter, men det er samtidig veldig enkelt å kjenne igjen informantene hvis noen virkelig skulle ønske det på grunn av det lille miljøet. I tvilstilfeller hvor jeg har vurdert dataene til å være sensitive, men av særlig relevans, har jeg valgt å benytte en form for delvis anonymisering hvor utsagn eller hendelser knyttes til den generelle termen «fisker». Den samme betegnelsen benyttes i tilfeller hvor dataene viser til generelle praksiser blant fiskerne og ikke nødvendigvis må knyttes til én bestemt person.

Jente om bord! - generelle utfordringer og praktiske begrensninger

”..du må nok henge høna over rekka, men det er vel ikke noe problem?» (Sven-Åsmund, mai 2011)

Jeg hadde svært få episoder jeg opplevde som utpreget farlige eller altfor ubehagelige underveis i feltarbeidet, men jeg opplevde å bli stilt ovenfor valg jeg ikke hadde forberedt meg på. Sitatet innledningsvis i avsnittet kom for eksempel overraskende på meg da jeg underveis i feltarbeidet skulle være med garnfiskeren ut å sette garn. Båten hans er liten og har ikke do. Sånn sett er det både mer praktisk å være gutt enn jente i slike situasjoner, for visse ting er enklere «å henge over rekka» enn andre. Jeg ble overrasket over at de generelle utfordringene og de praktiske begrensningene i mange tilfeller ble knyttet til meg som jente. I følge Palsson (1994: 905) er sjøsyke veien til «å finne sine sjøbein» (min oversettelse), og på sett og ble jeg kjent med dette fenomenet. I alle fall sjøsyken. Jeg vil derfor i neste avsnitt presentere mitt første møte med det ukjente fiskemiljøet. Hendelsen belyser mange interessante aspekter ved kystfisket på Sørlandet som vil bli drøftet i de kommende kapitlene. Det dreier seg om fiskepraksiser (i dette tilfellet på en rekestråler) og utfordringer fiskerne møter i deres arbeid, ulike former for kunnskap og utøvelsen av den, men den belyser også i stor grad min opplevelse av feltarbeidet.

Kystfiske på Sørlandet en kald februar natt

Telefonen ligger på bordet i stua når den ringer. Jeg forter meg ut fra kjøkkenet for å ta den og kjenner et lite sug i magen da jeg ser nummeret på displayet. «Hei, hvis du vil være med på sjøen så drar vi ut klokka ni fra fiskebrygga». Det er den ene fiskeren jeg har vært i kontakt med som snakker. Han som jeg har ventet på at skulle ringe i ukesvis. «I kveld?», klarer jeg å lire ut av meg, enda jeg vet at de vanligvis reiser ut nettopp på søndags kveldene. «Ja, vi drar klokka ni. Fra Fiskebrygga. Det er meldt lite vind, så vi vil kjapt ut. Så du må møte presis, for båten reiser klokka ni! Hvis du vil være med da?» Jeg får summet meg såpass at jeg svarer ja til både å bli med og å være presis, og jeg rekker akkurat å huske å spørre om jeg skal ha med meg noe spesielt. Mat, drikke og varme klær er det viktigste, og særlig nok drikke « i alle fall med tanke på sjøsyke» blir jeg fortalt. Forvirret og litt sjokkert begynner jeg å svirre rundt i huset – opp og ned trappen til andre etasje, inn og ut av alle de små rommene i det gamle huset jeg leier. Spenningen stiger i magen mens hodet mitt forsøker å tenke praktisk. Jeg skal i hvert fall ikke pakke i sekk, for det har jeg både lest og hørt kan bety ulykke for fiskere på sjøen. Det siste jeg vil er å ødelegge mine sjanser til å få innpass på fiskebåtene på grunn av en tilsynelatende dum nybegynnerfeil! Og endelig skal jeg få brukt arbeidsutstyret jeg har investert i. Den knall oransje oljehyra brettes litt halvhjertet sammen og puttes i bagen sammen med de neongrønne ruglete fiskehanskene og litt ulltøy. Jeg putter oppi en bok i tilfelle jeg kommer til å lese litt, og tar med den lille pc' n min i tillegg til skrivesaker og notatblokka mi. Tannbørsten tar jeg med, men sminken lar jeg ligge igjen på badet.

Jeg har tidligere blitt fortalt av denne fiskeren her at rekestrålerne som oftest reiser ut søndag kveld og blir ute et par dager, lossar på tirdag og reiser rett ut igjen for så å returnere torsdag. Fredag og lørdag er fridager, og søndag kveld bærer det ut igjen. Så lenge været tillater det.

Bagen min blir fort full, så de dyre, grønne gummistøvlene med vernetupp bestemmer jeg meg for å bære ved siden av. De er store og klumpete, men heldigvis lette. Jeg diskuterer lenge med meg selv om hva jeg skal ha på meg. Hvordan kler man seg når man for første gang skal ut i en 50 fot⁶ stor rekestråler? Valget faller på tynt ulltøy og stillongs, en grønn turbukse og en hettegenser under en blå

---

⁶ I et metrisk system er 50 fot ekvivalent med 15 meter.

arbeidsjakke. Mobilen putter jeg i lomma. Midt oppi all pakkingen husker jeg også å ta reisesyketabletter. Hodet mitt er fullt av tanker om hva jeg skal begi meg ut på, og jeg forsøker å berolige meg selv. Jeg går rundt og smiler og ler, men har egentlig litt lyst til å grine. Hva er det jeg har stelt i stand for meg selv? Jeg har forberedt dette feltarbeidet i månedsvis, men plutselig kommer det litt brått på. Ute er det bare et stort mørke, og det er en kald februarkveld med is og snø i gatene og masse frostrøyk når man puster – og jeg skal ut på havet for å fiske reker?!

Jeg føler meg som et lite pakkesel da jeg i god tid før klokka 21.00 kommer til fiskebrygga. Ytterst på brygga i mørket ser jeg den store båten som jeg vet er hvit og blå ligge sidelengs til kai. De to fiskerne jeg skal ut med er der allerede, for jeg ser skygger som beveger seg i og rundt båten og det lyser varmt ut fra styrhuset. Jeg bor bare fem minutters gange unna fiskebrygga. Vinteren har hittil vært svært kald og i gatene og på fortauene er det et skikkelig holkefølelse. I tillegg til en fullstappet bag samt støvler, har jeg en bobledress og en pose med mat og drikke hengende i armene. Jeg skal hverken sulte eller tørste, men har heller ikke satset på gourmet. Jeg stavrer meg avgårde på den speilblanke isen ved kaianlegget. På bryggekannten ved siden av båten er det masse rot og skrot. Paller av tre og metalleder, tauverk og blåser. Jeg hopper om bord med stor selvtillit, men sliter med å åpne døren inn til styrhuset. Det er ikke et vanlig håndtak, men mer som en spak og jeg presser selvfølgelig spaken feil vei. I det jeg omsider får åpnet døren ser jeg kapteinen rett innenfor i styrhuset. Han står foran en svart, fastmontert stol med armlener som kan svinges rundt bak roret, og på plassen foran roret har han to kartplottere koblet til en pc, et ekkolodd og en radar i tillegg til en vanlig mobiltelefon. Det står et fullt askebeger der med en pakke rulletobakk ved siden av. Ved roret er det også noen styrespaker og i taket henger noe radioutstyr. På den ene kortveggen bak ved sofabenken henger det et elektrisk panel med masse ulike brytere og tilhørende varsellamper. I motsatt hjørne, foran den andre fastmonterte svingstolen, står en vanlig flatskjerm- tv som viser et program fra tv 2. På alle sider er det vinduer, men akkurat nå er det ikke mye man ser annet enn sitt eget speilbilde. Det er uventet godt og varmt inne. Det fyres i en oljefyr rett ved sofabenken og det står en kaffekjele og putrer på varmen fra oljefyren. Jeg blir vist hvor jeg skal sette sakene mine, og åler meg ned trappen. Først kommer jeg inn i et lite rom de kaller for kjøkkenet. Her er det en liten kjøkkenbenk langs den ene vegg, med noen hermetikkbokser med sodd og lapskaus i en hylle over. Det står et

lite bord der foran en benk med en sovepose. Her sover Svein blir jeg fortalt. Jeg fortsetter ned to trinn til og inn en lugar med køyeseng. Jeg har blitt tildelt overkøya og slenger fra meg bagen der. Ved siden av er det en dør inn til en do. Den ser ut som de hvite doene på Bastø-ferja, men det er kvelende varmt der inne for røret til oljefyren går igjennom rommet. Det er også trangt der, og vasken ser ikke ut til å bli brukt så mye. I alle fall ikke vasket så ofte.

Denne tråleren er reke-tråler. Det vil si at den er en bunntåler og ikke en pelagisk tråler som fisker høyere i sjøen. Det betyr likevel ikke at det bare er reker som går i trålen, men også annen fisk. Vanligvis, på de litt mindre trålerne, er man bare én mann om bord, men på denne båten arbeider det to. Kapteinen er i midten av trettiårene, mens makkeren hans er i slutten av tjueårene. Kostnadene det medfører å holde både båt og redskap i henhold til forskrifter gir dårlige muligheter til ekstra lønninger, blir jeg fortalt. Dessuten er det dyrt med drivstoff. Det finnes kun én større båt på denne fiskebrygga og på den arbeider det tre menn. Den er over 15 meter lang og må derfor føre elektronisk fangstdagbok⁷. Båten jeg er med ut i kveld slipper dette systemet. Den er 14.99 meter. Jeg spør om hva de mener om et slikt system og får til svar fra kapteinen «det er lite å tjene på å lure unna noe ved Skagerrak».

På reke-tråleren fylles kjølerommet med knust is ved hjelp av en liten truck og akterdekket lastes med tomme, hvite plastkasser som stables i høyden. En stor stålbeholder blir spylt med vann og kapteinen heller oppi litt klor for å fjerne vond lukt. Her helles fangsten fra tråleposen, og går videre til sortering på sorteringsristen under. Lengst bak på akterdekket ligger trålen i en stor rullet kveil, klar til å slippes ut⁸. På hver ytterside av skroget akterut henger også to tunge trålelemmer⁹.

Kapteinen forteller meg at de sliter med dårlige fangster for tiden – « det var en

---

⁷ I 2010 ble det i Norge innført et elektronisk fangstregistreringssystem, gjeldene for båter over 15 meter. Systemet har fått en svært blandet mottakelse av fiskere i hele landet, og særlig fra den mindre fiskeflåten er frustrasjonene mange. Det meste av kritikken går ut på at opplegget er dårlig tilpasset brukerne og gir dem en følelse av overvåking og mistillit fra myndighetene – selv om systemet i utgangspunktet skulle gjøre det lettere for fiskere å registrere fangster, samtidig som det observeres om kvotene overholdes. (Se blant annet Fiskeridirektoratet 2011a og Fiskeribladet Fiskaren 2011b og 2011c). I Risør er det kun den største reke-tråleren som har slikt registreringssystem da den er akkurat over 15 meter. I følge informantene ville flere av de gjort mye for å slippe dette systemet om de hadde vært nødt. Blant forslagene for å omgå reglene ville de fleste kappet av deler på skroget slik at båtlengden ble akkurat 15 meter eller mindre.

⁸ Se også avsnitt om reke-tråling i kapittel 2.

⁹ På denne tråleren veier disse ca. 700kg hver seg om vinteren. Om sommeren er de tyngre. I vintermånedene, særlig januar, februar og mars legges grunnlaget for årsinntekten i følge kapteinen, og det er på denne tiden rekene er på sitt beste – fulle av rogn.

dårlig årsklasse i fjor», og sier jeg skal være glad de fikk dårlige fangster før jeg kom om bord. Hvis ikke ville jeg fått skylden – «for de tinga man aldri skal ha med på båt er ryggsekk, hest, paraply og kvinnfolk».

Så fort båten er klargjort forsvinner vi ut fra havneområdet. Det siste kjente landemerket jeg ser er fyret på Stangholmen. Fra nå av er resten et uendelig mørke med spredte lys fra hus langs kystlinjen. Siden fangstene har vært så dårlige denne vinteren vil de i natt prøve å tråle på et ukjent område utenfor Arendal. Det vil si – fiskerne kjenner til området, men tråler der sjeldent. Det er et trangt sund, med bratte fjell på hver side, og bunnen har mye blåleire. Det er derfor en liten risiko forbundet med å tråle der – henger trålen seg fast i bunnen kan redskap for flere hundre tusen gå tapt. Det er utgifter som denne båten ikke har råd til. I følge kapteinen bruker han mange penger til vedlikehold på denne gamle båten, så aller mest ønsker han å kjøpe en ny båt sammen med fiskermakkeren. Men det er dyrt. En gang i løpet av natten forteller makkeren at kjølepumpa er gåen og at det lekker litt fra pakningen. Kapteinens svar er at man kan kjøre lenge på en sånn pakning – «det er bare sånn den sier ifra at den begynner å bli gåen».

Sjøsyken melder sin ankomst så snart vi har kommet utaskjærs. Bølgene er i følge kapteinen veldig små denne natten, men jeg blir likevel slengt i en jevn gyngende fart fra side til side. Dette er litt annerledes enn en kosetur i småbåt i skjærgården! Det hjelper også svært lite at sofabenken jeg sitter på akkurat er for lav til at jeg kan sitte uanstrengt og kikke ut av vinduene. Mørket utenfor gir få holdepunkt å feste blikket på, men jeg misunner de to andre som sitter ubesværet i hver sin høye stol foran meg. Jeg forsøker å se litt på tv, tar frem notatboken min og noterer litt av hva jeg observerer. Gjør noen stille pusteøvelser og later som ingenting, men kjenner plutselig jeg at jeg må ut. Jeg rekker så vidt å lukke døren bak meg før jeg kjenner oppkastet i munnen og jeg spytter det over rekka. Jeg har jakken min liggende inne og er uten redningsvest. Noen meter under meg hører jeg hvordan vannet presses til side av skroget, med store «svusj». Jeg holder meg godt fast i det kalde metallgjerdet med den ene hånden. Vinden blåser friskt rundt ørene på meg. Det samme gjør håret. Ganske flau og litt overrasket over situasjonen blir jeg stående noen minutter og puste inn frisk luft. Det blir likevel såpass fort kaldt at jeg må gå inn igjen. Jeg rakk jo aldri å si ordentlig i fra hvorfor jeg gikk ut heller. Inne i varmen kjenner jeg det lukter

oppkast fra håret mitt og jeg skynder meg å brette den litt fuktige delen av håret inn i en hestehale. Ingen sier noe før jeg får satt meg. «Sjøsysten blir bedre», sier de til meg. «Men det tar tid. Lang tid. Flere uker. Hvis du er dårlig allerede nå, kommer du til å slite» sier kapteinen. Han tilbyr seg å snu og kjøre meg til land, men da må jeg bestemme meg fort, for han kommer ikke til å snu seinere. Jeg svarer kontant nei til tilbudet. Jeg har jo endelig kommet meg ut på en fiskebåt. I en hylle ved sofabenken hvor jeg sitter ligger en papirrull. Jeg tar noen tørk og forsøker så usynlig som mulig å vaske håret med litt vann fra flasken min. Lukten sitter likevel hele turen gjennom.

Tiden det tar å komme ut til fiskefeltet, og tiden etter at trålen er satt i vannet er en stille periode. Det er ofte nå fiskerne forsøker å sove litt på skift, så da er det bare én som sitter ved roret. Oppgavene er å følge med på ekkoloddet om bunnforholdene og se til at farten holder jevn knop. Gir ekkoloddet store utslag kan det være steiner på havbunnen som kan ødelegge trålposen, og dersom farten sakner kan det tyde på at trålen står i fare for å henge seg fast. Jeg ligger og dupper på sofaen og forsøker å holde sjøsysten i sjakk – lytter til livet om bord på en reke-tråler. Det knaker i skroget, motoren durer jevnt og litt støyende. Noen ganger tar vinden tak i linene eller andre gjenstander på dekk så det smeller metall mot metall. Innimellom stiller jeg spørsmål om ting jeg lurar på til den av fiskerne som sitter i styrhuset, men det er sjelden de stiller spørsmål tilbake til meg. Når kapteinen sitter ved roret ringer mobilen hans stadig. Telefonen ligger nesten ikke stille i løpet av hele natten. Jeg forstår etter hvert betydningen av telefonsamtalene. Han prater med andre fiskere som er ute samtidig med oss. Hovedsakelig prates det om vindforhold og hvem som har vært hvor og fått hva. Tonefallet og pratemåten endrer seg etter hvem han har på andre enden i telefonen, og de ringer frem og tilbake seg i mellom. Dette er måten fiskerne holder øye med hverandre på – både vennskapelig og konkurrerende. Man kan godt fortelle hverandre om halene har vært gode eller dårlige, men man forteller aldri eksakt hvor mye man får totalt. Heller ikke eksakt hvor man fisker. Er man der i mot svært nære venner og ikke fisker etter det samme, kan slik informasjon deles. Fangstene på denne turen blir dårlige. Vi får ikke mer enn rett under 100 kg reker på de to halene som blir gjort, og på det første halet blir det action da trålen henger seg fast i bunnen. I noen skremmende minutter observerer jeg to fiskere og en vinsj i en liten kamp med naturkrefter – stålvaierne slurer på trinsene og jeg får ikke lov til å komme ut på dekk. «Ryker vaieren kan den dele deg i to med et piskeslag» sier kapteinen, « og

ryker festet til trinsa dauer du på sekundet om du får den i hue». Jeg blir derfor stående på knærne i sofaen å kikke ut av vinduet i stedet – som om vinduene skulle kunne beskytte meg mot løpske trinser og vaiere. Kommandoene mellom kaptein og makker gis i bestemte og strenge tonefall og de handler raskt. De klarer å få hele trålen om bord i båten igjen og en slunken pose med fangst sorteres på risten. Det andre halet gjøres på kjente områder nærmere Risør, og selv om fangsten er bedre er den langt fra optimal. «Fisket er elendig nå for tida altså... blir det dårligere nå så henger jeg meg...» klager kapteinen. «Nå må jeg se an situasjonen, må vurdere litt... er ikke interessert i å betale for å fiske. Vil jo helst få betalt for det. Nei, så gøy er det ikke å fiske reker lenger.. at jeg gidder å betale for det altså... også tør jeg ikke sjanse på å ta et dårlig hal til... tar heller helja, for jeg vil helst ikke miste det lille overskuddet jeg har fått nå på det andre halet... det er på steinete, hard bunn de sitter nå vettu. Men jeg veit ikke om jeg vil risikere det altså... nei, nå gidder jeg ikke mer, nå gir jeg opp... det er lett å bli stressa når man er ivrig», klager kapteinen før han sier til makkeren sin «Du kan få kjøpe en billig båt nå, Svein. En femtifots tråler... det følger med et kvinnfolk også».

Vel på land igjen, fjorten timer etter at jeg mønstret på, går jeg hjemover drassende med all bagasjen. Av alt jeg tok med har jeg brukt støvlene ved et par anledninger, skrevet i notatboken og drukket litt vann og brus. Bena er full av sjøgang og jeg har vondt i hele kroppen. Men det er første gang jeg er stolt av bare å ha kastet opp to ganger.

Hvem er du?

I 1998 kom sjøfartsdirektoratet med forskrift om lovpålagt sikkerhetsopplæring for fiskere (Lovdata 2011a). Imidlertid kan man få dispensasjon fra dette kravet i inntil seks måneder hvis man søker om det. Jeg fikk kjennskap til de obligatoriske sikkerhetskursene først da jeg kom på feltarbeidet, og jeg satt derfor eierne av båtene i en litt vanskelig situasjon i forhold til deres ansvar for meg om bord. Skulle jeg som student på feltarbeid regnes som mannskap eller ikke? Jeg var jo mer som enn observatør å regne – langt fra noe mannskap! Fiskebåtene er en arbeidsplass med strenge sikkerhetskrav og fast mannskap er forsikret med dyre forsikringsordninger gjennom båten og skipperen som arbeidsgiver. Jeg skaffet meg derfor utvidede

forsikringer gjennom min personlige bank, og bar bekreftelsen fra Universitet om at jeg var på feltarbeid med meg til en hver tid. Likevel, skipperne tok en sjanse ved å ta meg med i tilfelle kontroll fra kystfartsverket – for hvorvidt hadde de egentlig lov til å ha meg med? Sånn sett ble heller ikke min manglende arbeidserfaring på fiskebåt en fordel. Det er kostnadskrevenende å gi opplæring til en person som bare skal være tilstede i en begrenset periode, og der hvor hjelpen trengs på dekk må man være effektiv. Fiskerne var rausere med å si at jeg sikkert kunne være med ut på sjøen, men det var ikke nødvendigvis slik det ble. Dette i tillegg til regelverket gjorde at jeg derfor måtte tenke litt annerledes i forhold til hvordan jeg skulle tilegne meg informasjon fra feltet.

Mitt førsteinntrykk av fiskerne var at de hadde en fremtoning av flokkmentalitet der de lå til kai i båtene sine. En dag på fiskebrygga tok jeg kontakt med noen mannfolk som stod i styrhuset på en båt. Siden bryggen lå høyere enn dekket på båten måtte jeg sette meg på huk for å få kontakt og snakke med dem. Jeg kjente meg umiddelbart utilpass. Sitte på huk første gang en prater med folk er ikke noe jeg er vant med. Alle om bord var godt voksne og jeg visste de hadde lagt merke til meg da jeg kom gående for jeg så at de kikket på meg gjennom styrhusvinduet. Likevel snudde ikke mannen ytterst i døra seg før jeg var helt borte og prøvde å oppnå kontakt ved å si hei. Jeg forklarte at jeg var en student som var interessert i å lære litt om kystfisket på Sørlandet, og at jeg derfor ønsket å prate litt med dem. De mumlet litt til hverandre før de spøkefullt fortalte at det inne i styrhuset satt en gammel danske som var veldig glad i pene jenter og som sikkert gjerne kunne fortelle litt. «Vi er bare pensjonister» fortsatte de, «så gå heller og snakk med noen av disse andre yngre fiskerne her», - «det er en kar ute ved krana der borte, han burde du snakke med». Jeg gav beskjed om at jeg gjerne tok en prat med dem som hadde vært lenge i gamet også. Da snudde han ene seg og sa «det var vanskelig å være fisker i dag – det er ikke noe lett å leve av».

Det at fiskerne selv sjeldent tok initiativet til å prate, men heller virket uinteresserte, var utfordrende metodisk. Jeg ønsket ikke å måtte rope inn til dem for å spørre om en prat. Overbevisningen om det uheldige ved å sette informanter i en bås eller plassere feltet i en tradisjonell «oss» og «dem»- stil, eller i dette tilfellet meg og dem, var noe jeg følte på til stadighet. Jeg lurte ofte på i begynnelsen hvorfor fiskerne ikke var mer

nysgjerrige på meg når de så meg traske rundt på brygga, eller prate med Yngvar på fiskemottaket og Niels- Erik ved reke-tråleren sin. Jeg måtte til slutt erkjenne at jeg eksotifiserte meg selv mer enn nødvendig. Det at jeg syntes deres virke var spennende gjorde ikke automatisk meg interessant for dem. Fiskebrygga er også en offentlig plass med et fiskemottak som både driver en butikk og en kafé, så det at folk trasker rundt båtene her er hverdagslig å regne for fiskerne.

Den posisjonen man har under et feltarbeid vil være førende for de rollene man utspiller på feltet. I mitt tilfelle kan jeg i retrospekt se at jeg ikke hadde tenkt nok over hvordan jeg skulle forholde meg til det faktum at jeg var en jente i et mannsdominert miljø. I mine forberedelser var jeg selvfølgelig klar over dette aspektet, og til tross for advarsler fra veilederen min hadde jeg likevel en litt naiv innstilling til at kjønn ville være et problem i 2011. Jeg hadde sett for meg at om jeg bare fikk innpass blant fiskerne, ble kjent med dem og fikk bevist for dem at jeg var tøff nok til å være ute på sjøen så ville alt forandre seg. Problemet var jo bare at jeg aldri fikk mange nok sjanser til å vise hvor tøff jeg kunne være, i tillegg til egne erkjennelser underveis om at jeg nok ikke er så tøff som jeg ønsker å være. Til stadighet svirret ordene «a matter out of place» (Douglas, 1997) i hodet på meg. Jeg ble som en anomali hvor asymmetrien mellom kjønnene ble veldig tydeliggjort med fiskernes utsagn. Jeg falt utenfor deres «ordnede systemer» og min manglende legitime autoritet gav meg også lite handlingsrom til å vise min kvinnelige «power» (Rosaldo 1984). I begynnelsen var jeg rett og slett utenfor mitt domene.

Jeg fikk som nevnt ikke innpass på båtene i like stor grad som forventet, og i utgangspunktet lovet av min første kontaktperson. Årsaken til dette er flersidig – ikke bare var det et regelverk som var forhindrende, men jeg var underveis i forberedelsene i kontakt med feil person, jeg var en ung jente fra Østlandet, det er et lite fiskemiljø i byen, og værforholdene i vinter- og vårmånedene dette året gjorde at båtene ofte lå værfaste og fiskerne ønsket ikke å ha meg med i uvær. Jeg kan også stille spørsmål om hvorvidt tabuer eller fiskekulturelle overbevisninger førte til at flere var skeptiske til å ha meg med i båtene sine, selv om de i utgangspunktet var positive når jeg spurte. Det er imidlertid ikke slik at jeg kan hevde at slike forestillinger eller tabuer i fiske var direkte årsak til problemene jeg møtte her. Det er likevel interessant hvordan jeg opplevde slike overbevisninger hos fiskerne. Jeg

hadde ikke forventet at ideene skulle være så synlig. Alle de kjente tabuene fra andre fiskemiljøer i Norge som hest, svart katt over veien, ryggsekk, paraply, jente fra Østlandet gjelder også her (Broch 1996). Noen mente de ikke trodde på det, andre sa rett ut at de trodde på det. Jeg var uansett ei jente og jeg var fra Østlandet, selv om fangstene deres var aldri så dårlige før jeg dukket opp på brygga denne våren. Dette vil jeg forklare videre i kapittel 2. Mine egne forutsetninger viste seg med andre ord å være en av de største hindringene jeg møtte på. Jeg var fra første stund veldig tydelig på at jeg var en student som var her for å lære om noe jeg ikke hadde særlig kjennskap til, i tillegg til å forklare at jeg med avhandlingen ønsket å dokumentere hvordan deler av kystfisket på Sørlandet kunne arte seg i 2011.

Jeg måtte raskt lære meg sjargongen for hvordan fiskere snakker med, og om hverandre. Det å følge opp spøk og vitser, høre røffe utsagn gjerne med dobbeltbetydning, og godmodig erting med et overbevisende smil var utfordrende. Det hadde nødvendigvis ikke så mye å si for mine feltnotater, men mye å si for relasjonen oss i mellom. Latteren satt ofte løs mellom meg og informantene, og informantene seg i mellom når de var flere. Jeg ble automatisk «jenta fra Østlandet, eller Oslo, som går på universitetet». For Risør-folk blir Oslo-folk hovedsakelig assosiert som hytte- og feriegjester – folk som tar seg til rette i deres by om sommeren. Jeg måtte påpeke flere ganger at jeg faktisk ikke var fra Oslo selv om jeg studerte der. På tomannshånd ble relasjonene derimot nærere uten alt tøyset og fjaset. Jeg lærte raskt å sette pris på samtaler som ble presset inn i hektiske arbeidshverdager og fikk tettere kontakt med noen av informantene enn andre. Mot slutten av feltarbeidet kom også mer sensitive temaer som miljøkriminalitet og fiske av rødlistede arter på banen, og det vil drøftes videre i kapittel 6. Det var både spennende og utfordrende å forholde seg til denne tematikken, men også en fin bekreftelse på innpass i feltet. Tillit innebærer så mangt, men forutsetter som regel en form for stabilt samvær over lengre tid. Den begrensede varigheten på et feltarbeid i masterprogrammet blir derfor et svakt punkt i så måte uten at jeg ønsker å diskutere dette ytterligere. Siden miljøet her er så lite begrenser omfanget av informanter seg til et minimum. Informantene er forsøkt gjengitt best mulig, men skulle det vise seg annet ligger feilen hos meg.

Å ta noe for god fisk – fiskerkulturelle overbevisninger

«fiskere tror på seg sjøl» (informantutsagn).

Denne delen vil med utgangspunkt i blant annet hendelsen fra trålfisket det tidligere avsnittet og en situasjon fra garnfiske, diskutere tabuer og myter som fiskere inkorporer i sin yrkeshverdag og i sin fiskekulturelle virkelighet. Jeg vil også vise hvorvidt fiskerne definerer dårlig fangst annerledes når det er kvinner med om bord versus dårlige fangst uten kvinner om bord. Dette med tabuer og myter vil ikke være et hovedtema videre i oppgaven, men vil være en måte å synliggjøre hvordan også slike forestillinger tar del i diskursen om kystfiskets overlevelse.

Kvinner betyr dårlig fangst

Sjøen er veldig rolig og nesten blikk når vi drar ut fra havna i Risør. Området garnfiskeren Sven Åsmund skal sette garna markeres på kartplotteren. Vi skal sette 4 garnsett, hvor et sett består av en blåse, garn og 80 meter med tau. Kjetting blir brukt som søkke og den store blåsa har også en liten blåse festet til seg i en liten taustump, ca. to meter unna den store blåsa. Denne anordningen benyttes fordi den lille blåsa er enklere å få tak i, og mindre strevsom å trekke i når det er strøm, blir jeg fortalt. Nordøst og østavær gir alltid masse strøm i havet. Garna ligger sortert i en stor kasse med flytelinen og søkkeline adskilt på hver side akter i båten. Sven Åsmund slipper ut en stor blåse og lar den drive ut inntil kjettingen kommer frem til kanten, før han slipper den lille blåsa og lar garnet forsvinne kontrollert over rekka. Det er kjettingsøkke i begge ender og ny blåse på slutten av alle garnsett. De skal ikke trekkes før nesten dag så vi reiser inn til land igjen. Dagen etter blir det noe trøbbel med garna under trekkingen så det tar lengre tid enn først antatt. Garna er fulle av taskekrabber. Det er ikke ønskelig med krabber på den måten fordi de henger så godt og ødelegger maskene når de skal fjernes. Hver krabbe tar to masker og gjør derfor veldig stor skade på garnene, og det er kostbart å kjøpe nytt. Sven Åsmund fisker derfor til garnet er så utslitt at det ikke gjør nytten sin lenger. Hittil i år har han aldri fått så dårlig fangst – han får ikke fått fylt opp en liten oransje kasse han har liggende engang. Om bord spurte jeg hva som var en god fangst. Han svarte at 150kg levende fisk, og 150kg sløyd er en god dag. En dårlig dag er 1-2 kasser (En kasse à 20kg).

Han er ikke overrasket får jeg vite - erfaringen hans tilsier at hver gang en jente er om bord blir fangstene dårlige. Sånn var det når ekskjæresten hans en sjelden gang var med også, og nok en gang slo det til. For min del var det hele litt irriterende. Bringer virkelig jenter om bord i fiskebåter ulykke? Da jeg ved en senere anledning skulle være med på garnfiske på nytt, fikk båten hans motorhavari og måtte ligge på land. Igjen ble mitt kvinnelige oppsyn nevnt. Broch (2006a: 99-103) viser at dårlige fangst og fiskeforhold på grunn av kvinner om bord er dypt festet i fiskernes tradisjonelle praksiser gjennom andres eller egne erfaringsbaserte hendelser. Diskursen inngår også i fiskeres allmennkunnskap og det er derfor vanskelig å finne noen opplagt svar på hva som er årsaken til at kvinner om bord betyr ulykke. I følge Broch (2006b:3) har også troen på flaks sammenheng med kunnskapen om at det også kan gå galt. Jeg fikk i alle fall oppleve å være den som fikk skylden for dårlige fangster.

Underveis i feltarbeidet diskuterte jeg med fiskerne hvorfor dårlig årsklasser av rekeyngel de siste årene nå gav utslag i form av lave rekefangster. Svarene gav uttrykk for at vitenskapelige påstander var tatt med inn den lokale kunnskapen. Fiskerne må ta hensyn til vitenskapelige anbefalinger og dertil lovpålegg i fangststrategiene sine. Jeg ble derfor overrasket om bord på reketråleren over kommentarene om at de dårlige halene var knyttet til meg som jente. Jeg ble møtt med ord om at jeg burde være glad for at de også hadde gjort det så dårlig *før* jeg ble med. Hva er det som gir næring til forklaringsmodellene jeg opplevde både med garnfiskeren og på reketråleren? Er det en måte å unnskyldte dårlige avgjørelser ute på fiskefeltet, eller oppfattes det uheldige med kvinnfolk om bord som en realitet? For fiskerne her var misforholdet kvinner – båt – fiske – suksess en realitet. Fiskeren på reketråleren uttrykte derfor at han til og med ønsket å selge båten, med meg som tilbehør – for med så dårlige fangster som det var nå for tiden var det ikke mulig å fortsette som fisker! Såkalte bekymringsritualer blir ofte forklart i sammenheng med magi, tabuer og religiøse handlinger, fordi nettopp usikkerhetsmomenter påkaller et behov for sikkerhet (Palmer 1989:59), og Broch (2006a) hevder at behovet for kontroll i en uforutsigbar verden virker som et sentralt aspekt for oppfatningen av dette, men at tro på ulike ting motiverer handlinger. En form for forklaringsmodell settes i sammenheng med hvordan han definerer troen på magi som en avbildning av «en allmennmenneskelig tilpasning til en ikke alltid like forutsigbar verden», hvor

«behovene for kontroll kan være påtrengende». Han viser også til at «tabuer opprettholdes for å være på den sikre siden» (ibid: 102,103).

I disse nevnte tilfellene ble jeg konfrontert med et tema jeg bare hadde hørt om, men ikke forventet at skulle være så synlig. Selv kaller de det for overtro; «Det er en del overtro blant fiskere, særlig de eldre, men det er jo visse ting man tenker over sjøl også» ble jeg fortalt i miljøet. Slike utsagn viser hvordan overbevisninger om tabuer og myter preger deres arbeidshverdag, gammel som ung. I følge den ene rekefiskeren er det mye overtro blant eldre fiskere; «Faren min går ikke ut på sjøen hvis han ser en svart katt går over veien når han er på vei til båten».

Den unge garnfiskeren gav tidlig uttrykk for at hest er et begrep han ikke ønsker å bruke, hverken om bord i båten, eller på land. I følge han selv kan en si navnet og betegne alle andre overtroiske elementer, men selve ordet hest sier en ikke. Vi satt på land og pratet om dette temaet mens gutta pusset på rekestråleren til en eldre rekefisker. Jeg trodde det bare gjaldt oppi båtene, og ikke på havna. Det var tydelig å se at Sven Åsmund ikke likte denne glippen da jeg uttalte ordet rett ut. Makkeren hans der i mot var raskt på pletten til å si at han aldri hadde opplevd noe unormalt i forbindelse med overtro. Han hadde hatt mange nestenulykker, men kunne ikke sette noen av dem i forbindelse med noe overtroisk. Sven Åsmund fortalte videre at han visste det var litt teit dette med overtroen, men at sånn var det nå en gang. Han kunne vise til mange erfaringer hvor dette har gitt ulykke. Blant annet en episode da han hadde fisket i Nord. En dag hadde det vært et travløp på tv og et av mannskapet hadde omtalt de løpende dyrene ved navn. Sven Åsmund hadde senere stått ved rekka der hvor søkket ble kastet ut, og klarte å få heftet hånden i tauverk når søkkene var kastet over bord. Denne episoden skremte han mye, og han gikk rett til skipperen etter denne hendelsen og nektet å stå på den plassen videre i fisket. Liknende historie har funnet sted i hvalfisket (Broch 1996), så dette kan være en slags moderne vandrehistorie, men til forskjell representerer tv'n i dette tilfellet en ny risiko (risiko vil diskuteres nærmere i neste kapittel). «Og folk peser Märtha fordi hun ser engler..» var motsvaret fra makkeren. Eksempelet viser hvordan slike overbevisninger generelt blir møtt med skepsis i vårt samfunn, men at det også er flere enn fiskere som tror på overnaturlige sammenhenger. Til tross for at folk som forteller dette - både prinsesser

og vanlige folk – må regne med latterliggjøring eller oppstyr, er det likevel interessant hvordan slike forklaringsmodeller benyttes i ulike næringslivssettinger.

Jeg har gjennom disse avsnittene vist hvordan fiskerkulturelle overbevisninger tar del i fiskernes hverdag. Jeg har argumentert for at overbevisningene er en måte å gardere seg mot uforutsigbare situasjoner og at de derfor er en del av fiskernes diskurs om yrkets overlevelse.

3 «Vårknipa» hele året rundt - Utfordringer når det er dårlige fangsttider

”Det er’ke fisk du kjøper, det er menneskeliv”¹⁰

En evinnelig optimisme om at havets gull vil havne i hans båt også denne dagen, fremstilles ofte som en romantiserende drivkraft for fiskere i deres arbeid. Denne optimismen baseres på mange forskjellige faktorer, men i det store og det hele står kunnskap og informasjonsutveksling som overordnet tema. I følge Barth (2002:10, min oversettelse) konstruerer folk sin virkelighet gjennom kunnskap og lever etter denne konstruksjonen. Kunnskapsnivået til en fisker strekker seg over flere nivåer fikk jeg erfare. Under vann: hav og bunnforhold, fiskearter, fiskeplasser, strømforhold; om bord i båten: tekniske kunnskaper om selve fartøyet og tilhørende teknologiske (påkrevde) hjelpemidler, kunnskaper om sikkerhet og om hvordan benytte riktig utstyr og redskap til riktig tid; kunnskaper om forhold over vann i form av vindforhold, landskapet og ferdselsregler til sjøs. All kunnskap må relateres til årtidene. Fiskerne holder seg også oppdatert på hvordan andre kollegaer (ofte konkurrenter) gjør det fangstmessig, men det kreves også at de holder seg oppdaterte om priser og etterspørselen på mottakene der fisken leveres, samt de pålegg direktorat og myndigheter bestemmer i tide og utide. Fiskeren må vite hvor arten han er ute etter befinner seg, og når på året det er mest sannsynlig å få fisket den. Kunnskapen må kunne vurderes etter hvilke premisser kompetansen skal tilfredsstillere – personlige, økonomiske, politiske, osv. Likevel henger disse premissene tett sammen og er i mange tilfeller gjensidig avhengige. Det kan derfor være vanskelig å skille dem fra hverandre. Dette kapitlet har til hensikt å belyse utfordringene som er knyttet opp mot de nevnte premissene.

Det er midt på natten da det skjer. Et metallisk smell og en plutselig forandring i motorduren. Jeg bråvåkner fra den halvsovende, sløve tilstanden på sofabenken i styrhuset før jeg hører et fortvilet utrop «- Faen...». Jeg ser skipper Niels-Erik dra i noen spaker, kikke ivrig ut av vinduene mot trålen, før han roper ned til makkeren

---

¹⁰ Sir Walter Scott, *The Antiquary*, 1816 (sitert i: Mark Kurlansky, 2000)

som sover i kahytten under «- vi henger». På et blunk er Svein der og de hopper begge i gummistøvler og varme klær som står klart ved styrhusdøra. Samtidig forklarer skipperen hvordan han plutselig hadde oppdaget på kartplotteren at farten sakket (den viser hvor mange knop skuta gjøre til enhver tid) og at han hadde prøvd å minske presset på stålvaierne ved å bakke¹¹ litt. De forsvinner ut på dekk og setter i gang vinsjen for å hale trålen. Jeg står rådvill og kikker bort på instrumentpanelet og fiskerne som løper inn og ut av styrhuset. «- Du må bare bli der du er. Ryker vaieren kan den dele deg i to med et piskeslag» sier skipperen, «- og ryker festet til trinsa dauer du på sekundet om du får den i hue» Jeg setter meg på knærne i sofabenken og bivåner det hele gjennom vinduene i stedet. Vinduene gir meg en falsk trygghet, men det holder lenge nok for meg akkurat nå. Niels-Erik og Svein kommuniserer i et strengt og bestemt tonefall. De virker veldig fokusert på det de holder på med. Jeg har øynene festet på trinsene hvor vaierne sakte men sikkert trekkes inn over. Det er en jevn dur fra hydraulikken, men med jevne mellomrom smeller det hardt og dumpt når vaieren slurer. Sakte, men sikkert, favn for favn kommer trålen om bord. Det humper for hvert merke¹² på vaieren og jeg tar meg selv i prøve å regne ut hvor langt det er igjen før trålen er oppe. Jeg blir lettet når jeg ser kjetting dukke opp over kanten og snart ligger trålen i en kveil på dekk. Gutta kommer inn og virker lettet «- det var nære på», hører jeg de sier seg i mellom. I mangel på ord kommenterer jeg litt tafatt «- det var bra det gikk bra da...».

Hendelsen viser flere komplekse faktorer ved tråling; arbeidet kan gå etter innarbeidede rutiner og uten problem, men tar skipperen sjanser kan det slå feil – det kan også oppstå farlige, til og med livstruende situasjoner. Hendelsen forteller også hvordan risiko håndteres, og viser til at oppfatninger av fare er knyttet til sosiale prosesser. Fiskerne var i all hovedsak opptatt av ikke å miste redskapen og arbeidet etter godt innarbeidede rutiner dem i mellom. Tankene omkring sikkerhet og faremomenter dukket først opp når fiskerne ble oppmerksomme på at de hadde en ukjent faktor å ta ansvar for: meg, uten kunnskap om trålfiske. Tillit til kollegaer er viktig for fiskerne oppfatning om egen sikkerhet, og kollegaenes mentale psyke er derfor avgjørende i det daglige arbeidet om bord. Fiskerne er avhengig av å kunne stole på hverandre, enten det er snakk om maskinister, kapteiner eller folk på dekk til

---

¹¹ Rygge med båten.

¹² Et merke er 25 favner. En favn er ca 2m.

(Marian Binkley, 1991, se også Barth 1966). Myndighetskrav eller forventninger om fangster er nødvendigvis ikke knyttet opp mot fiskeres oppfattelse av egen sikkerhet, til tross for at dette i stor grad kan påvirke arbeidsforholdene. Flaks der i mot, er en faktor som virker å kommer høyt opp på listen (ibid: 173, 179, 180). I følge Kaplan og Kite-Powell (2000) hevder de imidlertid at reguleringer som har til hensikt å bevare bestander også kan føre til økt press på fiskerne og dermed dårligere sikkerhet om bord.

Når ting brått inntreffer slik som i situasjonen på rekestråleren, er likevel rutiner avgjørende for utfallet. Farene ligger som nevnt ikke bare i eventuelle skader på mannskap, men det innebærer også et utrolig stort økonomisk tap om de ikke får opp trålen. Det ligger med andre ord en kalkulert risiko ved å la trålen gå. Det er lite tid til å stoppe opp og tenke «- hva gjør vi nå?» når hendelser først inntreffer. Tankene om at det er farlige situasjoner eller om det kan gå galt spekuleres det ikke i – det skal gå bra. Den konsekvente fornektelsen om at det er knyttet personlig risiko til arbeidet fiskerne utfører er heller ikke unikt for Kystfisket (se blant annet Binkley 1991, 1995, Poggie, Pollnac og Jones 1995, Pollnac, Poggie og Cabral 1998). Det å utføre et fiske er knyttet opp mot noe heroisk og i heltefortellinger går ting alltid bra (Binkley, 1991:170,172). Bruken av narrativer blant fiskere er derfor ikke en uvanlig måte å reflektere over arbeidet de utfører eller har utført (Broch 2012). Narrativene blir et mentalt verktøy for å formidle meningen i arbeidet de gjør ved at de gjenopplever korrelasjonen som finnes mellom individuelle handlinger, erfaringer og hendelser (Polkinghorne 1988 og László 2008: 78, referert i Broch 2012:3,4). Jeg opplevde imidlertid ikke at hendelsen på rekestråleren ved senere anledninger ble gjenfortalt til andre fiskere som en heroisk fortelling, men mer en forklaring på at det var dårlige fangster den dagen.

Kunnskapens kompleksitet

Underveis i fisket med rekestråleren snakket Niels-Erik på telefonen med en kompis som trålte i Grimstadorrådet og fikk godt med reker. En god stund ble derfor brukt til å studere kartet over mulige steder dette kunne være. Fangstene lå på 800kg på ti, tolv timer, noe som er svært bra. Årsaken mente Niels- Erik var fordi han fisket på plasser som ingen andre gjorde og han måtte være der hvor rekene mest sannsynlig

holder til for tiden – på steinete, hard bunn; «-Det er sånn han gjør det, bare setter ut og tråler i vei uten å tenke på det., men så får han jo mye fangst og da». Det er høy risiko knyttet til å tråle på steinete, hard bunn fordi trålen lett kan bli ødelagt. Ny trål koster 200.000kr. Likevel vurderer Niels- Erik å gjøre det samme hvis fangstene ikke tar seg opp der han selv fisker. Han er svært fortvilet over forholdene og fangstmengden, og føler han snart må ty til drastiske metoder, som å fiske i Grimstad-området. Skulle ikke det heller føre til noe, er siste sjanse å dra til Danmark etter kreps. I så fall ville de la båten ligge i Danmark og pendle hjem annenhver helg. Men danske båter har dobbel krepsetrål, så Niels-Erik vil uansett bare klare å fiske halvparten så mye som dem. Ved dårlige fangsttider kan med andre ord skipperne bli veldig usikre på hvilke avgjørelser som er riktige å ta.

Hva innebærer en eventuell fangstsuksess i slike settinger? I sin studie av Islandske fiskere viser Gisli Palssons (1988) hvordan suksess kan ha sammenheng med hvor god fiskeren anses for å være. 'Uavhengighet', 'spesiell ekspertise', 'et godt øye' eller 'flaks og overnaturlig hjelp' er alle stikkord fra antropologiske funn han viser til (ibid:15, med henvisning til flere). Noen skipperne fisker etter dyktighet, opparbeidet gjennom «trygg erfaring», mens andre tar større sjanser og dermed anvender en råere fiskemetode. Begge tilfeller kan føre til suksess på hver sin måte, men skipperen som tar større sjanser har også gjerne et høyere kostnadsnivå gjennom stort drivstofforbruk og redskapsforbruk enn den skipperen som anses for å fiske trygt. Ofte er dette skipperne på mindre båter som utvikler egne fiskestrategier for å kompensere for farene med å ta store sjanser (ibid: 16). Det kan med andre ord virke fornuftig å vurdere nøye hvilke strategier som kan være hensiktsmessige i perioder når det er store svingninger i fisket. Et sjansespill er det uansett, fordi fangstene er flyktige og sjelden stabile over tid.

Teknologien kan fungere som et nyttig hjelpemiddel, men den kan ikke erstatte lokal kunnskap. Dette kommer tydelig frem i situasjonen på reke-tråleren. Et ekkolodd eller en sonar kan enkelt oppdage fangster som finnes i sjøen, men kunnskap om hvor ressurser befinner seg til ulike tider på året og på hvilke plasser er ikke noe denne teknologien umiddelbart kan informere om. Heller ikke hvordan redskapen best bør plasseres på de ulike områdene i forhold til strømninger i vannet og vindforhold (Eythorsson, 1993). Anita Maurstad (2010) introduserer cultural seascape (sjøskap)

som et begrep for hvordan kunnskap opptrer som kroppsliggjort hos fiskere. Mens mange kulturer er knyttet til fysisk landskap, er fiskere i tillegg tilknyttet *sjøskap*. Dette er kunnskap erfart på sjøen, om bord i fartøy og integrert i menneskets sinn gjennom kroppslige erfaringer, praksiser og minne, og lar seg dermed ikke befestes eller nedskrives som noe konkret eller direkte fysisk, slik som landskap. Eksempelet med hvordan trålen hang i ukjente bunnforhold er et godt bilde på viktigheten av slik kunnskap. Ekkoloddet kunne til en viss grad fortelle fiskerne noe om de ukjente bunnforholdene, men kapteinen tok likevel en stor risiko ved å tråle på dette steinete området han ikke hadde god nok kjennskap til. Resultatet var at han holdt på å miste dyrebart redskap, i tillegg til risikoen for oss som var om bord når de skulle ta opp redskap som satt fast i steinene på bunnen. Teknologiske hjelpemidler innlemmes i den lokale kunnskapen som en forlengende arm slik at fiskeren får et mye bedre utgangspunkt å ta avgjørelser ut ifra (Palsson 1994:910), men det er risikofyllt bare å basere seg på teknologien.

Svingninger i tilgangen på fangster

Den perioden av våren når fangstene er dårlige, i motsetning til vinterens høysesong, kalles for *vårknipa*¹³. De største utfordringene oppstår når fangstresultatene er dårlige året rundt og *vårknipa* gjør seg like gjeldende vinter som vår. Etter det første og mislykkede halet snudde vi og flyttet oss til en av plassene hvor Niels- Erik pleier å fiske. Der trålet han mye lengre enn han noen gang før har gjort på en linje¹⁴ og var redd han hadde fått stein i trålen. Resultatet var 75kg reker, men også en del svamp fra havbunnen som de mente indikerte at det ikke var trålt der på svært lenge. Fangstmengden fikk blandet mottakelse av fiskerne da alt over 100kg regnes som er greit hal. Økonomisk sett er det mest ideelle fisket et jevnt fiske. Da tilsvarer fangstmengdene etterspørselen i markedet og prisene kan holdes litt høyere i motsetning til når det er overflod av reker, og hvor prisene faller. For rekefiskerne har de dårlige årskullene de siste årene gjort at rekene ikke er store nok og antallet som kan fanges blir lavt. Dette er nødvendigvis ikke noe urovekkende i forholdt til

---

¹³ Uttrykket stammer fra jordbruket, da det var om å gjøre å berge husdyra gjennom vårknipa – føret var stort sett brukt opp og bøndene ventet på nytt fôr med våren og utebeite.

¹⁴ Linjen referer til det strekket som båten kjører fra trålen blir sluppet ut til den hales opp igjen. Linjen markeres på kartplotteren og dataene lagres hvis det blir et godt hal.

bærekraftighet, og regnes som naturlige svingninger av både fiskere og forskere (Fiskeribladet Fiskaren 2012p)¹⁵. Likevel utgjør slike svingninger mye for de økonomiske forholdene som fiskerne er avhengige av. Lite reker i trål-halene gjør også at bifangstmengden ofte overgår tillat kvantum¹⁶ slik at fiskerne mister ytterligere inntektsmuligheter. Dette er kritisk når rekeflåten økonomisk sett er helt avhengige av videresalg av fisk de får ved bifangst (Handlingsplanen for kystfiske i Sør-Norge: 11 og Fiskeribladet Fiskaren 2011e og 2012a). Ved lave fangstmengder blir det da en avveining i forhold til lønnsomheten ved å dra ut å fiske. Driftsutgiftene til drivstoff, slitasje på redskap og eventuell lønn til mannskap blir ofte større enn inntekten i slike perioder. Er fiskeren dårlig til å legge seg opp penger, eller ikke har hatt mulighet til det, kan slike perioder bidra til å avgjøre hans fremtid som yrkesfisker.

For garnfiskerens del fører vårknipa til at garna fort blir fulle av groer og fisker dårlig fordi de står som en synlig vegg i sjøen. Når situasjonen er slik må garnfiskeren dra ut to ganger i løpet av en dag. Da trekkes garna om morgenen og settes på nytt om kvelden. Garna trekkes ellers om morgenen og settes ut igjen så fort de er tømt for fisk. Tiden det tar å trekke garna avhenger av hva slags fangst det er i dem. På våren tar det gjerne 12-14 timer totalt med utreise, hal og innreise igjen. Min informant benytter spesielle garn til ulike fisketyper og binder det meste av redskapen selv. Det tar tid, men han hevder likevel at han sparer masse penger på det. Vinteren 2011 røyk motoren på båten hans så den måtte stå på land i fire måneder. Da bøtet han garn i ventetiden; «- En dag uten å gjøre noe fornuftig er en dårlig dag... i stedet for bare å sitte på ræva kan man heller sitte og sy». Det var tøffe tider økonomisk med lave tilskudd fra garantilotten¹⁷ og som selvstendig næringsdrivende med færre rettigheter enn andre arbeidstakere. Da passer det med en nøktern livsstil; «- Det går et brød i uka, og en melk i tillegg til litt pålegg og kanskje noen øl. Og rullings da». Det å være fisker på Sørlandet er med andre ord ikke synonymt med høye inntekter, selv om det legges utallige arbeidstimer bak.

---

¹⁵ Våren 2013 kunne fiskemottaket i Risør melde en bedring av årsklassene av reker.

¹⁶ Se under oppgavens *Sentrale begreper* om tillat bifangstmengde for reketrålere.

¹⁷ Garantilott er en garantiordning som sikrer en minsteinntekt for fiskere (Garantikassen for fiskere 2008). (Informasjonsbrosjyre og serviceerklæring 2008, Garantikassen for fiskere).

Sven Åsmund ønsker å drive aleine på sjøen; «- jeg kan bare stole på meg sjøl». I tillegg er det ikke økonomisk nok å være to. Garnfisket foregår mest utaskjærs, men også noen ganger i fjordene, og han har vært overalt mellom Jomfruland og Lyngør. Garnfiskeren kan karakteriseres som en utypisk 24-åring i Risør. Ikke bare fordi han er en fisker med egen båt, men fordi han legger så mye innsats i det han driver med, og at han gjør det uten særlig stor finansiell trygghet.

Det kan være vanskelig å innrømme at inntekter går til sparing, for det vil jo si at det finnes et inntektsoverskudd å sette av til mer enn renter på båt og utstyr. Og fiskere flest i området liker best å klage på de dårlige inntektene sine i stedet for å skryte av gode forhold. Jeg opplevde også interessante definisjoner på sparing – bruker man ikke særlig med penger på annet enn båt og redskap kan ikke de pengene som står igjen på en konto kalles for sparing. Det blir likevel utslagsgivende å ha mulighet til å reservere i tøffe perioder. Oppsparte penger, eller hva en måtte velge å kalle dem, er gull verdt ved uforutsette hendelser som reparasjoner. For garnfiskeren ble sparepengene redningen gjennom vintermånedene med motorhavari, men det var også vanskelig å komme seg ovenpå igjen når så mye penger gikk ut uten at han fikk fisket noe. Sårbarheten i yrket ligger blant annet i selvstendigheten. Det kan være vanskelig å falle under kriteriene for garantilott når de uforutsette hendelsene omhandler båt- eller redskapsreparasjoner. Sparing blir en viktig investering, og spareevnen kan være med å skille mellom gode og dårlige fiskere i det lange løp. Faren for havari eller verdifall av redskap fører til at dette ikke kan brukes som en finansiell sikkerhet i seg selv (Acheson, 1981:282) og når situasjonen i dag innebærer stadige regelendringer til sjøs, settes lønnsomhetskriteriet for fiskeyrket enda mer på spissen. Lønnsomhet vil diskuteres videre i kapittel 5.

Fokus på kvalitetssikring av råvarer

Sven Åsmund hopper ut av køya og står opp, setter på kaffen på kjelen og lar den gjøre seg ferdig mens han kjører båten dit han har garnsettene stående. Han spiser litt underveis for det blir dårlig tid til det senere. Kartplotteren blir brukt til å finne ut akkurat hvor garna ble satt forrige dag. Nå skal de trekkes. Sven-Åsmund skriver fangstdagbok for alle fangster, og han merker alle stedene hvor han setter garn på

kartplotteren. Med en slik praksis kan han trekke garnene selv om det skulle bli tåke eller dårlig sikt på grunn av styrtregn eller sludd/snødrev. I fangstdagboken noterer han hva han får, ved hvilke dybder, med hvilke garn, samt dagens vindretning og styrke. Det er vindstyrken og strømretninger som er av interesse for fiskere, ikke om det er sol eller regn. Nordøst er en dårlig vindretning, mens sørvest gir godt vær.

Levende-fisken blir puttet i karet på dekk og fisken som skal sløyas blir bløgget. Etter bløgging ligger fangsten med friskt vann rennende i karet før de sløyas. Sven Åsmund er veldig opptatt av å ha orden i sakene sine. Hjemme i garasjen under den gamle vaktboden han leier har han fullt opp av redskap og verktøy som er hans eget, alt plassert i system. I garasjen har han også symaskinen som han bøter garn på. God kvalitet på råvarene han leverer for salg er viktig for Sven Åsmund. Han ønsker å håndtere fangsten på så riktig måte som mulig siden det tross alt er mat han driver med. Prisen på fangsten burde derfor fastsettes ut i fra kvalitet, mener han. Fordi fiskere definerer kvalitet ulikt blir ikke fangstprisene rettferdige heller, hevder han. Is om bord ved fiske i de varme årstidene for å bevare kvaliteten av fangster ser han på som et must, fordi dårlig bløgging eller dårlig kjøling/nedfrysing er kvalitetsødeleggende. Han ønsker ikke å levere fisk som folk sier ikke er av god kvalitet. Kvalitetsbevissthet omkring råvarene er en merkevare som også fiskemottaket benytter seg av ut mot kundene – fangstene er kortreiste og ferske.

Fiskerne sløyas og gjør ferdig fangstene selv før de leveres til mottaket. Jeg ble fortalt at det hadde vært en prosess å lære fiskerne å behandle fangstene mer bevisst for å sikre en jevn og førsteklasses kvalitet. Rask og tilstrekkelig nedkjøling var viktige stikkord for å oppnå god kvalitet på råvarene. Næringsmiddeltilsynet stiller krav om nedkjøling av ferske varer, det er derfor fiskerne har med seg is. Om fiskerne ikke drar ut eller fangstene blir små klarer ikke mottaket å overholde inngåtte avtaler og forpliktelser til butikker og andre mottakere, og denne faktoren gjør fiskemottaket sårbart. Unnlater én båt å reise ut kommer mottaket raskt i beit. Landligge uten grunn ble sett på som utslag av dårlig arbeidsmoral både fra fiskemottaket og fiskerne selv.

Ved garnfiske settes garna i flere sett, hvor et garn regnes som ett sett. En kveld vi var ute satte garnfiskeren fire garn. En «bus» er en garnstreng som er tusen masker lang. Fisker Sven-Åsmund på 27m dyp får han mest torsk, fisker han på 30m dyp får

han mest lyr. Skal han fange levendefisk er det bare fisk på over 2 kg som kan leveres. Denne torsken samler han opp i nett som ligger i vannet ved båten til han får levert den. Utfordringen med levering av levendefisk er å holde fisken levende frem til levering. Det å ha et fiskemottak i nærheten er derfor helt nødvendig ved slikt fiske. Muligheten for nærhet til leveringsplass er et av punktene som trekkes frem som viktige i handlingsplanen for kystfisket i Sør. Det er hensiktsmessig å opprettholde lokale fiskemottak både i forhold til kvalitet og ferskhet på varene, men også fordi nærhet til mottakene anses som mer miljøvennlig og kostnadsreducerende enn om fiskerne må reise langt for å få levert fangstene (Handlingsplan for Kystfisket i Sør-Norge, 2011:14).

På fiskemottaket ser nysgjerrige kunder på utvalget. Det har ført til salg og etterspørsel etter «nye arter», det vil si fisk som tidligere ikke har vært vanlig å bruke i tidligere tider. Mange virker å hente inspirasjon fra kokeprogram på tv, og norske råvarer har de siste årene fått en mer fremtredende rolle i media. Kokker som for eksempel Eyvind Hellstrøm etterspør gode, gjerne dyre, ferske råvarer, og folk som er interessert i mat og fisk har råd til å eksperimentere. Fisken blir sett på som noe eksklusivt og godt fremfor en utgift. Det er likevel gjerne feriegjester som etterspør nye sorter. Eksempler på nye sorter en finner i disken er brosme, blåstål og berggyllt. Gamle folk er skeptiske til disse artene fordi de har en oppfatning om at dette ikke er matfisk, men kattematfisk, hungersnødfisk og ang for krabbeteiner. Yngre folk der imot tør å prøve. På fiskemottaket i Risør opplever de likevel veldig forskjell på kjøpegrupper, hvor hyttefolket skiller seg ut i kjøpekraft. Breiflabb og sjøkreps går det derfor mye av til hyttefolk. Noen typer fisk er statusfisk i perioder, men det veksler. De konsumentene som befinner seg på Sørlandet i ferieøyemed, og som i tillegg er pengesterke, sitter med definisjonsmakt når de kan forandre gamle overbevisninger om hva som er matfisk og ikke. Lokal befolkningen blir på den ene siden utfordret i matveien gjennom slike impulser, men det kan også bidra til at fiskediskene ikke tømmes når hyttegjestene reiser hjem. Likevel ser fiskemottaket en tendens til at folk har endret matvaner innenfor fisk og skalldyr. I 1970 årene handlet folk fisk til middag nesten hver dag, tirsdag og torsdag var dagene med best omsetning. Nå har fisk forsvunnet mer fra hverdagsmenyen og spises mer til fest og i helger, så fredag og lørdag er dagene med best omsetning.

Endret etterspørsel av ulike arter vil gi utslag i utviklingen av fiskeyrket. Ikke nødvendigvis bare i forhold til endrede mønstre i lokalt konsum, men også sett i forhold til kunnskapsblandingen mellom lokal kunnskap og vitenskap. Leppefisk-fiske er et eksempel på dette. Det finnes leppefisk mellom Sørlandet og Trøndelag og fisken benyttes i økende grad som lakselus- bekjemper i oppdrettsanlegg. Likevel er det strenge føringer for bruken av arten på grunn av potensielle smitteforhold, og vaksinasjon og veterinærattest er påkrevd (Risikovurdering norsk fiskeoppdrett 2012: 116). Rognkjeks er også en art det forskes på om kan bidra i dette arbeidet. Godt kjennskap og god teknikk er viktige hensyn når man fisker etter disse artene, fortalte Yngvar ved fiskemottaket, og det ligger en stor arbeidsmengde og mange timer bak suksess med leppefisk-fiske siden behandlingen av fisken er viktig. Fiskene leveres samlet sett i store kvanta levende til tankbiler og må være skadefrie. Fisken liker å gjemme seg i ålegress og siden det fiskes så relativt grunt trenger man små båter. Båter som tidligere ble brukt til ålefiske er derfor gode alternativer ved slikt fiske, i følge Yngvar. Fisket gjøres utaskjærs, men man er nærme land, så man er både væravhengig og værutsatt. Det er lagt forbud mot leppefisk fiske i mai, da det er gytesesong, og det er innført minstemål for bestandens skyld. Det er stykkpris på fisken, og i 2011 var minsteprisen i følge Yngvar ca. 5kr for Bergnebb, ca. 17kr for berggylt, og ca. 8kr for Grønngylt. Det er et krevende fiske, men tatt i betraktning hvor stor inntjening fisket gir, syntes Yngvar det er rart at ingen av Risørfisikerne har begynt med denne type fiske.

Evnen til å kombinere lokal kunnskap med vitenskapelig forskning blir en viktig del for utøvelsen av en slik type kystfiske siden det på sett og vis gjøres for en oppdragsgiver (oppdrettsnæringen). En av årsakene til at fiskerne ikke har begynt med et slikt fiske kan ha sammenheng med risikoen som er knyttet opp mot det å starte med noe helt nytt og ukjent, til en oppdrettsnæring som stadig er i utvikling. Det ligger også en utfordring i det faktum at bestandene av leppefisk blir svært påvirket av etterspørselen fra oppdrettsanleggene, og at det legges restriksjoner på fisketid og redskapsbruk (Fiskeribladet Fiskaren 2011d og 2011g). Da blir det igjen et spørsmål om lønnsomhet i et allerede skrint Sørlandsfiske.

Jeg har gjennom dette kapittelet vist hvordan personlige, økonomiske og politiske premisser ligger til grunn for hvordan kystfisket utøves og hvordan kunnskapen både

former, og formes av, disse premissene. Det er alltid knyttet en viss risiko til det å fiske på sjøen og lokale kunnskaper er derfor i mange tilfeller avgjørende for fangstsuksessen. Kapitlet har også vist hvordan fiskerne fokuserer på god kvalitet på varene som leveres fordi det gir kunder, og at kundenes etterspørsel er med på å utvikle yrket i forhold til å skulle fange nye arter. Leppefiskfisket har også blitt en ny form for fiske ved at de fanges for å brukes i oppdrettsnæringen til å motvirke lakselus.

Bilde 1: Reketråler. Dagens fangst kokt ombord i den runde rekekokeren på midten av bildet. Sorteringsristen er til høyre foran fiskeren.

Bilde 2: Garnfiskebåten til Sven Åsmund. Avbildet ved fiskebrygga i Risør.

Bilde 3: De to største trålerne som hører til i Risør, avbildet inne ved fiskebrygga. Båten til Niels-Erik er til venstre.

Bilde 4: Trålposen er dratt ut på land for å fikse en skade.

4 Kunnskapens verdi

«Det å være fisker er 10 % flaks og 90 % arbeid» (informantutsagn)

Jeg vil gjennom dette kapitlet vise til betydningen av spesialisert kunnskap. Denne kunnskapen er uvurderlig i forhold til å bli kjent med og å få oversikt over artsmangfoldet i havområdene hvor fiskerne fisker, men også hvordan kommunikasjon benyttes som middel for å kontrollere egne konkurrenter. Slik kunnskap har dermed en direkte økonomisk betydning. Men når kunnskap også skjules som hemmeligheter kan en slik praksis ha negative effekter for rekruttering til yrket i dag. I Risør utgjør fiskerne en liten gruppe menn med forutsetninger til å klare seg. I valget mellom å være fisker eller ikke, virker svaret opplagt - de starter gjerne med å fortelle hvor fælt det er å være fisker, men sier samtidig at de ikke kunne tenkt seg å gjøre noe annet. Egenskaper som stahet, pågangsmot og konkurransevilje i kombinasjon med tilegnede kunnskaper, anses av fiskerne å gi konkurransefortrinn og dermed evne til økonomisk overlevelse. Kapitlet viser også til viktigheten av å benytte lokallagene som et talerør ut mot myndighetene, til tross for at det kan virke nytteløst. Enn så lenge er dette måten medforvaltning i Norge fungerer i praksis og da forutsetter det aktivitet fra deltakernes siden. Det er likevel problematisk at forvaltningsmodellen ikke tar større hensyn til fiskernes synspunkter.

I et yrke som kystfiske, hvor praktisk overføring av kunnskap sies å være avgjørende for å bli en god fisker, er det likevel flere elementer som spiller inn i kunnskapskonteksten. Kommunikasjon blir et element for selve overføringen, både gjennom kroppslige praksiser, men også verbalt – hvor samhold og konkurranse går hånd i hånd. Kommunikasjon innebærer altså en form for kunnskapsoverføring, og kunnskapsreproduksjon samtidig som den oppmuntrer til meningsdannelse og meningsutveksling. Kontrollbehov over de ulike aktørene i miljøet oppstår og uttrykkes gjennom et nærværende konkurranseaspekt fiskerne i mellom. Tilegnelsen av kunnskap påvirkes derfor ikke bare av relasjonene mellom fiskerne om bord på fiskefartøyet, men strekker seg også ut over fartøyet som en læringsarena (Palsson 1994). Kunnskapsnivået på sin side avgjøres ut i fra den enkeltes sosiale rykte og renommé. Rekruttering blir et element som til syvende og sist er viktig for at kunnskapen skal opprettholdes, reproduseres og utvikles videre. I dette kapitlet

ønsker jeg å vise hvordan kystfiskere i Risør forholder seg til verdien av kunnskap de innehar og hvordan de overnevnte elementene synliggjøres. Analysen bygger også til dels videre på empiriske eksempler fra tidligere kapitler.

Graden av kommunikasjon

Som i hvilken som helst næring er det «å holde kortene nære brystet» like aktuelt blant fiskere. I følge mine observasjoner kommuniserer fiskere gjennom en rekke gruppenormer hvor *inntrykkskontroll* og *selvrepresentasjon* er en del av det å verne om egne ferdigheter i næringen, og å skape egne fortrinn på best mulig måte i miljøet de tilhører. Olsen og Thuen (2013) presenterer liknende funn fra Nord-Norge, hvor hemmeligholdelse av kunnskap og informasjon blir brukt som en strategi i fiskernes omdømmebygging. Det å skryte av egne ferdigheter anses som upassende og selvhvedende fordi det har sammenheng med faren for at konkurransefortrinn kan avsløres. Kommunikasjonsflyt er likevel en viktig del av hvordan et omdømme bygges, men det er også viktig å unngå anklagelser om selvskryt. En måte å unngå selvskryt på er gjennom en form for «What cannot be said, must be acted out» (Wiener 1999:249) – fiskerne må prestere for å oppnå et godt renommé fremfor å prate seg oppover. Graden av selvskryt hos en fisker eller jaktmann blir også vurdert i forhold til hvem en deler kunnskap og informasjon med (Olsen og Thuen 2013: 278). Nyheter om fangstmengder og – plasser skal derfor alltid være litt misvisende. Liknende kan sies om fiskekollegaene på Sørlandet. I sin omtale, og i samtaler med og om hverandre, benyttes gjerne korte setninger og svar, og ofte ironi. Problemet ved en slik kommunikasjon er at det blir utfordrende for observatøren å tolke hvorvidt, eller i hvilken grad de involverte liker eller respekterer hverandre. Siden informantene la om væremåten når jeg var alene med dem, ble det tydelig at kontekst er viktig for samhandlingsrammene fiskere opererer innenfor. Rammene defineres etter viktigheten av relasjoner og informasjonsmulighetene innenfor hver relasjon. Når omtalene, eller samtalene er i gang fremføres de også på en måte som om det forventes at mottakeren(e) skal forstå meningen i det som sies. Hvis en ikke forstår er det nødvendigvis heller ikke meningen at man skal det. På denne måten er det lett å skape et skille mellom «oss og dem» og gruppenormene opprettholdes.

Kommunikasjonsformen innebærer slik sett en inkluderings- og ekskluderingssteknikk, hvor omgangsform og utsagn inneholder mye meta-kommunikasjon som ofte er gjemt i de korte, verbale uttrykkene. Utfordringene oppstår dermed i relasjonene mellom fiskere, forskere og myndighetene. Den økonomisk- og sosiale strategiske fordelene fiskerne har ved at kunnskap holdes som et trumfkort, trues ved at kunnskaps- og informasjonsflyten offentliggjøres gjennom publikasjoner og nedtegnelser (Maurstad, 2002). «Et stykke med informasjon» blir et objekt i bevegelse mellom giver og mottaker, hvor bevegelsen utgjør et bytteforhold – du gir noe vekk, men du får også noe tilbake. Det vil likevel alltid være et misforhold i bevegelsen og bytteforholdet (Olsen og Thuen 2013: 274, min oversettelse av sitat). Allmenngjøringen av fiskernes kunnskap er et middel i viktige forvaltningsstrategier av naturressurser, men jeg vil hevde at det også fratrukker fiskernes rolle som eksperter på lokale forhold, og dermed et markedsøkonomisk fortrinn. I følge mine informanter opplever de at reguleringer legger bånd på hvordan de får mulighet til å benytte sine kunnskaper og informasjon, og sammenliknes med å miste et redskap du er avhengig av for å utføre en aktivitet. De etterlyste derfor en større tidsinvestering i lokalområdene fra forskerne til at forskerne kunne uttale seg om «hvor» og «hvordan» bestandsmengdene opptrer fra år til år, for på den måten å kunne påvirke med egne kunnskaper.

«Man blir aldri utlært som fisker» ble jeg fortalt av den unge garnfiskeren¹⁸. Det behøves ingen skolekunnskaper om fiskeyrket for å begynne som yrkesfisker, mener han. Det virker ei heller som om akademisk kunnskap om bærekraftighet eller artsmangfold i havet, som er deres arbeidsplass, er en nødvendighet. Enhver person kan bli en fisker bare han har midler til å kjøpe båt, kvote og nødvendig redskap, i tillegg til obligatoriske sikkerhetskurs og forsikringer. Hvorvidt det vil bli noen form for inntjening av de økonomiske utgiftene avhenger med andre ord av kunnskaper som ikke nødvendigvis kan læres på skolebenken. Det viktigste læres gjennom praksis i området hvor man skal utøve yrket, av andre som har god og omfattende yrkeserfaring. Jeg ble forklart av informantene at denne praksisrelaterte kunnskapen i mange tilfeller er umulig å uttrykke verbalt fordi «det sitter i hendene» og gir et

---

¹⁸ Sven Åsmund kjøpte sin første båt til garnfiske med konfirmasjonspengene sine (14.000,-) som egenkapital, og resten som lån i banken.

godt bilde på hva de mener med tradisjonell kunnskap. Den blir sjeldent nedskrevet og opptrer gjerne i sammenheng med praksisutøvelse (Eythorsson 1993).

Mens Maurstad (2010) viser til sjøskap, benytter Michael Polanyi (1966) begrepet *tacit knowledge* for å vise til hvordan kunnskap i mange tilfeller er underforstått; vi vet mer enn vi kan uttale med ord. Fiskepraksiser vil derfor være ulike fra sted til sted. Ikke bare fordi fangster flytter på seg og opptrer på forskjellige lokaliteter til forskjellige tider på året, men fordi en uerfaren fisker får kjennskap til en slik *tacit knowledge* gjennom utøvelsen av yrket i samhandling med fiskere som allerede har kroppsliggjort erfaringene og kunnskapen. Er da lokale fiskekunnskaper en riktig rettesnor når bestander skal evalueres? Roald begynte å fiske som 35 åring, og hadde både kone og barn da han begynte. Han lærte å fiske før flere av de elektroniske hjelpemidlene, som ekkolodd og kartplotter, ble vanlig å benytte. Da benyttet de *med*¹⁹ og navigerte til fiskeplassene etter dette. Aktuelle *med* fikk han ikke utdelt før læremesteren hans syntes han fortjente det. Roald skrev dem ned, men lærte dem raskt utenat - «de sitter i hodet for alle kan lese på et papir, men ingen kan lese tankene dine». Roald har fiskere på sin fars side i slekten, men kom altså selv sent inn i det. Han lærte heller ikke noe av sin far, men fikk lære av en annen fisker som Roald følte gjorde de riktige tingene. Selv har han ikke formidlet fiskekunnskaper videre til sine egne barn fordi de ikke har vist noe interesse for yrket. Yngvar på sin side hadde en onkel som var fisker, og som ble hans lærer. Onkelen fortalte slett ikke alltid hvordan ting skulle gjøres eller hvor det var godt å fiske, men Yngvar lærte yrket gjennom observasjon og egen videreutvikling av de observerte praksisene og teknikkene. Repetisjon, gjøre ting om igjen og om igjen er en nøkkelfaktor i opplæringen til dette yrket, og at kunnskap om yrkesfiske først vil bli frigjort av de som har den hvis de mener novisen fortjener å få vite det. Dette fordi man mest sannsynlig ikke bare kommer til å være kollegaer, men også mulige konkurrenter.

Sven Åsmund har ikke lært fisketeknikker på samme måte som mange andre fiskere har gjort. Han har brukt prøve- og feile- metoden både med hensyn til redskap og fiskeplasser. Han ønsker selv å gjøre det på denne måten for å være så uavhengig som mulig. Han vil helst drive aleine fordi han hevder han bare kan stole på seg selv og at

---

¹⁹ Landemerker man navigerer etter på sjøen.

det uansett ikke er økonomi til å være flere om bord i hans lille båt. Samtidig lytter han til det som sies rundt han:

«De gamle, ja, og de pensjonerte karene, ler av meg fordi jeg setter så mange garn, for før i tiden holdt det bare å sette få garn. Da kunne de nøye seg med å sette et par garn kanskje, og mange kunne overleve på det. Men tidene forandrer seg, og det er mindre fisk i havet i motsetning til hva de gamle sier. Så det er nødvendigvis ikke jeg som er så dårlig til å fiske, slik mange av de gamle tror, når jeg ikke får alle garna fulle, men at det har blitt mindre fisk i havet».

Bedømmelsen av hvor flink man er blir med andre ord en subjektiv oppfattelse og ryktet spres videre i miljøet. Det å være flink blir også satt i sammenheng med hva slags fiske som drives, og harselas drives på tvers av hva fiskerne fisker:

«du trenger ikke være flink for å tråle i dag. Alt styres fra en pc som du bare trenger å sitte på raua og se på for å holde en linje, og så er det bare å senke trålen og heise alt opp igjen. Det kan de fleste få til» (informantutsagn).

Utsagnet er interessant med tanke på de lave rekefangstene som har vært i området de siste årene. Det sier seg selv at det ikke bare er «å senke trålen og heise alt opp igjen». Likevel er dette utsagnet tatt ut fra en diskusjon om hva som er en form for *riktig* fiske og hva som er styrt av teknologi og dermed *enklere*, subjektivt sett fra informantens side. Informantutsagnet innledningsvis i kapittelet, om at det å være fisker er «10% flaks og 90% arbeid», står i samsvar med det van Ginkel (2009) fant blant nederlandske fiskere. For disse fiskerne var flaks, eller lykke, kun en liten del av det å være en suksessfull fisker. Den viktigste parameteren var dyktighet og ekspertise, for en fisker kunne ikke ha flaks hele tiden (ibid: 222). Liknende ble hevdet av en annen informant jeg var i kontakt med:

«Å være en god fisker er å være på rett sted til rett tid. Å ha god intuisjon. En god fisker kan rytmen i naturen.. å vite datoer, værtyper, når på døgnet fisket er best for arten du fisker på... en god fisker er summen av aldri nedskreven kunnskap. Og noen er gode til å lagre dette i hodet». Yngvar²⁰

---

²⁰ I dag driver Yngvar Aanonsen fiskemottaket i Risør. Dette mottaket ble startet opp i 2000 av han selv og et par, tre andre fiskere da det forrige ble lagt ned i 1997. - «Det var først når mottaket var borte at fiskerne fikk kjenne hvor tungvint det var å måtte levere andre steder. Så dette ble også drivkraften for å starte opp et nytt». Han har fisket i området siden 70-tallet, bortsett fra et halvt år i Nordsjøen, og jobbet også på det gamle mottaket.

Selv hadde han reist ut dagen før i Sørfjorden og fått 40kg lyr, og dagen etter fikk han masse torsk i garna. Yngvar er glad han fremdeles husker gode fiskeplasser fra da han var aktiv fisker. Det blir lite tid til fiske i hverdagen, men om våren prøver han seg så ofte han kan, særlig når isen går i fjordene for da pleier fisket å være ekstra godt akkurat i tiden isen løsner; «da slippes liksom den fisken som har vært stengt inne i fjorden ut».

Det er mange uskrevne lover, eller kodekser, som ingen lærer på en offentlig skole. Det handler om lokalforhold, og om adferd som kan sette vennskap og lojaliteten på prøve, for hvis noen fisker i andres hage blir de uglesett av de som mener de har sedvaneretten. Det er stor konkurranse om gode fiskeplasser, men «... man fisker ikke på andres plasser». For noen år tilbake ble det skutt med hagle mellom to fiskere, to fettere, fordi de krangla om fiskeplassen, men slike fysiske angrep er langt fra vanlig. Kunnskapsoverføring mellom fiskerne innebærer med andre ord ikke bare kunnskapsoverføring, men også en form for kontroll over fremtidige konkurrenter. Pierre Bourdieu (1996: 142) beskriver symbolsk kapital som maktform hvor kapitalen er basert på kognitive prosesser og kapitalen hviler på kunnskap og anerkjennelse. Fiskernes viktigste kapital, og fortrinn, blir dermed kunnskapen de innehar – den du lærer bort lokal kunnskap til må gjøre seg fortjent til den, og under opplæring ser en hvilke områder nykommeren er flinkest i. Svein Jentoft (1993: 15) argumenterer for at lokale kunnskaper likeså godt kan være «omtrentlige og inkonsistente» fordi de fiskere har en individuell oppfatning om hva slags kunnskap som er gyldig, og at lokal kunnskap i utgangspunktet er farget av et sterkt regulert fiske basert på vitenskapelig forskning. Det empirien i dette avsnitte uansett viser er at den lokale, tradisjonelle kunnskapen har endret innhold over tid. Teknologien har tatt en større del i arbeidet og vitenskapelig kunnskap har blitt integrert i den tradisjonelle kunnskapen (se også Murray, Neis og Johnsen 2006).

Samhold og konkurranse

«Det er like mange meninger som det er fiskere» (informantutsagn)

Jeg observert som nevnt i forrige avsnittene at fiskerne på én side opptrer innadvendt ovenfor andre ikke-fiskere, fordi de har sitt eget arbeidsspråk og sjargong seg i mellom, men på den annen side opplevde jeg også at fiskerne nødvendigvis ikke

alltid er åpne mot hverandre heller. De fleste ønsker ikke å røpe hemmelighetene sine (som fangstmengde, fiskeplasser og annen praksisbasert kunnskap) til hverandre. Dette kunne i visse tilfeller nesten anses som et problem mellom fiskerne, da det oppstår et litt kunstig forhold basert på delvise sannheter dem imellom. Det å være berettiget informasjon og kunnskap om fiskeplasser og fangster er der i mot langt fra et nytt fenomen i fiskerimiljøer (Eythorsson 1993). Hvordan uttrykkes da samhold og konkurranse i relasjonen mellom fiskere i samme miljø?

Sven Åsmund og Svein hjelper Roald med båtpussen på brygga i vårsola. Roald forteller at de to pleier å hjelpe han litt, men at han hverken ville fått, eller spurt om, slik hjelp av de andre trålefiskerne. Disse gutta samarbeider bare fordi de fisker på ulike arter. Til gjengjeld får Svend Åsmund hjelp med praktiske ting og reparasjoner med sin egen båt. Det kommer også frem en ulik oppfatning av ressursvariasjonene mellom de to fiskerne. Roald er rekefisker og mener det ikke er endringer i fiskebestandene, det gjør imidlertid Sven Åsmund. Bare på ti år ser han endringer, hevder han. Han mener hverken tyskere²¹ og fritidsfiskere utgjør noen trussel mot hans eget fiske eller bestandene i området, men ser det likevel som en fordel å være den eneste yrkesgarnfiskeren i Risør. Det er som nevnt konkurranse blant fiskerne i Risør, men den virker ikke å være like påtrengende eller synlig fordi miljøet er så lite. Det hender at større rekestrålere fisker i farvannet omkring Risør hvis fisket er godt, og leverer til det lokale mottaket. Dette gir økt trygghet for mottaket, men utgjør en større konkurranse for de lokale, mindre fiskebåtene. Mitt inntrykk tidlig i feltarbeidet – av fiskere som en sammensatt gjeng, som heller stengte ute andre ikke-fiskere enn hverandre – ble forholdsvis avkrefte utover i feltarbeidet. Fiskerne her hører til et felles fiskemiljø hvor fangstene leveres til samme mottak, de er avhengige av de samme gode værforholdene for å kunne fiske og opererer i det samme farvannet. Fiskerne er avhengig av den kollegiale samtalen og kommunikasjonen til sjøs, selv om de aldri forteller direkte til hverandre akkurat hvor fisken er fanget, eller den eksakte mengden de har fått den aktuelle fangstdagen. En velbrukt måte fiskerne kommuniserer seg i mellom foregår over telefon. Slik det fremstår i den beskrevne episoden tidligere i avhandlingen (se side 31) opplevde jeg de kontinuerlige telefonsamtalene mellom fiskere ute på sjøen som et viktig sosialt element. Samtidig

---

²¹ Det er et høyt antall tyske turister som fisker i fjordene i Risør store deler av året. Det har derfor blitt en del av en intern, lokal sjargong for fiskere og fastboende å «skylde på tyskerne» for måten de fisker på.

utgjør denne kontaktformen et viktig kontrollelement. På den ene siden kan fiskerne holde seg oppdaterte om ulike forhold på sjøen og fiskerne seg i mellom, mens på den andre siden ligger det en grad av trygghet å vite at man ikke er helt alene der ute.

Samtalene holdes uansett om fiskerne ønsker å snakke med hverandre eller ikke, og telefonsamtalene kan karakteriseres som et muntlig nyhetsbyrå. Stemmeleiet og pratemåten forandres når fiskeren snakker med folk han stoler på i forhold til når han snakker med andre kollegaer som fisker det samme eller folk han ikke liker. Det kommuniseres forskjellig over det åpne radionettet og med mobiltelefonen, men fangststrategier er hovedsakelig tematikken i begge kanalene. Da vi var ute og trålte dreide mange av samtalene seg om den ujevne strømmen i vannet som gjør trålfisket veldig vanskelig. Det er store forskjeller, både langs bunn og i overflatevannet, og jevn fart på trålen er viktig, men vanskelig å opprettholde når strømforholdene er så ujevne. Dette var tydelig et problem for flere fiskere, for til og med Østfoldfiskere diskuterte dette på det åpne radionettet. I dette tilfellet lå den lokale kunnskapen til grunn for avgjørelser vedrørende fangststrategier, men kunnskapen ble formidlet på tvers av miljøer og mellom båtene som var ute, og gav en felles fordel for de innvidde.

I konkurranseutsatte arbeidssituasjoner får som nevnt de kollegiale relasjonene en antydning av påtatthet og kontroll fremfor et delt fellesskap. Fiskerne omgås ofte i det som kan karakteriseres som litt kunstige eller plikt-relasjoner basert på delvise sannheter og mindre eksakte opplysninger blir benyttet for ikke å røpe hemmeligheter. Det er viktig å innhente informasjon om andre fiskere, men det skal gjøres på en litt utydelig måte (Palsson 1994:914-915, Byron 1988:6-7). Baksnakking og (til dels humoristisk) skittprat fungerer som en sosial kontrollmekanisme. Ingen bør ta seg nær av slikt snakk, det er en del av omgangsformen som ikke er vondt ment selv når bemerkningene kan virke rammende. Inntrykket er derfor at samholdet og relasjonene er komplekse, med en form for dualitet i avhengighetsforholdet. På den ene siden er alle avhengig av hverandre for å få et arbeidsmiljø (på land før man drar ut og etter man kommer inn) og for «å lære mens veien blir til». På den andre siden vil omfattende kunnskapsforståelse og -utøvelse gi viktige konkurransefortrinn. Som nevnt i forrige kapittel er risikomomentene betydelig høyere ved dårlige fangsttider og dette i kombinasjon med vanskelige reguleringer, kan føre til at folk velger å slutte som yrkesfiskere. Ved et stort frafall av kystfiskere vil denne

kunnskapsutvekslingsformen forsvinne og fjerne noe av det samholdet og tryggheten på sjøen for de som eventuelt måtte bli igjen i yrket. Det sier seg også selv at mye viktig lokal kunnskap vil gå tapt om utviklingen skulle gå i den retningen, noe som også vil gjøre det enda vanskeligere for nye å starte opp igjen.

Rekruttering

I følge Jentoft (2011) har fiskere historisk sett unngått arbeidsledighet ved at de har hatt muligheten til å tre inn i nye sektorer når det ikke lenger har vært mulig å fortsette med yrket. Resultatet har til gjengjeld vært at fiskesamfunn og -kulturer har forsvunnet i takt med opphøret av yrket. For Sørlandet sin del blir det feil å stille spørsmål om hvorvidt det går an å bo langs kysten på Sørlandet hvis fiskerieringen skulle forsvinne. Selv om flere mindre byer og tettsteder på Sørlandet sliter med utflytting er ikke det på grunn av et kystfiske som står i fare for å forsvinne. Landsdelen har utfordringer knyttet opp mot tilgang på arbeidsplasser²² og lokal sysselsetting, så spørsmålet jeg ønsker å stille er hvorfor det er lav rekruttering til fiskeyrket i Risør? Et annet interessant aspekt er hvordan et valg om å velge andre typer jobber bidrar til å fjerne lokale kunnskaper om ressursene i havet og kunnskap om praksiser i kystfiske på denne delen av Sørlandet. En god forvaltning forutsetter en god rekruttering, siden forvaltning har både kortsiktige og langsiktige målsetninger og virkninger. Lav rekruttering har derfor en stor plass i fiskernes diskurs.

Yngvar som arbeider ved fiskemottaket i byen er redd for rekrutteringen i fiskeryrket i Risør fordi det ikke er så mange unggutter²³ som er interessert. Han frykter de ikke vil ha noen å lære av hvis det går noen år før nye fiskere kommer til. Han skryter av den unge garnfiskeren som er ivrig og flink, men som ikke vil lære av noen. Han vil lære seg sjøl, gjennom prøving og feiling. Yngvar tror likevel denne fiskeren vil klare seg nettopp fordi han er så sta. Selv er Yngvar redd for å glemme sine egne kunnskaper og at han ikke skal få lært dem bort. Han håper en gang å få til et rekrutteringsprosjekt i Risør gjennom kommunen og NAV. Et slikt prosjekt vil han skal rettes mot unge folk for å få flere til å starte med yrkesfiske, og prosjektet skal

---

²² Se FoU rapport nr. 2/2011.

²³ Informanten henviser rekrutteringsprosjektet retorisk til å gjelde unge gutter og ikke unge generelt, men dette vil ikke diskuteres videre her.

fokusere på fiske etter leppefisk. Planen er å få kommunen til å kjøpe gamle, men brukbare fiskeskøyter og få 3-5 deltakere med. Et liknende prosjekt har ifølge han selv vært prøvd ut i Lindesnes. Det som mangler her i Risør eller i nærheten er et leppefiskmottak. Personer med god erfaring fra yrket kan være lærere eller veiledere og Yngvar ser for seg at han kunne vært en slik person:

«Ikke bare for å videreføre mine kunnskaper, men også for [Fiske]mottaket sin del. Vi trenger noen til å ta over etter pensjonistene her, for hvordan skal mottaket overleve som bedrift hvis fiskerne forsvinner? Det er jo ikke noe leveringsgrunnlag uten fiskerne».

Hvorfor vil da så få (eller ingen) av de unge innbyggerne bli yrkesfiskere i en by hvor havet bokstavelig talt ligger rett utenfor stuedøra? Yrker kan knyttes opp mot identitet, og yrkessammensetningen gjør også noe med byens image. Risørs lokalbefolkning anser ikke byen som et fiskesamfunn, men som en ferieby bygget på gammel historie, og som en kunstby som med sin smale nisje trekker til seg feriegjester. Under den verdenskjente Trebåtfestivalen i Risør som avholdes hvert år i den første helgen i august, er bryggene fulle av blankpolerte trebåter av ulike slag og varianter. Dette er også helgen hvor private utleiere tjener store penger på å leie ut hus og rom dyrt til festivalgjestene. Men temaene på festivalene har ikke fokus på fiskerinæringen eller fisketradisjoner. De er heller knyttet opp mot andre historiske næringer som seilskutetiden, dampskipstiden eller trebåtbygging. Befolkningens identitet er med andre ord ikke knyttet opp mot fiskerier, og byen bruker det faktum at det er en kystby som et trekkplaster for å få flere feriegjestene fremfor rekruttering av yngre fiskere. Restaurantene på sin side er flinke til å benytte seg av fiskernes dagsferske fangster, og bruker nettopp denne kortreistheten og ferskheten som et kvalitetsbevis på fiskemenyene sine. Menyene har derfor ofte forbehold ved disse rettene tilfelle fiskerne (og fiskemottaket) ikke får de fiskesortene som er oppført i restaurantmenyene. Det er ikke fiskerne som avgjør hva slags fangster de får i trålen eller garna uansett hvor god teknologi eller redskap som benyttes.

Yngvar startet å fiske som 23 åring og mente at fiskeyrket i dag er vanskelig fordi det ikke lar seg kombinere like godt som før med et familieliv. I følge han lider familielivet hvis en mann er fisker og ute på havet opptil flere døgn av gangen, store deler av året, mens kona på sin side er i full jobb. Yngvar viser med dette til problematikken i forhold til de tradisjonelt etablerte praksisene og ideene om

kjønnsroller i fiskeyrket og han mener det virker lite sannsynlig at kvinner velger å starte opp.. Yrket har historisk sett alltid hatt en forestilling om å være forbeholdt menn (Palsson 1989, Thompson 1985), til tross for at det i mange samfunn har blitt vist at kvinner deltar både direkte og indirekte i fiskeri-økonomier (se for eksempel Gerrard, 1995, Lee Davis og Nadel- Klein 1988, Broch 1988, Gulati 1988). Her finner en flere eksempler på hvordan kvinnene opp igjennom historien i aller høyeste grad tar del i fiskeriene, men deres plass er sjeldent på havet alene. Studier viser til sosiale organiseringer og økonomiske prosesser hvor kvinner i fiskeriene har en vesentlig rolle, hvor eksempelvis kvinner opptrer i fleksible roller med oversikt over både produksjon og videreføring av fangstene, vind- og værforhold og hvordan de har en rolle i et strategisk kommunikasjonssystem. De har oversikt over fangstmengder som kommer til land og formidler informasjon videre sine nærmeste på sjøen (se blant annet Munk- Madsen 1998, Nadel-Klein og Lee Davis 1988, Tompson 1985). En annen fisker syntes selv at miljøet var altfor «forgubba» og at det absolutt var plass til både flere fiskere og ikke nødvendigvis bare menn – fordi trålfiske ikke er et spesielt fysisk tungt arbeid som kvinner ikke kan drive med. Men han var i likhet med Yngvar redd for de lange arbeidsdagene i kombinasjon med et familieliv. Selv dro han bare ut på dagsturer og kom hjem til familien sent på ettermiddagen. Det var kanskje ikke mange timene de fikk sammen, men det var i det minste noe, i motsetning til andre og større rekefiskere som måtte være ute flere døgn av gangen for at fisket skulle være lønnsomt. Dette indikerer hvordan fiskerne i Risør mener og argumenterer for at de på den ene siden er nødt til å satse stort nok for å få en god nok inntjening. Da vil de ha en stor båt som tåler de fleste værforhold og fisket vil foregå over flere dager i strekk. På den annen side ønsker fiskere flest samtidig å bevare forbudet mot helligdagsfiske²⁴. De vil gjerne fortsette med den type fiske hvor de drar tidlig ut om morgenen og kommer hjem på ettermiddagen. I et samfunnsøkonomisk perspektiv vil problemer med opprettholdelsen av et slikt fiske oppstå i forhold til øvrig konkurranse om ressursene mot andre nasjoner som fisker i samme farvann. Fiskerne står da også i fare for å miste markedsandeler. På den annen side gjør fraværet av helligdagsfiske at fiskerne har mer tid til å ta vare på andre sosiale verdier de opplever som viktige utenfor arbeidslivet. Sosiale verdier vil jeg drøfte videre i senere avsnitt.

---

²⁴ Se også notis om Helligdagsfisket langs Skagerrak i Fiskeribladet Fiskaren 2011b.

Hvorfor er det et flertall av reke-trålere i Risør? Garnfiskeren kunne aldri tenkt seg å drive med reke-tråling fordi han mente det var et gørr kjedelig fiske. Han hevdet samtidig at det ikke var nok fiske i sjøen til at det kunne være flere fiskere generelt i Risør, og at prisene var for dårlige. Det gjorde det for dyrt å være garnfisker – «Man kan man tjene masse på garnfiske, bare ikke her». Sammenliknet med dagsfangster under lofotfisket de siste årene, er dette en realitet. Siden 2007 har det vært tilfeller hvor små garnbåter mellom 35-40 fot har dagsfangster verdt mellom 80.000-100.000 kr brutto (Harald Broch, personlig samtale oktober 2012). I forhold til om å fiske etter noen arter gir større sosial anerkjennelse enn andre ble jeg fortalt at før i tiden var makrellfisket toppen. Nå derimot er det inntekten eller det man tjener penger på som gir prestisje. Reke-tråling har vært godt betalt de siste 25 årene og kan være årsaken til at så mange driver med det i Risør. Sosial rang og anerkjennelse hang også sammen med evnen til å tjene gode penger – altså de som var gode fiskere.

Fartøystørrelse er et stadig tilbakevendende tema i diskursen om kystfisket på Sørlandet. For Sven Åsmund sin del var det ikke utenkelig å skulle flytte nordover for å tjene bedre på garnfisket, men uansett ønsket han å skaffe seg en større båt slik at han kunne dra dit fisken var. Det var også utenkelig for han å skulle klare å holde en familie, hus og bil med de inntektene som garnfisket gav med utgangspunkt i Risør. Dette gir en pekepinn på hvordan særlig økonomiske utsikter i yrket ikke samsvarer med forventningene og kravene som stilles til arbeidsforhold i dag. Og disse kravene og forventningene kan igjen ha stor innvirkning på rekrutteringen. Om bord på store trålere og ringnotbåter rekrutteres mannskap til skiftarbeid nesten uavhengig hvor de måtte bo. Dette gjør denne formen for fiske mer fleksibelt og uavhengig av lokalitet, sammenliknet med kystfisket. Økonomien i kystfisket på Sørlandet regnes som dårlig blant fiskere i området og dette er et syn som også deles av Fiskeridirektoratet. Direktoratet har de siste 20-30 årene innført strukturtiltak i form av føre-var-prinsipp i forvaltnings- og fangstreglementene for å unngå overbeskatning på fiskebestander i Norge, og har basert seg på sikring av de 8 økonomisk viktigste fiskeartene. Fiskerinæringen i Norge er nå gjennomregulert etter å ha vært tilnærmet fritt, og i sine nyere strategier arbeider fiskeridirektoratet nå for en økosystembasert forvaltning av fiskeriene (Fiskeridirektoratet, 2012b). I sin strategi for videreutvikling av dagens forvaltning skriver de at:

«I epoken vi har bak oss har målsetningen vært å sikre gjenoppbyggingen og bevaring av de økonomisk viktigste fiskeressursene. Ressurser av mindre økonomisk betydning har ikke vært gjenstand for den samme forsknings- og forvaltningsinnsatsen. Som et ledd i utviklingen av en økosystembasert forvaltning vil vi imidlertid fremover se et økt fokus og en styrket innsats i forvaltningen også av ressurser med mer begrenset økonomisk betydning. Dette er en utvikling vi allerede har erfart de senere årene, jf. Forvaltningstiltakene for kysttorsk, uer, breiflabb, vassild, hummer og ål. Men vi vil ikke få et forvaltningsregime for disse artene tilsvarende det vi har på de store bestandene. Det er flere årsaker til det. Den viktigste er at det ikke vil lønne seg». (ibid: 3)

Lønnsomhet i næringen er derfor en av årsakene til at forvaltningstiltak i kystnære strøk har vært nedprioritert. Fiskerne omtaler myndighetene som *skrivebordsfiskere* og inntrykket av en manglende oversikten over de kystnære bestandene fra myndighetene virker å være et sterkt irritasjonsmoment i forhold til hvem som vet best om lokale forhold - myndighetene eller lokale fiskere? Mens lønnsomhet i næringen dreier seg om personlig inntekt for fiskerne, baserer myndighetene lønnsomheten på nasjonale økonomiske prioriteringer. Jeg vil diskutere skrivebordsfiskere og lønnsomhet i forhold til forvaltning videre i neste kapittel.

For å fremme produktivitet og økt lønnsomhet i en bedrift virker et fokus på samhold og lojalitet som fremmende nøkkelfaktorer. Det kan derfor være interessant å stille spørsmålet om hvorvidt omleggingen av bedriftsstrukturen på småbåtflåten har ført til at fiskeyrket anses som ensomt, og dermed blir lite lønnsomt og produktivt? Ifølge Yngvar er kystfiske et ensomt yrke i den forstand at det blir mange arbeidstimer alene ute på sjøen, og at nettopp den ensomheten, i tillegg til at det ikke var økonomisk forsvarlig, var grunnen til at han sluttet som fisker og startet opp mottaket – «Jeg holdt jo på å bli sprø i hue vet du... jeg hadde aldri tid til andre sosiale interesser som jeg fant ut at var viktig for meg...». Utsagnet kan tolkes som en fremstilling av fiskeyrket som umoderne, og lite eller dårlig tilpasset samtiden. Men vil yrket anses som mer attraktivt om det kan kombineres med de verdiene Yngve følte han måtte velge bort? Fiskere drives av en fangstmanns nysgjerrighet for hva som venter der ute, og for mange er ikke arbeidet bare en økonomisk verdi, men også en emosjonell verdi. Gjennom samtaler fortalte fiskerne meg om hvor fælt det er å være fisker, men sa samtidig at de ikke kunne tenkt seg å gjøre noe annet. I følge Pollnac og Poggie (2008) er lykkefølelsen sterkt tilstedeværende hos yrkesfiskere siden de liker utfordringene knyttet opp mot jakten etter fangst. Fisket etablerer seg med andre ord

så sterkt at det nesten blir til en avhengighet hos noen. Det gav derfor mening når kona til en av fiskerne fortalte meg at:

«Han har jo vært fisker i hele sitt liv med mange bekymringer og søvnløse netter, men fremdeles når vi er ute på fritiden (i båten) og han får et snøre mellom hendene begynner han å smile. Jeg blir veldig rørt av det. Så mye betyr det for han»

Verdier som livskvalitet og frihet ligger med andre ord dypt forankret i yrket. Til tross for dette fremstår spenningen som en viktig drivkraft, med alt det innebærer av hemmelighetskremmeri og bekymringer. Bekymringene på sin side må i alle fall fortrenkes – tar de overhånd og usikkerheten og bekymringene blir større enn den positive spenningen slutter en med fiske. Lett tilgjengelighet og kort avstand til arbeidsplassen er ofte viktige stikkord ved valg av arbeidssted, men selv om arbeidsplassen praktisk talt er rett utenfor stuedøren virker den lave rekrutteringen til fiskeyrket i Risør å ha sammenheng med lite kommunalt fokus på næringen, høye finansielle inngangskostnader uten sikkerhet i fangstlevering gjennom varierende fiskeressurser, dårlige fangstpriser, en negativ holdning til overlevelsen av kystfisket av fiskerne selv og det faktum at det finnes andre alternativer å velge mellom.

På en side kan det diskuteres om kjønnsholdningene ekskluderer 50 % av rekrutteringsmassen ved at fisket anses som for hardt og farlig arbeid for kvinner. Lange tradisjoner hvor kjønnsrollemønsteret og kjønnsrollesynet har vært at mannen er ute på sjøen og fisker, mens kvinnen er hjemme på land er også utfordrende å bryte. En annen utfordring knyttet til rekruttering er hvordan profittbaseringen ved yrket gjør det til en ustabil inntektsfaktor. Fiskeren er avhengig av at bestandene han eller hun fisker på er stabile og at reglene for opphenting muliggjør en økonomisk dekningsgrad på utgifter knyttet til driftsutgifter om bord. Teknologi og modernisering på sin side effektiviserer yrket slik at arbeidet man før gjorde i samarbeid nå kan gjøres alene. Kommersielle hensyn effektiviserer og utvikler med andre ord kystfisket, men gir samtidig ingen garanti for at kystfisket vil overleve, for som en fisker fortalte: «Er garna satt må de også røktes, de kan ikke bli stående uten tilsyn».

Viktigheten med lokale fiskerlag

Sørlandet som en geografisk plass forbindes med ferie og fritid, og turistnæringen er avgjørende for mange små kystbyer. Fiskerne i området stiller derfor spørsmål om hvem og hva det er som forvaltes. Mye av utfordringene for kystfiskerne ligger i å bli hørt av myndigheter og forskningsinstanser i forhold til de mange reguleringene de blir pålagt over kort tid. I løpet av feltarbeidet ble det jevnlig diskuterte de planlagte, og nå innførte, vernesonene i Tvedestrand (nabokommunen til Risør), og flere gav uttrykk for at det tradisjonelle småbåtfisket står i fare for å forsvinne med et slikt tiltak. «Det vil gi rom for at kun de store blir igjen», fortalte en fisker, «og da er det en kultur som vil forsvinne». De innførte verneområdene har blitt plassert i fiskefelt som yrkesfiskerne derfra og fra områdene rundt har brukt i generasjoner. Dette har ført til gradert fiske eller nullfiske i disse feltene for yrkesfiskerne, men en mildere tilgang for fritidsfiske.

Debattene har haglet om hvor vidt kommunale instanser kan iverksette egne forvaltningsplaner uten at fiskerne får gjennomslag for sine synspunkter (Agderposten 2011, Fiskeribladet Fiskaren 2011i, 2012i, 2012n). Fiskerne har i denne saken følt seg oversett og lurt i planleggingen, til tross for mange forsøk på dialog mellom forskere, kommune og fiskere. De er skuffet og provosert over byråkratiet og avgjørelsene til departementet (Fiskeribladet Fiskaren 2012g, 2012j, 2012k), og flere av informantene hevdet at kystfisket her vil dø ut som resultat av denne forbudssonen. I 2012 gikk også lederen i Risør Fiskerlag ut i Fiskeribladet Fiskaren og uttrykte de samme synspunktene som ble diskutert under mitt feltarbeid (2012f). Stadige innskrenkinger på arter å fiske etter og at de artene som er igjen er ikke lønnsomme nok er et tilbakevendende tema. Fiskernes interesser er ikke å skulle ødelegge for forvaltningen av naturressurser, men å få et økonomisk stabilt inntektsgrunnlag. Fiskerne ønsker derfor nasjonale reguleringer for å forhindre at turisme og fritidsfiske skal få en enda mer innflytelsestemme i områder hvor dette er gode inntektskilder for kommunene (Fiskeridirektoratet 2012a). I Oslofjorden er det et tilsvarende problem mellom fritidsfiskere og yrkesfiskere, hvor sportsfiskerne ønsker et forbud mot yrkesfiske i fjorden (Fiskeribladet Fiskaren 2012o) fordi de mener yrkesfiskerne har overbeskattet bestandene der. I følge Lokallaget der stiller de seg uforstående til dette og melder om at hvis et slikt forbud skulle tre i kraft ville 12-15 fiskere miste arbeidet sitt.

Et lokalt fiskerlag har muligheten til å synliggjøre problematikker som fiskere opplever. I Risør ble jeg fortalt at fiskerne har hatt gode representanter som argumenterte godt for mange problemer, men at medlemmene også har etterspurt en mer langsiktig tankegang og et større initiativ fra styret i lokallaget. Det å ikke følge opp og delta på viktige høringer opprørte flere av informantene. Slike utfordringer blir vanskelige å takle når miljøene er små og det er få representanter som kan stille til valg. Slikt kan også føre til at fiskerne ikke ser nytten av å være engasjert i arbeidet med å fremme egne rettigheter og dermed mister et godt utgangspunkt for å ta del (eller i det minste bli hørt) i større forvaltningssamtaler som kan være viktig for utviklingen av deres yrkesfremtid.

Arbeidsmoral og sårbarhet

Hva skaper forutsigbarhet for fiskeren og hans marked? Den største rekeetråleren i Risør gjør det godt, også i dårlig år. Eieren (og kapteinen) av båten har etter sigende opparbeidet seg kapital slik at han har råd til vedlikehold, noe som bidrar til stabile utfarter på sjøen. Denne kapitalen er blant annet resultatet av et regelmessig og vedvarende arbeid, og vitner om at han og mannskapet trives med det de gjør. Den kontinuerlige driften sikrer lott og driftsutgifter også når overskuddet er lite, og slik står båten sterkere rustet i nedgangstider. Velger en tråler å ikke dra fra kai blir den fort en sårbar arbeidsplass, og det er fort å skylde på det offentlige regelverk og liknende når det går dårlig. Samtidig må man lære av de flinke – for hvorfor gjør noen det bedre enn andre, hver gang de er ute og fisker? Da handler det ikke bare om flaks, for det kan alle ha innimellom.

På fiskemottaket er daglig leder en tidligere fisker fra miljøet. De ulike rollene han har ved både å være en del av fiskemiljøet og samtidig driver av et mottak oppleves som fordelaktig og utfordrende. Utfordringene ligger i å skulle tilfredsstille fiskerne på den ene siden og markedet på den andre. Særlig er det problematisk å få fiskerne til å levere rekefangstene på et gitt tidspunkt, slik at rekene kan distribueres videre til kjøperne, og pengesterke kunder i helgene.

Det er svært begrenset kai-salg blant yrkesfiskerne i Risør. Grunnen er at fiskerne har inngått en avtale om å være lojale ovenfor mottaket for at det skulle startes opp på nytt. Likevel ble det antydning fra fiskere at salg gjennom mottak skapte mange

fordyrende mellomledd for fiskeren og at de hadde tjent mer på kai-salg. Med tanke på hvor organisert handelsmarkedet er i dag og hvor organisert folks handlemønster virker slike påstander situasjonsbetinget. De blir en del av den fisker-kulturelle legitime klagesangen og kanskje ikke et uttrykk for alles private holdninger. Ideelt sett, og kanskje litt urealistisk, og akseptert, uttrykkes ønsket om ja takk, begge deler. Skagerrak fisk har mottaksplikt og gir en minstepris på fangster, det vil si at fiskeren er garantert inntekt for fangstene sine. Dette skaper forutsigbarhet inntektsmessig for fiskeren. Hvis fiskemottaket knapt nok får folk til å komme til butikken som ligger rett ved kaien, hvorfor skal lokalbefolkningen plutselig foretrekke å handle rett fra båten i store nok kvanta og uten å prute? Det virker med andre ord hensiktsmessig å ha et forbud mot kaisalg.

I følge fiskemottaket har butikkjedene har kommando over salget og de krever stabil varetilførsel. I Risør er det hyttefolket som handler mest på fiskemottaket. Dette mente Yngvar hadde sammenheng med ferie og fritid og at man da som oftest har et økt pengebruk. Slik sett er kanskje mottaket lokalt viktigst når det er få turister og feriefolk som trækker bortover kaiene? Reker de får inn på fiskemottaket selges videre til butikker som Eurospar og Kiwi hele året, men mottaket klarer ikke å konkurrere på pris med Meny som selger ferske reker til 79 kroner kiloen (Pris i 2011). Han mente slike kjedestyrte priser gjorde det vanskelig å forsvare mottakets kilopris på eksempelvis 129 kroner kiloen for ferske reker. Sommerstid øker kiloprisen på reker på mottaket til rundt 200 kroner kiloen. Tendensen er at kun industrialiserte trålere kan levere råvarer dette markedet ønsker, noe som gir signaler om at fiskere bør satse stort hvis de skal klare å henge med. Det å forsyne nærmarkedet er ikke lenger nok. Store trålere er relativt uavhengige av værforholdene og kan derfor være ute store deler av året. De flytter seg dit rekene befinner seg og er derfor stabile fiskebåter, i motsetning til enmannsbåtene som er væravhengig.

I følge informantene er det flere farer enn reglement fra direktoratet som truer kystfisket på Sørlandet. I første hånd er farene knyttet til overbeskatninger og reguleringer av fangstmengder. Kysttorsken er periodevis borte og en av informantene spekulerte i om temperaturstigning i Nordsjøen kunne ha sammenheng med dette fenomenet? Det ble også trukket frem at overbeskatning i Nordsjøen er noe kystfolk må lide for; det allerede regulerte fisket av

makrellbestanden har ført til at ingen av Risør-fiskerne har lov til å fiske mye av den, til tross for at fiskerne opplever at det er mye makrell i sjøen. Miljøfarlig utslipp og oljeutslipp er også alltid en trussel. Skulle det ifølge informantene skje utslipp slik at attraktive råvarer som for eksempel torskelever og krabbe skulle blitt giftige med utslag av høye konsentrasjoner av PCB, så ville næringen gått tapt. Effekten ville vært et frafall av etterspørsel ettersom kundene ville blitt redde.

I sin yrkeskarriere som ålefisker fikk Helge høre at synet av han i skjærgården var et tegn for feriegjestene om at det var sommer og ferie. Noen feriegjester kunne likevel ta loven i egne hender. Han opplevde episoder hvor feriegjester oppførte seg eiendommelige. Blant annet ved å nekte han å fiske ved hyttebrygger. I frykt for å miste redskap i slike konflikter ventet ofte Helge med å sette ruser i de aktuelle områdene til feriegjestene hadde reist hjem. Han opplevde også å finne rusene sine pent stablet på en brygge, med svar fra bryggeeieren at «- de kom bare flytende..», noe som virker utrolig tatt i betraktning steinene i hver ende av garnet som skal holde rusene langs bunn. Helge har heller en teori om at de ble tatt opp fordi folk ikke vil ha rusene der de bader. Det hendte også at rusene ble kuttet opp eller tuklet med. Dette tror han hovedsakelig skjedde fordi folk er nysgjerrige, «- kanskje særlig barn og unge», mente han. Han fortalte også om en annen ålefisker som ble nektet av Leif Ove Andsnes å fiske ved hytta hans ytterst ved Jomfruland, «- Andsnes hadde ferie og skulle ikke forstyrres av folk da».

Hendelsene er interessante sett i forhold til det forankrede synet blant Norges befolkning om at kystlinjen i Norge har allemannsrett og at havets ressurser er allemannseie. De viser samtidig at dette synes blir utfordret i skillet mellom fritid og arbeid. Da operer folk ut i fra en tanke om at det bare er å ta for seg, så lenge det ikke forstyrrer deres egne fritidsaktiviteter eller privatlivets fred.

Jeg har gjennom dette kapitlet vist at kommunikasjon er en viktig faktor hvis kystfisket fortsatt skal være en næring på Sørlandet. Her er kommunikasjon mellom fiskere nødvendig for å sikre rekruttering, for hvis fisket opphører forsvinner viktig lokal og spesialisert kunnskap. Det er også viktig at lokallagene får uttrykt sine synspunkter, hvis dette skal være fiskernes bidrag i medforvaltningsmodellen.

5 “Skrivebordsfiskere” – praksis og håndtering av regelverk

«Et komplisert regelverk kan begrense fiskernes evne til å følge lover og regler, og gjøre dem til lovbrøtere uten at de er klar over det» (Jentoft og Mikalsen 2001:27)

Skrivebordsfiskere gjør det vanskeligere å være fisker på Sørlandet mente noen av informantene. Begrepet kan sammenliknes med det vi kjenner fra den eldre antropologien om «skrivebordsantropologi», hvor antropologen satt foran sitt skrivebord og skrev om andre samfunn uten å ha vært der selv, og metoden har vært kritisert for ikke å gi et korrekt bilde av konteksters betydning for levde liv. Noen av fiskerne i Risør er kritiske til forskere og reglement som de mener er laget av folk «som ikke har peiling på det de driver med» og «sitter i Oslo og ikke kan slå inn en spiker med hammer en gang!», med hentydning til at disse folkene ikke kan noe om fiskeyrkets praksis. Plasseringen av de sentrale myndighetene er tilsynelatende et problem, både for fiskere på Sørlandet og i Nord- Norge (jamfør Olsen 2011), men Norske myndigheters reguleringer er igjen sterkt påvirket av EUs regelverk. Jentoft (2005) bemerker hvordan nettopp fiskere ofte blir skadelidende under storslåtte forvaltningsorganer og dette kapittelet vil ta for seg hvordan fiskerne mener det er altfor mange regler som settes i verk for raskt, og som har altfor store innvirkninger på næringen. De hevder at reglene i mange tilfeller ikke er laget med fornuft og at de i stedet bidrar til å drepe kystfisket på Sørlandet.

Lønnsomhet som kriterium for forvaltning

Hvordan oppleves gapet mellom ulike direktiv og praksisutøvelsen av kystfisket på Sørlandet? Sikkerhetstiltak ombord er for eksempel et fokusområde for myndighetene. Det er i utgangspunktet ikke vanskelig å forstå myndighetenes ønske om bedre HMS- regler (Helse, Miljø og Sikkerhet) på sjøen med tanke på hvor farlig og belastende yrkesfisket er. Nye regler gjeldende for påbudt utstyr (for eksempel navigeringssystemer og redningsflåter) om bord i båter over 6 meter oppleves likevel som økonomisk utfordrende og betyr utgifter som mange yrkesfiskere ikke har råd til. Helge stilte spørsmål hvorvidt sikkerhetstiltakene faktisk ivaretok sikkerheten om bord i båter som var rett over 6 meter «- hvordan skal fiskeren få plass til alt utstyret i

båten?» Som nevnt tidligere er bedriftsstrukturen på småbåtflåten gjerne enmannsbåter. Dette er også et eksempel på fenomenet «skipperfiske» som oppstod på 1990-tallet med fartøykvoteordningen, slik mye av kystfisket på Sørlandet utøves; båteiere kutter i kostnader ved å redusere mannskapet og kutter samtidig muligheten for lokal sysselsetting (Jentoft og Mikalsen, 2001:17). Det ligger et økonomisk aspekt bak avgjørelsen om å arbeide alene, men det utgjør samtidig en sårbarhet i forhold til sikkerhet ved uforutsette hendelser på sjøen. Dette skaper på den ene siden et behov for god sikkerhet på sjøen, mens tiltakene på den annen side kan ha begrenset effekt i utøvelsen av en del fiske. Pålegg av slike regler kan dermed få utslag som ugjennomtenkte, og med store økonomiske kostnader for fiskeren, et urealistisk forsøk på forbedring som igjen skyldes manglende forståelse av fisket slik det foregår i hverdagen:

«Jeg ble pålagt å ha to redningsbøyer i båten min, og jeg er den eneste som jobber på båten. Året etter, ved inspeksjon, fikk jeg beskjed om at jeg kun trengte den ene i forhold til nye regler igjen. Da svarte jeg kontrolløren at hvis jeg ramla på sjøen så kan jeg ikke bare blåse i en fløyte også kommer redningsbøya hoppende etter for å redde meg!.. De kan ikke fortsette sånn, det tar livet av oss» (informantutsagn)

Hyppige regelendringer, som også ikke har noe hensikt på grunn av mannskapssituasjonen om bord skaper frustrasjon og irritasjon. I stedet for forståelse og aksept for reglementet møtes det heller med motstand, og i mange tilfeller en latterliggjøring av skrivebordsfiskerne. I Brønnøysund gir sjarkfiskere der uttrykk for det samme – sikkerheten vil alltid være truet når mannskapet om bord er redusert til én person (Fiskeribladet Fiskaren 2012mb). For fiskerne på Sørlandet innlemmes reaksjonene på uforståelige påbud i diskursen om hva som gjør at de er de siste kystfiskerne, i stedet for å føre til et samarbeid om bedring av sikkerhetstiltak om bord på de små fartøyene.

Flere fiskere fortalte om et lengdekrav på båter fra 2013 som vil føre til store merutgifter. En av dem kommer i så fall til å kutte av 80 cm av baugen på båten sin, for så å sveise den på igjen, for da blir ikke den påsveisede delen regnet som en del av båten, og så lenge båten flyter uten delen som blir fjernet er dette lov. Et annet eksempel har sammenheng med kostbart drivstoff og problemet med å få nok fangster til å dekke utgiftene med båten. Dette gjelder for de fleste fiskebåtene

avhengig av hvor langt de må dra for å hente fangstene. Det er enda vanskeligere når det er dårlige rekefangster og bifangsten overskrider tillat mengde – da må fiskerne være kreative og lure systemet. Overnevnte viser eksempler på hvordan respekt og aksept for lovverket fra hardbarkede fiskere er noen sammenhenger er fraværende fordi reglene virker mer som en pine og irritasjonsmoment fremfor et meningsfylt verktøy til forbedring. Smutthullene blir i stedet benyttet som et bevisst handlingsrom som fiskerne tar i bruk.

I følge Jentoft og Mikalsen (2001) er økonomiske hensyn en av forklaringene til at fiskere ikke følger regelverket, de har rett og slett ikke råd til å etterfølge dem på grunn av reduksjon i inntekter eller økte driftskostnader. En annen forklaring hevder de er «misnøye med innholdet i reguleringene, forvaltningens posisjon og framferd og havforskningens metoder og resultater» (Ibid: 28). Det er forståelig at slike holdninger oppstår, men det er samtidig skummelt når fiskerne mister respekten for innførte reglementer.

Fiskere seg imellom er splittet etter den brukstypen de praktiserer. Stortråler- og ringnotskippere og redere har andre problemer enn de langt mindre kystfiskerne. På 1990-tallet ble det innført konsesjoner i blant annet makrellfisket på Sørlandet, og ellers i Norge. Dette innebar fritt salg av konsesjoner for de som hadde det. Tidligere var makrellfisket det viktigste kystfisket i området, men dette fisket har falt bort på Skagerrak på grunn av oppkjøp av konsesjoner fra fiskere på Vestlandet. De som kjøpte makrellkonsesjonene fra Sørlandet/Østlandet tjener nå gode penger på eksport og foredling av makrellen. Langs Skagerrak lå det tidligere mange fryserier som leverte makrell og annen fisk til eksport og gav mange arbeidsplasser, både ved transport og mottak. Da anleggene ikke lenger mottok makrell ble driften ulønnsom, de ble lagt ned og mange mistet jobben. Det var derfor mer enn bare selve makrellfisket som forsvant da konsesjonssalg ble iverksatt. Yngvar mistet sin rett til makrellkvoter fordi han på grunn av dårlig fiske et par sesonger ikke deltok i dette fisket. Siden han ellers alltid fisket etter makrell ble tapet av kvoten en merkelig form for tilfeldighet. Han ble én av mange som bare kunne sitte og se på at andre med konsesjoner tjente store penger på å selge dem fritt. Yngvar ønsker derfor en debatt om slikt konsesjonssalg.

Individuelle fartøyskvoter ble innført for alle fiskefartøy i Norge på 1990-tallet. Denne kvoteordningen avhenger av hvorvidt du har deltatt i fisket tidligere og fangstmengde, i tillegg til at eier av båten må være den som fisker. Til sammenlikning situasjonen nevnt ovenfor, forhindret det innførte kvotesystemet fjordfiskere i Nord-Norge i å delta i torskefisket (Eythorsson, 1993). Det å delta i ulike fiskerier har av mange fiskere blitt brukt som en strategi for å møte både nåværende og fremtidige reguleringstiltak, men det innebærer også at reguleringer øker kostnader og utgifter ved drift og investeringer. Sven Åsmund har garn til 90.000 som ikke er lov å bruke fra 2012²⁵. Han mener reglene iverksettes for fort slik at man får store tap. Fordi garnene blir ulovlige kan han ikke selge dem heller. Reguleringstiltak blir derfor hemmende for blandingsfiskerier (Jentoft og Mikalsen, 2001), da det gir dårligere muligheter til å fiske etter ulike typer bestander, hvis fisket av en bestand blir dårlig en periode. «Reguleringene berører fiskernes rettsoppfatning. På dette grunnlaget blir da også reguleringene ofte kritisert» (Ibid:18) Disse erfaringene fiskerne henviser til, som også bekreftes av kystfiskere i Nordland (personlig informasjon fra Harald B. Broch, oktober 2012), viser på ulike måter hvordan fiskere i mindre miljøer oftest føler de blir overhørt i den større forvaltningssamtalen. De har lite å stille opp med når myndighetene først har sagt sitt. Muligheten for yrkesfiskerne til å kunne fiske på en fleksibel måte avhengig av ressurstilgangen i havet blir forhindret av reguleringer, som i utgangspunktet er innført med hensikt for å drive en god ressursforvaltning. På fjorårets Landsmøte i Norges Kystfiskarlag etterlyste deltakerne tydeligere rettigheter for yrkesfiskerne i kystfiske (Fiskeribladet Fiskaren 2012h). Til stede på møtet var blant annet statssekretæren fra det tidligere Fiskeri- og kystdepartementet og viser medforvaltningsmodellen i praksis. Her var det en dialog mellom kystfiskerier og myndigheter hvor synspunktet på næringen ble diskutert.

Da ålefisket forsvant mistet også Helge jobben. Han hadde da drevet med ålefiske siden slutten av 70-tallet. Det å bli arbeidsledig i høy alder er alltid en stor påkjenning, og for Helge sin del forsvant viljen og pågangsmotet til å skulle starte opp med noe nytt i utmattelsen over å måtte være kreativ på «riktig måte» mot slutten av et langt arbeidsliv. Sårbarheten for raske reguleringsendringer kan derfor virke mest brutalt og være størst for fiskere som ikke driver en flersidig fisketilpasning, eller med industridrift (stortrål – ringnot – autoline) og som ligger tett opp mot

---

²⁵ Feltarbeidet ble utført i 2011.

pensjonsalderen. De mister et konkurransefortrinn jamfør andre fiskere ved å skulle legge om, og de har sjelden økonomisk kapital til å kjøpe nye båter og nytt redskap. De får heller ikke banklån til omfattende nye investeringer.

Ut ifra hva jeg har nevnt i de foregående avsnittene virker det legitimt å påpeke at mange reguleringer som innføres av direktoratene viser at forvalteren ikke alltid forstår eller tar hensyn til fiskernes reelle situasjon. «Hva er det som vedlikeholder statsrådenes og fiskeridirektørens skjebnetunge uvitenhet?», spør Brox dystert (2007: 103). I følge hans oppfatning destrueres den akkumulerte kunnskapen om fiske i sentraladministrasjonen. Antropologens rolle i forskningen blir derfor viktig, slik at fiskeriforskning ikke blir fånyttet (ibid). Det er med andre ord viktig at antropologer i mye større grad involverer seg. På den måten åpnes det muligheter for å begrense gapet mellom de forskjellige partene ved at de ulike forståelser kan tydeliggjøres i mye større grad.

Hvem tør å være yrkeskystfisker?

«Helge har vel fisket en 7,8,10 tonn ål årlig uten problem alle de årene han har vært fisker. Så det jeg lurer på er når er egentlig en art utrydningstruet? Hvem bestemmer grensene? Er det biologisk bærekraftighet når Helge fisker 10 tonn ål, eller holder det med 6 tonn? – Når storsamfunnet legger restriksjoner som påvirker folks liv er det interessant hvilke kriterier som ligger til grunn» (informantutsagn).

Stadige innskrenkninger og restriksjoner gjør fiskere usikre på om de tør satse videre. For de som fisket på 70-80 tallet i Risørområdet er det uvirkelig at pigghåen er fredet – sjøen var jo full av den og har vært det hele tiden. De kan se at bestanden har minket, men hevder det ikke er på grunn av fisingen her i området. Det samme sier de om torsken. Det har skjedd noe med den de siste 2-3 årene. Det har alltid vært mye torsk i havet her, men plutselig ble den særdeles vanskelig å fange i vintermånedene i 2011, i forhold til tidligere. Når det er varmt vann er det lite fisk generelt, men ifølge fiskerne forsvinner torsken når sjøen blir kald, og høsten 2010 kom vinteren veldig tidlig og vannet ble så raskt nedkjølt at torsken var borte allerede i slutten av oktober. Når temperaturen steg igjen utpå våren dukket det opp torsk overalt. Flere av fiskerinformantene forstår derfor ikke helt dette med at bestanden nødvendigvis er så lav på Sørlandet som forskerne skal ha det til – «Kanskje går bare

torsken veldig dypt på grunn av vanntemperaturen»? En fisker uttalte at forskere noen ganger tar bastante beslutninger uten kunnskap om det de regulerer - «For med tanke på de mengdene [torsk] folk får nå over et så stort område, kan det ikke være så lite som de skal ha det til». I Fiskeribladet Fiskaren (2012l), kunngjorde forskere at fiskerne ikke har skyld i bestands- variasjonene av torsk langs Skagerrak, men likevel er det satt inn tiltak innenfor 12 nautiske mil fra land for å verne kysttorsken. Dette slår feil i Skagerrak, hevder de lokale fiskerne, for utenfor 12 nautiske mil er det for dypt å fiske torsk. Det er på grunn av Norskerenna som ligger ganske tett på kysten her. De har forståelse for å bevare kysttorsken ut ifra gode hensikter, men de er usikre på hvilke konsekvenser det får for torskens viabilitet og dem selv som fiskere. Internasjonale havområder er vanskelige å regulere. Kysten der imot burde være enklere å forvalte – «Noen kan fiske opp all maten til torsken, men vi har ikke lov til å fiske torsk til middag i Skagerrak» ble jeg fortalt. Totalfredning innen 12 nautiske mil vil derfor fjerne kystfisket langs Skagerrak hevder informantene. I nord der imot er det fremdeles grunt etter 12 nautiske mil fra land, og fiskerne kan ubekymret fortsette å fiske. Der har også kysttorskens viabilitet blitt oppgradert etter nye undersøkelser – den var betraktet som truet, men ikke etter 2012 (personlig kommentar Harald B. Broch, oktober 2012). Informantene etterlyser et lovverk enda tydeligere tilpasset de ulike landsdelene i Norge fordi forholdene er så forskjellig.

I diskusjoner med informantene om bærekraftighet var det rart for dem hvordan noen fiskere gav uttrykk for at de ikke brydde seg særlig om bærekraftig forvaltning. Samtidig kan de lese om fiskere som selv melder ifra om nedgang i fiskebestander og faktisk ber om reduserte kvoter for enkelte arter. Men som de sa; det vil alltid være de som alltid jakter for å få inn mest mulig på kortest mulig tid uten å tenke på konsekvensene (se også Gezelius, 2004). Yngvar, fiskemottakslederen, mente på sin side at han hadde opplevd fiskere med liten forståelse for bærekraftig forvaltning, men at dette hadde sammenheng med for lite kunnskap om det. Det var også derfor det oppstod situasjoner hvor fiskere hadde veldig liten forståelse for fangstrestriksjoner – «de tenker bare på inntekter her og nå, og bryr seg lite om fremtiden sånn sett». Fiskere anklages av flere om ikke å tenke langsiktig nok i forhold til bevaringstiltak. Alf Ring Kleiven (2010) hevder at 2/3 av hummeren på Skagerrakkysten i Norge blir fisket av fritidsfiskere, mens yrkesfiskerne på sin side kun rapporterer 1 av 4 hummer de fisker. Dette skaper blant annet utfordringer for

det datamaterialet som legges til grunn for forvaltningsplanene av arten, samtidig som det styrker viktigheten av å innføre verneområder for å overvåke levevilkårene. Langs Skagerrakkysten finnes det per i dag totalt fem fredningsområder for hummerfiske; Risør havn (Aust-Agder), Bolærne (Nøtterøy i Vestfold), Flødevigen (Arendal i Aust-Agder), Kvernskjær (Hvaler i Østfold) og Tvedestrand (Aust-Agder). Hovedformålet med disse områdene er å få bedre kunnskap om hummeren og en oversikt over hvor raskt bestanden kan ta seg opp ved et nullfiske. Det er derfor et totalforbud mot fiske av hummerbestanden innenfor områdene (Fiskeribladet Fiskaren 2012q). Hummer kan fiskes langs Skagerrakkysten fra 1.oktober kl. 08.00 til og med 30.november. I Risør befinner altså dette fredningsområde seg langs land, rett på utsiden av sentrumskjernen og det er Risør Akvarium som har som oppgave og testfiske i fredningsområdet. Bestandene øker hvert år i disse sonene og nullfiske her fungerer fordi det er enighet om en felles målsetning mellom fiskere og forskere. Eksempelet med hummersonene motbeviser påstanden om fiskeres manglende vilje til å bevare, og beviser at der det foreligger en felles oppfatning om hvorfor et fredningstiltak igangsettes vil samarbeid mellom forskere og fiskere fungere godt. Fiskerne kaster ut rognhummer, ikke bare fordi de får bot om de kommer til land med den i båten, men fordi de er klar over at hvis hummeren forsvinner mister de gode inntekter på høsten. Det samme gjelder fisk under minstemål og yngel. Fiskerne får hverken betalt for slik fangst, men de vet også at denne fisken blir stor en gang. Skepsisen deres er der i mot rettet mer mot hyttegjester og fastboende som de mener ikke følger regelverket for forvaltning av sårbare ressurser, og de støtter Kleivens påstander om fritidsfiskefangster. Hvorfor yrkesfiskere unnlater å rapportere hummerfangstene (jamfør avhandlingsresultatene til Kleiven 2010) har jeg ikke belegg for å diskutere. Tilfellet med fredningsområdene er likevel tatt med for å vise tiltak som kan gi positiv vekst hos truede bestander når fiskere og forskere samhandler.

Total fredning av ål har fiskerne i Risør liten forståelse for. De mener regulering av uttak er hensiktsmessig, men mener total fredning i Norge er merkelig når fiskere fra andre europeiske land kan fiske så mye yngel de vil. Ålen vandrer og gyter i Sargassohavet før den vender tilbake, så hvordan måles bestandens bærekraftighet på bakgrunn av internasjonale reguleringer? Det er uforståelig for fiskerne langs Sørlandskysten (Fiskeribladet Fiskaren 2011a, 2011f, 2012e).

Fredningsbestemmelsene av pigghå er slik som med ålen – bestanden har ikke minket drastisk langs Norskekysten, men minket radikalt i EU- området, og Norge vil som følge av det gå foran med et godt eksempel og frede artene (Fiskeribladet Fiskaren 2010). Et resultat av vanskelige landingstillatelser av pigghå kan en lese mer om i kapittel 6.

Rekerist²⁶ er ikke påbudt langs Skagerrak, og Norges Fiskarlag forsøker å hindre innføringen av den i denne delen av landet. Årsaken til den sterke motstanden er som nevnt i innledningskapittelet, blant annet at bifangstene utgjør en viktig del av det økonomiske grunnlaget for rekefisket. Et eventuelt påbud om innføring av rekerist vil også være en trussel for fiskemottaket, som er avhengig av videresalget av rekestrålernes bifangst. Nordover har det vært påbudt med rekerist lenge, og mange bruker risten frivillig for å få bedre kvalitet på rekene, og dermed også mindre arbeid med sortering. Jeg ble fortalt at når risten brukes får man også en fiskeart kalt *Vassild*²⁷ – en dypvannsfisk som tilsynelatende skulle være tungvint å bearbeide. Det er heller ikke er noe mottak for denne type fisk langs Skagerrak.

Fiskere som en stereotypisert gruppe, er ifølge en informant kjent for å tenke kortsiktig profitt når de høster marine ressurser – de vil fiske når de vil, hvor mye de vil, og levere hvor og når de vil. I tillegg skal prisene være som fiskerne ønsker dem. I et generelt markedsperspektiv kan ikke slike holdninger sies å være unike, men en slik antakelse om at alle fiskere mener og handler likt vil slå negativt ut for hva fiskeren i utgangspunktet ønsker. Flere fiskere har fortalt meg at de er fiskere nettopp på grunn av friheten og fordi de kan være sin egen sjef. Men er det virkelig så enkelt? For som en av mine informanter uttrykte:

«For mange er det livskvalitet og frihet som ligger i yrket. Men dette er en sannhet med modifikasjoner for friheten blir fort en tvang, hvor man blir tvunget til å drive så man klarer seg».

Det samme blir hevdet av fiskere i Lofoten (Agard og Gundersen, 2008). Flere yrkesfiskere stiller seg undrende til det store fokuset på regulering og fredning av ressurser i sør. Mens det i en årrekke har vært fokusert på fiskebestander nordover i

---

²⁶ En rekerist sorterer ut reker fra annen fangst i en viss størrelse i trålen.

²⁷ I følge Norges Dyr, Fiskene bind 2, derimot er dette en laksefisk med fetthinn og med velsmakende kjøtt. Den kalles også Guldlaks og burde være mulig å selge om sommeren til turister og feriefolk jamfør avsnittet om «nye» arter, s. 58.

Norge, så har Skagerrakfisket fått sture og gå som det selv vil. Mye fordi fisket i dette området forvaltes sammen med EU. EUs fiskeripolitikk har derfor stor innvirkning på fiskeriene her (Fiskeribladet Fiskaren 2012b). De mange reguleringene som plutselig skal tre i kraft på kort varsel (jf. fredningstiltak av ål og pigghå) virker ofte meningsløse og vanskelige å akseptere for fiskerne i området, som av den grunn opplever at deres yrke er spesielt utsatt i forhold til reguleringer. Etter forskning på småskala fiske etter torsk i Nord-Norge stiller Anita Maurstad (2000) spørsmål om hvorfor fiskepraksiser ikke integreres ytterligere i forvaltningsstrategier? Siden fiskere ikke har begrepsfestet sine fiskepraksiser i ressursforvaltningsteorier, defineres «riktig forvaltning» av vitenskapen, noe som fører til at lokale forhold eller sosiale relasjoner fiskere i mellom ikke lenger har noen innvirkning på tilgangen til fiskefangster. Ved å integrere mer av en tilegnet kunnskap om fiskepraksiser hevder Maurstad at forvaltningsmodeller og – praksiser vil forbedres. Det er samtidig interessant hvordan vitenskap blir innlemmet i den såkalte tradisjonelle kunnskapen blant fiskerne. I løpet av årets første måneder måles årsklassene av reker av marinbiologer ved havforskningsinstituttet og tallene herfra gir indikasjoner på hvor godt rekefisket vil være fremover (se blant annet Fiskeribladet Fiskaren 2012o). Det var et stort fokus blant rekefiskerne på at fangstene som nå ble fanget hadde sammenheng med dårlige årsklasser og slike målte estimater vil gi fiskeren støtte i egne observasjoner om hvordan de selv opplever fangstene. Fiskerne kan med andre ord ta målingene fra forskerne inn i egne fangststrategier og i forventningene omkring fangstmengde.

Samhandling i forvaltningsstrategiene

Det er umulig å komme bort ifra at viktige kunnskaper om havområder og artsmangfold forsvinner på grunn av lav rekrutteringer i fiskeyrket. Struktureringen av fisket peker mot færre og større båter. Det oppstår et veiskille med stordrift og sentralisering på den ene siden og yrkeskombinasjoner og et fiske basert på lokale tilhørigheter og forskjellige brukstyper på den andre siden. Vitenskapelig forskning betyr mye for hvordan politiske insentiver og reguleringer fastsettes, og når det kommer til artsmangfold og eventuell verving og bevaring av slikt stilles det høye krav til forskningen. Er det god nok samhandling i forvaltningsstrategiene mellom lokal områdekunnskap blant fiskere og marinbiologenes anbefalinger? Svaret er

komplekst og lar seg ikke besvare enkelt. Marinbiologene blir ofte ignorert når deres anbefalinger ikke passer med overordnede politiske målsetninger og strategier. I hvilken grad skal da individuelle oppfatninger av fiskeforhold gjennom lokallagenes utspill tas hensyn til? Det er ønskelig at berørte lokale parter blir tatt med i diskusjoner gjennom høringsrunder, men med utgangspunkt i forløpet til innføringene av vernesonene i Tvedestrand, viser det at direkte berørte parter ikke nødvendigvis blir hørt likevel. Mitt umiddelbare inntrykk etter samtaler med fiskerne og andre fiskeriavhengige i Risør, blir at det i mange tilfeller er et ubalansert kompetanseforhold når artsmangfoldet og den marine tilstanden langs kysten av Norge vurderes. Det er vanskelig å bryte kriteriene for «hvem som vet best» når fiskernes uttalelser i beste fall mottas mer som råd eller forslag, fremfor viktig kunnskap. Målsetningen bør derfor være å ha enda bedre samhandling enn det er i dag (se også Maurstad 2000), men det forutsetter også ytterligere forskning på miljøet.

Begrepet *skrivebordsfiskere* blir en uttrykksmåte fiskerne benytter seg av når de opplever arroganse fra akademiske kretser og myndigheter. Begge instanser har havet som arbeidsområde, men det oppstår i visse tilfeller en form for maktkamp om hvem som har mest rett til tross for at våre fiskeriressurser er en allmenn rett. Dette ble særlig gjeldene ved innføringen av vernesonene i Tvedestrand's skjærgård. Det er også i dette krysningpunktet at kunnskapsdiskursen gjør seg gjeldene – hvordan vet vi at fiskerne har rett når de kritiserer myndighetenes avgjørelser eller forslag? Og Blir fiskerne tilstrekkelig anerkjent for sine synspunkter og kunnskaper om lokale forhold? Ifølge en informant har Aust-Agder og Telemark en annen «rytme» i fisket sitt, hvor det å dra ut på dagsturer er mer vanlig enn utfarter over flere dager av gangen, slik de store båtene på blant annet Vestlandet gjør. Men dette har jo også sammenheng med geografiske forutsetninger - her i området ligger havet og bankene «rett utenfor havnene» eller i relativ kort avstand fra land, mens de på Vestlandet må reise lenger for å komme til fangstbankene og dermed er mer avhengig av større fartøyer som klarer lengre utfarter og som er mer værbestandige. Til tross for denne «rytme»-forskjellen uttrykker flere fiskere ønsket om å kjøpe større fartøyer her også slik at de er mer værbestandige.

Ut ifra hvordan informantene i området oppfatter det, er kommunikasjonen mellom fiskere og forskere ikke helt optimal. Fiskere er forpliktet til å følge med på nettsidene til Fiskeridirektoratet for å få med seg endringer i lovverket. Helge mente dette var en dårlig kommunikasjonsplattform mellom fiskere og myndigheter, og så på det som en form for arroganse. Han ønsket heller å motta skriv fra departementet eller direktoratet gjennom posten om det endelige forbudet og avslutningen av yrket sitt. Selv fikk han informasjon om reguleringene og forbudene gjennom fiskemiljøet og aviser. Dårlig kommunikasjon mellom utøvere og myndigheter er ikke noe nytt i fiskerier (se blant annet Jentoft og Mikalsen 2001, Bennet 1999). Kommunikasjon forutsetter at partene lytter til hverandre, men forskjellen er at forskerne har makt i motsetning til fiskerne, ble jeg fortalt. Informantene uttrykte at om forskerne ønsker å bli møtt med forståelse og respekt fra fiskerne er det en forutsetning at de også ser fiskerne som personer med relevante kunnskaper om fisk, dens antall og tilgjengelighet. Det virker derfor tydelig at dette er et viktig punkt å ta tak i hvis fiskerne skal ta del forvaltningsavgjørelser.

Når fiskeyrket har et innhold av personlig verdi for fiskeren er det mange ganger vanskelig å basere yrkets overlevelse på lønnsomhetskriterier. Gjennom dette kapitlet har jeg drøftet hvordan fiskerne opplever reguleringer i deres yrkeshverdag. Noen reguleringer opplever de at ikke har sammenheng med en utvikling av yrket, men mer som et hinder for utøvelsen av det. Disse forholdene bidrar til at diskursen blant fiskerne om kystfiskets overlevelse i stor grad handler om skrivebordsfiskernes avgjørelser. Jeg har vist til områder hvor fiskere, forskere og myndigheter er avhengig av god kommunikasjon for å utføre et godt forvaltningsarbeid. Dette innebærer en god forståelse for hverandres kunnskap, og at dette er viktig for å unngå situasjoner hvor myndighetene kommer med regler som fiskerne ikke respekterer.

6 Gråsoner i et svarthvitt regelverk

Som forrige kapittel viser så oppstår det en form for mistillit til forskere og myndigheter når innføring av eksempelvis kvotereguleringer, bifangstreguleringer og forbud av pigghåfiske ikke står i samsvar med hvordan fiskerne oppfatter bestandsmengdene der de fisker. De hevder at beslutninger som tas på sviktende forskergrunnlag får for store konsekvenser ²⁸ og er i de tilfellene raske med å omtale myndigheter og forskere som skrivebordsfiskere. Forskerne ved Havforskningsinstituttet innrømmer at de ikke har nok kunnskaper til å vite om torsken i Skagerrak består av én eller flere populasjoner eller bestander, men rekestrålere får likevel bare lov til å ha 2,5 % bifangst. Det vil si at hvis de fanger 100 kg reker har de bare lov til å ha torskefangster på 2,5 kg. Skulle fiskeren komme til land med mer risikerer han at all fangst blir inndratt. Dette opplever fiskerne som fortvilende da det er umulig å hindre annen fisk fra å gå i trålen. Yngvar på sin side mener at forskning er viktig – man klarte blant annet å redde sildestammen på slutten av 60-tallet på grunn av samarbeid mellom forskere og fiskere, men også han etterlyser en ytterligere styrking og samarbeid mellom fagkretsene. Reglene har blitt mer og mer innviklet hevder han, i takt med hyppige endringer. Fiskerne mener det derfor er vanskelig å sondere seg i regelverksterrenget. Dette synet deler de også med Fiskeridirektoratets reguleringsseksjon (Fiskeribladet Fiskaren 2012c), og i følge Jentoft og Mikalsen (2001:53) forblir fiskeyrket svært uforutsigbart når «« forskrift om endring av forskrift» utgjør en vesentlig del av den informasjonen som formidles». Jeg vil derfor hevde at i forhold til hvordan fiskerne forholder seg til reguleringene handler mye om artikuleringen rundt hvilken rolle fiskerne skal ha i forvaltningen og i utviklingen av kystfisket.

Det å legge ned kystfisket langs Skagerrak for å redde bestander har ingen av fiskerne tro på. De er et altfor viktig kontrollorgan av bestandsmengdene. Yngvar på sin side mener likevel at fjorder med gyteplasser for økonomisk viktige arter bør fredes i gyteperioden, selv om det kan gå litt utover de lokale fiskerne. Han mener dette kan være nødvendig fordi det kan være vanskelig å se de langsiktige fordelene når det økonomiske grunnlaget oppleves som sviktende. Når fisket er dårlig kan det være vanskelig å sette begrensninger på ens eget fiske. Det er dessuten en del av det

---

²⁸ Dette støttes også av andre fiskere på Sørlandet, se Fiskeribladet Fiskaren 2012mb.

generelle erfaringsgrunnlaget for fiskere flest at fangstene alltid varierer, etter dårlige tider kommer det alltid bedre tider, slik har det alltid vært. Som eksemplene viser ilegges fiskerne påbud for å hindre overfiske, og begrensninger av bifangst for rekestrålerne ble hovedsakelig innført for å skjerme bestander og ungfisk av torsk i Nordsjøen og Skagerrak. Påbudet om sorteringsrist på trålere, som et annet bevaringstiltak, mente Yngvar ville gi bedre kvalitet på rekene til tross for at handlingsplanen for denne delen av norskekysten ikke fremmer forlag om, eller støtter en slik innføring. De økonomiske omkostningene regnes som for belastende for den lille kystflåten. Ingen av rekestrålerne i Risør benyttet sorteringsrist da jeg gjennomførte feltarbeidet.

Det er vanskelig å komme unna gråsonene når de dukker opp underveis i feltarbeidet. Det er derfor på sin plass å vie et lite avsnitt til dette. Yngvar stilte meg spørsmål om hvem som skal vurdere når en fisk skal rødlistes? I 2011 var det én båt som fikk dispensasjon til å fiske 20 tonn pigghå i løpet av året. De fikk 6 tonn på én uke. Yngvar mener det blir feil og sprengfiske slik – det gir ikke forskerne reelle tall på bestanden, for hvordan får man målt svingningene i bestanden når det sprengfiskes slik over en kort periode? Han mener det da heller burde være sånn at all bifangst fra alle fiskere kan leveres og benyttes som mål og data. Han fortalte om et tilfelle en annen plass hvor en rekestråler fikk 200kg pigghå. Til tross for at det er rapporteringsplikt både for fiskere og mottak ble denne fangsten bare hevet ut igjen. «Ikke har han lov til å hive det ut, da er det miljøkriminalitet, og ikke har han lov til å levere – da får han bot. Det skal ifølge lovverket destrueres, og dermed havne rett i matavfall, men det finnes ingen mottaksstasjoner for slikt. «Heldigvis var fangsten levende og greide seg», sa Yngvar. En slik mengde ville også overskredet tillat mengde bifangst for fiskeren denne dagen og slike tilfeller er vanskelige for fiskerne. De blir ufrivillig satt i en uheldig posisjon når de får fangster med rødlistede arter eller for mye bifangst i forhold til totalfangst. De kan ikke selv velge hva som skal havne i trålen og ikke. Hvis fiskemottaket fiskerne leverer til heller ikke har lov til å omsette fangstene, blir mye verdifull matfisk kastet ut i sjøen igjen. Lovverket er i utgangspunktet bra for å verne bestanden, mente Yngvar, men når de som lager lovene ikke vet hvordan, eller har forståelse for hvordan fisket fungerer i praksis, faller det dårlig ut både for bestand og fiskere. Jentoft og Mikalsen (2001: 97-103) viser at bifangstregel-problematikken ikke er et uvanlig tema for fiskere i Norge.

Reglene fører til at fiskerne risikerer å bryte loven mot egen vilje og fører til et dilemma om hvor fiskerne skal fiske og på hvilken måte de skal løse problemet. Trålfiskere og garnfiskere anses som særlig utsatt, da det er umulig å vite hva som går i trålposen eller garna. Fiskere fra forskjellige steder i Norge blir stilt ovenfor situasjoner hvor de må forlate gode fiskefelt for å unngå for mye bifangst. Resultatene med et slikt regelverk kommer derfor til uttrykk gjennom irrasjonelle økonomiske valg ved å flytte seg, ulovlig dumping av fangstmengder eller juks ved registrering av fangster (Gezelius, 2007 og 2004). Fiskerne ønske om et mer fleksibelt regelverk i blandingsfiskeriene på Sørlandet virker derfor hensiktsmessig for å unngå uheldige situasjoner som nevnt ovenfor. Selv om kaisalg ikke er lov på Sørlandet blir det ikke betraktet som kriminelt om noen skulle bytte til seg varer eller tjenester mot litt fisk. Slike bytter hørte jeg for eksempel gjøres med utenlandske bekjente som tar med seg kvoter på røyk tilbake til fiskeren i Norge. Jeg hørte også at det er Sørlandsfiskere som selger fangster svart i varierende grad, for eksempel i Nord- Norge selger kystfiskere fangster i mindre kvanta til venner og slektninger (personlig samtale med Harald B. Broch, oktober 2012). Selv hverken så eller hørte jeg om salg eller slike avtaler blant mine informanter. I hummerfisket sies det at det er mye selvjustis (se s. 77). Det er strenge krav, men mye tyder på at yrkesfiskerne følger dem. Det samme gjelder for fangst av laks og sjørørret. Det finnes likevel en meldelinje for miljøkriminalitet og ulovligheter. Denne brukes i svært varierende grad, men svartfiske av hummer utenom sesong der imot blir meldt ifra umiddelbart dersom det oppdages i følge informantene. På denne måten lager fiskerne sin egen definisjon av ulovligheter eller hva som er en stor eller ubetydelig miljøkriminalitet. I situasjoner hvor ressurstilgangene er begrenset av et sterkt varierende lovverk, og kystfisket er avhengig av en viss grad av lønnsomhet for å overleve, oppstår det dermed situasjoner hvor det blir et moralsk skille mellom det å følge lovverket og det å følge en selvvedtatt rett til å leve av fisket (Gezelius, 2004:619-620). Dette innebærer at fiskernes moralske prinsipp kan ende opp med å hvile på en unnskyldning om at man bare bryter loven for å «overleve».

I dette kapittelet har jeg vist hvordan et svarthvitt regelverk alltid har noen gråsoner, og at fiskerne kan komme opp i situasjoner hvor de risikerer å bryte et regelverk mot sin vilje. Kapittelet viser også hvordan fiskerens moral som i denne sammenhengen styrer handlingsrommet fiskeren benytter seg av.

7 Har kystfiskerne på Sørlandet en fremtid som yrkesfiskere?

Fiskerinæringen er kompleks på alle mulige måter. Det er mange elementer å forholde seg til som til sammen utgjør et kystfiske. Jeg vil i dette avsluttende kapittelet forsøke å samle trådene og slå en dobbelknute rundt dem alle sammen.

Samhold og konkurranse er to motstridende begrep som fiskerne forsøker å forene i sitt daglige arbeid. De klarer det med vekslende hell, og deres identitet som fiskere ligger i balansen mellom disse faktorene. Balansen utløser et kontrollbehov hvor fiskerne til enhver tid skal ha oversikt over sine kollegaers gjøremål og fangster, og samtidig å verne om sine egne. Det er også i dette krysningpunktet at både kunnskapsdiskursen og selve diskursen til grunn for avhandlingen gjør seg gjeldende. Hvordan kan det belegges eller sannsynliggjøres at fiskerne har rett når de kritiserer myndighetenes avgjørelser eller forslag? Blir fiskernes kunnskaper og problemstillinger anerkjent? Og er det mulig å få godt nok gjennomslag for nødvendigheten av å ta hensyn til erfaringsbasert kunnskap når teoretiske modeller synes å ha større gjennomslagskraft i forvaltningsøyemed?

Kostnader knyttet til vedlikehold og reparasjoner tar en stor del av de økonomiske inntektene ved fiske. Båtene er som regel gamle og slitte, og de fleste uttalte at de ønsket seg nye og bedre båter om de kunne velge. Men de stadige endringene i lovverket omkring fisket gjør fiskerne usikre på hva de skal satse på. Om de investerer i bedre båter med bedre funksjonalitet for en type fiske er de redd plutselige reguleringer skal føre til at de sitter med katta i sekken og båter med redskap som ikke kan benyttes. I Nordland ble kystfiskerne i mange år oppfordret til å satse på krabbefiske og flere investerte i taskekrabbeteiner. Dette fisket ble imidlertid stoppet i 2012 på grunn av forurensning av krabbekjøtt i Salten (personlig kommentar fra Harald B. Broch, oktober 2012), og viser nok et tilfelle av ustabile forhold for kystfiskere i Norge. I forhold til å få til en forvaltning som de involverte partene kan identifisere seg med, viser denne avhandlingen hvor viktig det er at fiskerne til dels er enige i de reguleringene de pålegges, eller at de i det minste er *klar over* dem. Forvaltningens verste fiende er fiskerne hvis de for eksempel ikke respekterer planen om yrkesfiskeforbud i spesielle områder eller restriksjoner angående endret bruk av

redskap. En god dialog mellom de ulike instansene er derfor helt nødvendig. Hvorfor er denne dialogen så tilsynelatende manglende yrkesfiskere/lokallag og direktoratet? I følge fiskerne er fiskeridirektoratets nettsider måten det kommuniseres på mellom de to partene. Her må de selv oppdatere seg og lese seg opp på endringer i regelverket, men det også er mange endringer fiskerne får med seg ved å høre det fra andre kollegaer. Utfordringen med en slik tilsynelatende énveis kommunikasjonsform er hvordan fiskere, både fiskelag og lokallag i flere deler av landet, føler seg til stadighet oversett og overkjørt med regler fremsatt av direktoratet.

Den 22.oktober 2013 kunne en lese på dagbladets nettside (Dagbladet 2013) at en trålbåtreder hadde tapt sin sak i høyesterett mot Fiskeridepartementet. Rederen kjempet for at strukturkvotene han benyttet skulle ha evigvarende brukstid, og kampen gikk om hvorvidt forskrifter kan ha tilbakevirkende kraft uten å føre til brudd på grunnlovens bestemmelser. Regjeringen i 2005 innførte en forskrift om evigvarende bruksrett, mens den rødgrønne regjeringen endret dette til å vare i 20-25 år. Denne saken er et bilde av spørsmålet om hvem som eier fisken i vannet, og viser dermed aktualiteten av min avhandling. Eierskap av felles ressurser er en utfordring for samfunnet, og som fiskeripolitisk talsperson i SV, Johnny Ingebrigtsen, uttaler i saken:

«Fiskeressursene skal forbli felleskapets ressurs slik det har vært i årtusener. De kan ikke privatiseres og gis som en evigvarende juridisk eksklusiv rett, som kan pantsettes og gjøres til et omsettelig verdipapir på børsen. Verdiskapingen i fiskerierne skal være fangst og produksjon av fiskeressurser, ikke spekulasjoner i kjøp og salg av rettigheten til dette».

Uttalelsen har et viktig innhold, men viser også hvordan myndigheten selv legger opp til en effektivisering av fiskerierne. Strukturkvoter er en sammenslåing av grunnkvoter som eksempelvis benyttes når en kvoteeier går over til en større og mer automatisert båt med mindre mannskap, og gevinsten som ligger i kjøp og salg av kvoterettigheter tilfaller de som har mulighet til en slik effektivisering. Verdiene i fiskerierne blir med dette strippet ned til kun å være av økonomisk karakter, og kunnskapstradisjoner som *sjøskap* (Maurstad 2010) og annen lokal kunnskap – grunnleggende faktorene for hvordan et yrkesfiske utføres i ulike miljøer – forsvinner i et såkalt medforvaltningsprinsipp hvis overvekten av vitenskap får lov til å regjere. Empirien i

denne avhandlingen viser likevel hvordan kystfiskerne utvikler den lokale kunnskapen ved å innlemme vitenskapelig forskningsresultater og teknologiske hjelpemidler i fiskepraksisene og i fangststrategiene.

Det å være kystfisker handler i følge informantene om livskvalitet og levesett i likestor grad som lønnsomhet. Friheten til å drive selv uttrykkes som et viktig element, men i perspektivet omkring yrkets overlevelse settes frihetsidealet ofte på prøve ved at fiskerne må drive så de klarer seg økonomisk. Jakten på fangstene erfares på ulikt vis, og med bakgrunn i uttalelser knyttet opp mot verdier og friheten i yrkeskystfisket, har analysen vist at de psykiske belastningene på grunn av usikkerheten omkring overlevelsen av yrket, gjør at fisket oppleves som tøft og tungt. Tilpasning til et svingende marked er også en viktig faktor, og vil sammen med lokale kunnskaper gi et godt konkurransefortrinn. Her kommer stahet, pågangsmot og konkurransevilje inn som sentrale egenskaper ved en yrkeskystfisker. Dagens ordninger er ikke samstemte med hvordan fiskere, og folk ellers, anser havets ressurser som en allmenn gode. Ingen spesifikke personer eller institusjoner kan si at de eier fisken i havet. Derfor kan også fiskerne hevde sin frihet i yrket – de har ingen «arbeidsgivere» der de arbeider ute på sjøen. Dette blir der i mot motbevist ved at fiskerne må ta opp store lån og være avhengig av finansielle institusjoner for å drive med noe som er allemannseie – på myndighetenes prinsipper. Kvoter må kjøpes, eller de kan selges. Båter må kjøpes, rustes opp og vedlikeholdes. Det samme gjelder for redskap. Fisket reduseres med dette til en forretningsvirksomhet hvor suksess ikke handler om fiskeferdigheter i seg selv, men om kapital og økonomiske forutsetninger (Palsson 1994: 909).

Jeg vil mene at denne diskrepansen er en bidragsyter til at fiskere ikke har noen tro på sin fremtid, at de ikke alltid respekterer reglene som innføres og at rekrutteringen til yrket er vanskelig. Gode forvaltningsplaner styrker næringen ved å fokusere på et bærekraftig uttaksgrunnlag, men holdningene blant fiskerne selv er også av avgjørende betydning. For å øke rekrutteringen til yrket (eller skape rekruttering i det hele tatt) bør også fiskerne selv ha et ansvar for å komme med forslag og ta initiativ. Det kan imidlertid virke vanskelig å ta initiativ til noe som allerede er bundet opp mot så mange institusjonelle former gjennom vitenskapelige modeller, regelverk og økonomisk lønnsomhet. Det er havforskningsrådet som gir anbefalinger om

totalkvoter på ulike bestander og deres målinger legges til grunn når kvoter skal fastsettes og reguleres. Fiskerne der i mot opplever at forskerne er på havet til «feil tid» (som å utføre målinger etter at fiskere har fylt kvota), og mener dette gir et uriktig grunnlag i forvaltningsstrategiene. Når fiskerne da opplever bestandsmengdene annerledes i eget fiske året sett under helhet, fører dette til mistillit til reguleringene. Slike tilfeller skaper dermed rom for at det oppstår uenighet om hvem som innehar riktige kunnskapen om hvordan de marine tilstandene i området er. Ut i fra min studie av kystfiske viser funnene at vitenskapen i stor grad tas med i fiskernes lokale kunnskap, som for eksempel i de tilfellene fiskerne tar utgangspunkt i målinger gjort av forskere når de evaluerer hvorfor det er dårlige rekefangster for tiden. Det betyr ikke at vitenskapelig forskning er den eneste rettesnoren som bør ligge til grunn for bestandsevalueringer, eller at lokalkunnskap aldri blir tatt hensyn til i forvaltningen, men en god samhandling derimot, mellom både fiskere, forskere og myndigheter, virker mer hensiktsmessig og nødvendig hvis en medforvaltningsmodell skal være utgangspunktet. Det relasjonelle aspektet mellom de ulike aktørene er med andre ord et viktig element og en viktig førende enhet for hvordan utfordringer i kystfisket videre skal kunne avdekkes. Her vil jeg hevde at antropologisk forskning kan bidra med uvurderlig innspill.

Til tross for at det ikke har vært avhandlingens hovedfokus var det nødvendig å ta med fiskekulturelle overbevisninger i forhold til min rolle i feltarbeidet.

Forestillingene bygger opp under *det å være en god fisker* – det er likevel viktig å ha noe å skylde på hvis noe går galt. Frykten for at tapene blir store om forestillingene ikke følges gjør at det ikke koster noe å følge dem. Når det betyr ulykke å ha kvinner om bord skaper dette en diskrepans mellom dagens likestillingsdiskurs i arbeidslivet og fiskekulturelle forestillinger. Dette kan bidra til en uant, og muligens utilsiktet, ekskludering av kvinner da forestillingene bidrar til å styrke de eksisterende kjønnsrollemønstrene. I følge Munk-Madsen (1998) ekskluderes kvinner i tillegg fra fiskeyrket, både direkte og indirekte, ved at det vanskelig lar seg gjøre å få tilgang på kvoter og samtidig kombinere et fiske med den rollen kvinner har i et familieliv. Jeg kan til dels si meg enig i at det kjønnsrollemønsteret Munk-Madsen viser til i et familieliv fremdeles er gjeldene, men det er samtidig viktig ikke å undergrave kvinners evne til å være fleksible til å kombinere ulike roller. Nettopp disse egenskapene vil jeg hevde er en styrke. Uten at jeg vil diskutere dette ytterligere, er

det likevel fristende å nevne at kanskje nettopp disse egenskapene bør komme tydeligere frem i forvaltningsstrategier for en næring hvor uvisshet er et påtrengende element. Til tross for dette, er det uansett grunn til å tro at fraværet av kvinner om bord i båter på Sørlandet, enten som eiere eller mannskap, viser hvordan kvinners rolle i fiskeriene her fremdeles befinner seg mer til lands enn til vanns.

Jeg har gjennom oppgaven vist viktigheten av et regelverk med rom for fleksibilitet, når reglene skal gjelde i små næringsmiljøer som driver med blandingsfiske. Bifangstregler, forbud mot direktefiske etter torsk, pigghå og ål, samt nye regler for maskevidde i garnfisket er alle eksempler på ting som har redusert kystfiskets evne til å overleve på Sørlandet. Et mer fleksibelt regelverk, som i kombinasjon med å beskytte ulike marine bestander kan bidra til å skape handlingsrom til å fortsatt drive blandingsfiske i denne regionen. Det er ikke noe nytt at fangstmenn kompenseres i dårlige fangsttider med andre fangstalternativer. Dette har sammenheng med den kunnskapen de har om hva de alternativt kan jakte på (Eythorsson 1993). Når reguleringen fratru fiskerne muligheter til å fiske på alternative bestander i perioder hvor de ser at det er nedgang i de bestandene de normalt fisker på, fratru reguleringene også fiskernes handlingsrom innenfor egen lokal fiskerikunnskap. Evelyn Pinkerton (1994) argumenterer for at det er umulig for offentlige reguleringer å oppnå legitimitet blant fiskere hvis lokal kunnskap ikke tas med i forvaltningssystemet, og eksempler i denne avhandlingen viser nettopp til slike situasjoner, hvor fiskerne forsøker å omgå regelverket i stedet for å se på reglene som hensiktsmessige.

En god integrering av felles mål innebærer at deltakerne også får et eierskap til den retoriske begrepsbruken. I begrepet *med-forvaltning* vil jeg hevde at det tydelig gis uttrykk for at det allerede tatt for gitt at den lokale, tradisjonelle kunnskapen ikke er sidestilt vitenskapen. Fiskerne blir bare «invitert med på laget» fremfor å fremstilles som reelle bidragsytere. Ved heller å fokusere på *samforvaltning* vil det være en mer konkret samkjøring av de ulike kunnskapsformene, hvor utfylling av hverandre står sentralt, og hvor posisjonene jevnes ut fremfor å konkurrere om sannhetsinnholdet og hvem som vet best. Jeg vil mene at slike enkle, og kanskje tilsynelatende unyttige grep, vil kunne gi reguleringer som iverksettes en større aksept og legitimitet. I tillegg til å bidra til medforvaltningsmodellens intensjon om at fiskerne blir nødt til å tenke

mer gjennom egne fiskekunnskaper og fiskepraksiser, og hvordan dette faktisk har del i et forvaltningsarbeid.

Med det nye regjeringsskiftet i 2013 ble det bestemt at fiskeridepartementet skal legges ned. I Lofotposten 16.oktober (2013) uttalte en fisker sin undring over avgjørelsen. Han fikk også støtte fra Harald Hansen, tillitsvalgt i Norges Fiskarlag og Råfisklaget, og kommunepolitiker i Vågan Høyre, med følgende uttalelse:

«– Jeg har et ambivalent forhold til dette. Sannheten er at Fiskeridepartementet alt i lang tid har hatt lite vekt i Norges regjeringer. Naturlig nok finner vi fiskere dette beklagelig. Etter at oppdrettsnæringa kom inn under Fiskeridepartementet har mange opplevd det mer som et oppdrettsdepartement. Jeg velger å tro at det ikke går fra vondt til verre, men at regjeringa vil sette fiskeriene inn i en større næringsmessig sammenheng».

Avisen trekker også frem det faktum at den nye fiskeriministeren, Elisabeth Aspaker (H), ikke har noen erfaring med fiskerinæringen, men fra Stortingets justiskomite, Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, og fra skolepolitikken. Det er umulig å foregripe fremtiden, det er heller ikke min intensjon, men det er likevel vanskelig å overse den usikkerheten som følger fra uttalelsen nevnt ovenfor, uten å trekke linjer til diskursen blant fiskerne på Sørlandet. Kanskje har de rett? Kanskje er de de siste kystfiskerne? Det blir derfor nærliggende å påpeke at en dårlig kommunikasjon mellom fiskenæringen og myndighetene virker som en mye større trussel mot næringen enn naturlige svingninger i fiskebestandene. Eller sagt med andre ord, en skute uten fremdrift eller samhandlende folk om bord gir lite fangster.

Avslutningsvis vil jeg sitere Jentoft og Mikalsen:

«De stemmene som her er gjengitt er under alle omstendigheter verdt å høre på, fordi en kan lære av dem. De representerer opplevelser og oppfatninger som er reelle nok, selv om vi ikke kan vite nøyaktig hvor mange som deler dem» (2001:111)

Ut ifra avhandlingens fremleggelse virker det også fornuftig å ta hensyn til Palssons (2010) argumentasjon om å ivareta samarbeid på tvers av faggrensene. I diskursen om kystfiskets overlevelse virker det i alle fall svært tydelig at det er her behovet ligger.

Litteraturliste

Acheson, James

1981 “Anthropolgy of fishing” I *Ann. Rev. Anthropol.* Nr. 10, s. 275-316.

Agderposten

2010 “Kystfisket nede i en bølgedal”, lederplass, s. 14, tirsdag 13.juli 2010, uke 28, 137. årgang.

2011 “Totalfreder fisk i to år” skrevet av Frank Johannesen, s. 7, onsdag 23. mars 2011, uke 12, nr. 69, 138. årgang.

Artsdatabanken

2013 «Norsk rødliste for arter, besøkt 12. 06. 2013,
<http://www.artsdatabanken.no/ArticleList.aspx?m=6&amid=224>

Barth, Fredrik

1966 *Models of Social Organisation*. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, London.

2002 “An Anthropology of Knowledge” I *Current Anthropology*, vol. 43, nr 1, februar 2002, s.1-18. The Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research.

Bennet, Elizabeth

1999 “Fisheries Regulations – What do fishermen really think?” i *SAMUDRA*, sept 1999, s. 9-13.

Binkley, Marian

1991 “Nova Scotian offshore fishermen’s awareness of safety” i *Marine Policy*, may 1991, s.170-182. Butterworth-Heinemann Ltd.

1995 *Risks, Dangers and Rewards in the Nova Scotia Offshore Fishery*. McGill-Queen’s University Press, Montreal.

Bourdieu, Pierre

1996 *Symbolsk Makt*. Pax forlag, Oslo

Broch, Harald B.

1981 “Cultural Variation on the Islands in the Sea of Flores”, i *Archipel* Volume 22, s.: 43-53.

1988 “Between Field and Sea: The Role of Miang Tuu Women in Village Economy and Society” i *To Work and To Weep – Women in Fishing Economies*. (red.) Jane Nadel-Klein og Dona Lee Davis, Institute of Social and Economic Research. Memorial University of Newfoundland, St. John’s, Newfoundland, Canada.

1996 “Om kvinner og trekkdyr ombord” i *Antropolognytt*, s: 2-7 nr.3 1996.

2006a “Magi, tro og praksis på vågehvalfangst i Nordsjøen” i *Norsk antropologisk tidsskrift*, s.: 94-104. Nr.2, 2006, 17.årgang. Universitetsforlaget.Oslo.

2006b “Strategies of coping with fright and risk onboard Norwegian fishing/whaling vessels” i *Suomen Anthropology*, nr.2, s.: 2-18.

2012 “Welcome onboard. A narrative analysis of knowledge production among North Norwegian fishermen”. Antatt *MAST*, *upublisert*.

Brox, Ottar

2007 “Sosialantropologisk fiskeriforskning” i *Nære steder, nye rom – utfordringer i antropologiske studier i Norge*, s. 88-106, Marianne Rukåsa og Kari T. Thorsen (red.). Gyldendal akademisk, pensumtjeneste a/s, Oslo.

Brøgger, Jan

1992 *Nazaré: women and men in a prebureaucratic Portuguese fishing village, Case studies in cultural anthropology*. Fort Worth, Tex.: Harcourt Brace Jovanovich College Publ.

Dagbladet

2013 “Fiskekvoter skal ikke vare evig” skrevet av Bjørn S. Kristiansen, dagbladet.no, besøkt 23.10.2013:
<http://www.dagbladet.no/2013/10/23/nyheter/innenriks/politikk/fiskeripolitikk/fiskekvoter/29929180/>

Davis, Donna Lee og Jane Nadel-Klein

- 1988 “Terra Cognita? A review of the Literature” i *To Work and To Weep – Women in Fishing Economies*. (red.) Jane Nadel-klein og Donna Lee Davis, Institute of Social and Economic Research. Memorial University of Newfoundland, St. John’s, Newfoundland, Canada.

Daw, Tim og Tim Gray

- 2004 “Fisheries science and sustainability in international policy: a study of failure in the European Union’s Common Fisheries Policy” i *Marine Policy* 29 (2005), s. 189-197.

Douglas, Mary

- 1997 “Kap. 2: Verdslig urenhet” i *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring urenhet og tabu*, (red.) Ensjø, D.Ø, s. 44-55, 187-190. Pax Forlag

Eythórsson, Einar

- 1993 “Kap. 13: Sami Fjord Fishermen and the State: Traditional Knowledge and Resource Management in Northern Norway” i *Traditional Ecological Knowledge Concepts and Cases*. (edt.) Julian T. Inglis. International Program on Traditional Ecological knowledge and International Development Research Centre, Ottawa
- 2001 “Tradisjonell kunnskap og forvaltningsutfordringer» i *DIEDUT nr.2/2001, Naturressurser og miljøverdier i samiske områder:*

forvaltnings- og forskningsutfordringer. Audhild Schanche (red.)
Nordisk Samisk Instiutt.

Ferguson, James

1990 *The Anti-politics Machine. "Development", Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho*. Cambridge University Press, Cambridge.

Fiskeribladet Fiskaren

2010 "Slutt for pigghå" artikkel av Gunn Hedberg, onsdag 22.desember, side 6-7, Årgang 3, nr. 148, uke 51.

2011a «Ga grønt lys for full stopp», skrevet av Gunn Hedberg, s.11, 5.januar 2011, årgang 4, nr. 2, uke 1.

2011b artikkel s. 5, 21.februar 2011, årgang 4, nr.22, uke 8.

2011c artikkel s. 8-9, 25. februar 2011, årgang 4, nr. 24, uke 8.

2011d «Dreper kysten» skrevet av Gunn Hedberg, s. 3, 7.mars 2011, årgang 4, nr. 28, uke 10.

2011e «Rekebåter berges av fisk» skrevet av Gunn Hedberg, s 3, 9.mars 2011, årgang 4, nr. 29, uke 10.

2011f «Må overvåkeålen» skrevet av Gunn Hedberg, s. 9, 16.mars 2011, årgang 4, nr. 32, uke 11.

- 2011g «Går mot fredningstid for leppefisk», s.11, 21.mars 2011, årgang 4, nr. 34, uke 12.
- 2011ha «Åtvarar mot eit døyande fiske i Sør» skrevet av Liv Torunn Torpe, s. 10-11, 06.juni 2011, årgang 4, nr. 65, uke 23.
- 2011hb «Hellig i sør», s. 11, 6.juni 2011, årgang 4, nr. 65, uke 23.
- 2011i «Frykter fiskeforbud i sør» skrevet av Gunn Hedberg, s. 5, årgang 4, nr. 124, uke 43.
- 2012a «Viktig bifangst for flåten», skrevet av Gunn Hedberg, s 6, årgang 5, nr. 10, uke 4.
- 2012b «Se på alle sider av fisket i Skagerrak», s. 12, 27.januar 2012, årgang 5, nr 12, uke 4.
- 2012c «Bifangstreglene», skrevet av Jon Eirik Olsen, s. 3, 14.mars 2012, Årgang 5, nr. 32, uke 11
- 2012d Artikkel s, 12, 30.mars 2012, årgang 5, nr. 39, uke 13.
- 2012e «Masse ål, men ingen forskning», s. 7, 23. april 2012, årgang 5, nr. 47, uke 17.
- 2012f «Kystfisket vil dø ut», kommentar s.8, 27.april 2012, Årgang 5, nr.49, uke 17.
- 2012g «Et siste fiskerhåp» skrevet av Gunn Hedberg, s. 9, 30.april 2012, årgang 5, nr.50, uke 18.

- 2012h «Krever kystrettigheter» skrevet av Jon Eirik Olsen, s. 4, 4. mai 2012, årgang 5, nr. 52, uke 18.
- 2012i «Forskerkysten», kommentar av Gunn Hedberg, s 2, 9. mai 2012, årgang 5, nr. 54, uke 19.
- 2012j «Raser mot forbudet», skrevet av Terje Jensen, s.6, 22. juni 2012, årgang 5, nr. 72, uke 25.
- 2012k «Føler oss lurt», s. 7, 29. juni 2012, årgang 5, nr.75, uke 26.
- 2012l «Svikt bekymrer» skrevet av Nils Torsvik, s. 9, 1. august 2012, årgang 5, nr. 89, uke 31.
- 2012ma «Frykter avtale blir utstillingsvindu», skrevet av Nils Torsvik, s 4-5, 6. august 2012, årgang 5, nr. 91, uke 32.
- 2012mb «Må se helhet i Skagerrak», s 5, 6. august 2012, årgang 5, nr.91, uke 32.
- 2012n«Tvedestrandsonen skal gi økt kunnskap» skrevet av Nils Torsvik, s. 10, 8.august 2012, årgang 5, nr. 92, uke 32.
- 2012o «Har som mål å utestenge fiskerne» skrevet av Nils Torsvik, s. 4-5, 13.august 2012, årgang 5, nr.94, uke 33.
- 2012p «Håper på oppgang», skrevet av Kjersti Sandvik, s. 7, 17. august 2012, årgang 5, nr. 96, uke 33.
- 2012q Innlegg av Even Moland, Havforskningsinstituttet, s. 2, 21.september 2012, årgang 5. nr. 111, uke 38.

Fiskeridirektoratet

- 2010 Lønnsomhetsundersøkelse for fiskeflåten,
<http://www.fiskeridir.no/statistikk/fiskeri/loennsomhetsundersoekelse-for-fiskeflaaten/loennsomhetsundersoekelse-for-fiskefartoeypublikasjoner> (besøkt 10.10.2012)
- 2011a Innføring av elektronisk fangstdagbok i 2010 og utvida sporingsplikt.
<http://www.fiskeridir.no/fiske-og-fangst/aktuelt/2010/0110/innfoering-av-elektronisk-fangstdagbok-i-2010-og-utvida-sporingsplikt> (besøkt 20.03.2011)
- 2011b Rapport fra arbeidsgruppen som har vurdert overvåkningsfiske etter Håbrann og Pigghå. <http://www.fiskeridir.no/fiske-og-fangst/rapporter-utredninger/tilraar-ikkje-overvakingsfiske> (besøkt 2.10.2011)
- 2012a Om Bevaringssoner i Tvedestrand's sjøområder: Høringsinnspill fra Risør fiskarlag 29. mars 2012 og Arendal fiskerlag 30.03.2012.
Høringsuttalelse: Tvedestrand kommune 20.02.2012.
<http://www.fiskeridir.no/fiske-og-fangst/hoeringer/2012/bevaringssoner-i-tvedestrand-sjoeomraader> (besøkt 09.10.2012)
- 2012b Strategi for videre utvikling av norsk fiskeriforvaltning – en praktisk tilnærming til en økosystembasert forvaltning, 11.06.2012, rev. 1.
<http://www.fiskeridir.no/fiske-og-fangst/forvaltningsprinsippet> (Besøkt 03.10.2012).

FoU rapport nr. 2/2011, Regional Monitor. Forfattere: Anne Lene Dale, Thore K. Karlsen, Helge Røed, Torbjørn Hodne, Arild Vangstad. Agderforskning, Kristiansand.

Garantikassen for fiskere

- 2008 Informasjonsbrosjyre og serviceerklæring

Gardåsen, Tor Kjetil

1988 *Skagerakkysten – en kulturhistorie i bilder*. Thure-trykk, Skien.

Geertz, Clifford

1973 *The Interpretation of Cultures*. Fontana Press, New York

Gerrard, Siri

1995 “When women take the lead: changing conditions for women’s activities, roles and knowledge in North Norwegian fishing communities” I *Social Science Information* 1995, 34:4, s. 593-631. SAGE, London, Thousand Oaks, CA og New Delhi.

Gezelius, Stig S

2004 “Food, Money, and Morals: Compliance Among Natural Resource Harvesters” I *Human Ecology*, vol. 35, nr. 5, oktober 2004, s. 615-634.

2007 “Management responses to the problem of incidental catch in fishing: A comparative analysis of the EU, Norway, and the Faeroe Islands” i *Marine Policy*, 32 (2008), s. 360-368.

Goffman, Erving

1959 *The presentation of everyday life*. London: Penguin.

Gulati, Leela

- 1988 “Women’s Changing Roles in the Kerala Fishery” i *To Work and To Weep – Women in Fishing Economies*. (red.) Jane Nadel-Klein og Dona Lee Davis, Institute of Social and Economic Research. Memorial University of Newfoundland, St. John’s, Newfoundland, Canada.

Handlingsplan

- 2011 Handlingsplan for kystfiske i Sør- Norge, 2011-2015. Vedtatt av landsstyret i Norges Fiskarlag 31.mai 2011. www.fiskarlaget.no

Howell, Signe

- 2001 “Feltarbeid i vår egen bakgård: Noen refleksjoner rundt nyere tendenser i norsk antropologi» i *Norsk Antropologisk Tidsskrift* 12(1-2): 16-24.

Hviding, Edvard

- 1994 “Community-based Fisheries Management, Tradition and the Challenges of Development in Marovo, Solomon Island”, i *Development and change*, vol: 25(1), side:13 -39.

Jentoft, Svein

- 1984 “Fisket – samarbeid eller solospill” i *I samme båt: sysselsettingssystemer i fiskerinæringen*, Jentoft, S., Wadel, C. c1984. (red.), Universitetsforlaget, Stavanger.

- 1993 “Forskning på forvaltning av lokale fiskeressurser” i *Tidsskrift for Naturforvaltning*, nr. 2, 1993, s. 14-17.
- 1998 *Allmenningens komedie – medforvaltning i fiskeri og reindrift*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- 2005 “Introduction Part 3” i *Fish for Life – Interactive Governance for Fisheries*, s. 147- 151. (edt) Kooiman, Jan, Maarten Bauink, Svein Jentoft og Roger Pullin. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- 2011 Kap. 24: “Fisheries Development as Freedom”, s. 367-379, i (edt.) Ratana Chuenpagdee, *World Small-Scale Fisheries Contemporary Visions*. Delft, Eburon.

Jentoft, Svein og Knut M. Mikalsen

- 2001 *Lastet til ripa – fiskernes rettsstilling i ressursforvaltningen*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim.

Johnsen, Jahn Petter

- 2004 *Fiskeren som forsvant? Avfolkning, overbefolkning og endringsprosesser i norsk fiskerinæring i et aktør-nettverkperspektiv*. Tapir Akademiske Forlag, Trondheim.

Jørgensen, Marianne W. og Louise Phillips

- 1999 *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag, Roskilde.

Kaarhus, Randi og Knut G. Nustad

- 2002 “Introduksjon: Om antropologi og utvikling” i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, nr. 1-2, 2002, 13. årgang, s. 5-13. Universitetsforlaget.

Kalland, Arne

- 1993 “Whale Politics and Green Legitimacy: A Critique of the Anti-Whaling” i *Anthropology Today*, Vol. 9, No. 6, s. 3-7. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- 1995 *Fishing villages in Tokugawa, Japan*. Nordic Institute of Asian Studies, Monograph series; 69. Honolulu, Hawaii : University of Hawaii Press

Kaplan, I.M og H.L. Kite-Powell

- 2000 “Safety at sea and fisheries management: fishermen’s attitudes and the need for co-management” i *Marine Policy* 24 (2000), s. 493-497.

Kleiven, Alf Ring

- 2010 Doktorgradsavhandling (dr.polit): *The Management of Lobster in Coastal Skagerrak: Recreational Fisheries, Unreported Commercial Catches and Marine Protected Areas*. Universitet i Tromsø, Fakultetet for biovitenskap, fiskeri og økonomi.

Kurlansky, Mark

- 2000 (1997) *Torsk – en biografi om fisken som forandret verden*, s.175. J.M Stenersens Forlag A/S, Oslo

Larsen, Anne Kathrine

- 1998 “Discourses on development in Malaysia”, i *Anthropological Perspectives on Local Development. Knowledge and Sentiments in conflict*, (edt.) Simone Abram and Jaqueline Waldren. Routledge, London.

Lien, Marianne

- 2001 “Latter og troverdighet. Om antropologi i hjemlige egne”, i *Norsk Antropologisk Tidsskrift* 12 (1-2), s. 68-74. Universitetsforlaget, Oslo.

Lofotposten

- 2013 “Forstår ikke hensikten med å legge ned fiskeridepartementet” skrevet av Bjarne Benjaminsen, lofotposten.no, besøkt 23.10.2013:
http://www.lofotposten.no/lokale_nyheter/article6924486.ece

Lovdata

- 2011a Forskrift om sikkerhetsopplæring for fiskere.
<http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19890210-0088.html> (besøkt 11.10.12)
- 2011b Forskrift for fiskarar og fangstmenn. <http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20081218-1436.html> (besøkt 15.12.2011)
- 2012a Forskrift om fartsområder. <http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19811104-3793.html> (besøkt 16.02.2012)

2012b Forskrift om utøvelse av fiske i sjøen.

<http://www.lovdata.no/for/sf/fi/syste.html> (besøkt 01.04.2012)

2012c Forskrift om forbud mot fiske og fangst av brugde, pigghå, håbrann og silkehai i 2012. <http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20111221-1475.html> (Besøkt 13.9.2012)

Maurstad, Anita

2000 “To fish or Not to Fish: Small-Scale fishing and Changing Regulations of the Cod Fishery in Northern Norway” i *Human Organization*, vol.59, no.1, 2000, s. 37-47.

2002 “Fishing in murky waters – ethics and politics of research on fisher knowledge” i *Marine Policy* 26 (2002) s.: 159-166. Elsevier Science Ltd.

2004 “Cultural seascapes: preserving local fishermen’s knowledge in northern Norway” i *Northern Ethnographic Landscapes: Perspectives from the Circumpolar Nations*, (edt) I. Krupnik, R. Mason og T. Horton. Artic Studies Center, National Museum of Natural History, Smithsonian Institution, Washington DC, s. 277-301.

2010 Kap. 2: “Cultural Seascape as embodied knowledge” i *Mutuality and empati: self and other in the ethnographic encounter*. (edt.) Anne Sigfrid Grønseth og Dona Lee Davis. Anthropology matters, vol.5, s. 35-48. Sean Kingston Publishing, Wantage.

Munk- Madsen, Eva

- 1998 “The Norwegian fishing quota system: Another patriarchal construction?” I *Society & Natural Resources: An International Journal*, 11: 3, s. 229-240.

Murray, Grant, Barbara Neis og Jahn Petter Johnsen

- 2006 “Lessons Learned from Reconstructing Local Ecological Knowledge, Fisheries Science, and Fisheries Management in the Commercial fisheries of Newfoundland and Labrador, Canada” i *Human Ecology*, vol. 34, no. 4, august 2006, s. 549-571.

Nadel-Klein, Jane og Dona Lee Davis (edt)

- 1988 *To Work and to Weep – Women in Fishing Economies*. Institute of Social and Economic Research. Memorial University of Newfoundland. St. John’s, Newfoundland, Canada.

Norsk biografisk leksikon

- 2011 Rian, Øystein. (2009, 13. februar). Isak Lauritssøn Falck: utdypning. I Norsk biografisk leksikon. Hentet 20. februar 2011 fra http://nbl.snl.no/Isak_Lauritss%C3%B8n_Falck/utdypning

Olsen, Kjell

- 2011 “Fefo, reinsdyr og andre vederstyggeligheter” i Norsk antropologisk tidsskrift, vol.22, nr.2, s: 116-133. Universitetsforlaget, Oslo.

Olsen, Bror og Trond Thuen

- 2013 “Secret Places: On the Management of Knowledge and Information About Landscape and Yields in Northern Norway” i *Human Ecology* 2013, 41: 273-283. Springer.

Palmer, Craig T

- 1989 “The Ritual Taboos of Fishermen – An alternative Explanation” I *Mast* 1989, 2 (1): 59-68.

Palsson, Gisli

- 1988 “Models for Fishing and Models of Success” i *MAST*, 1988, 1(1):15-28.
- 1989 “The Art of Fishing” i *MAST*, 2 (1): 1-20.
- 1994 “Enskilment at Sea” i *Man, New Series*, vol. 29, no. 4, s. 901-927. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- 2010 “Disciplining anthropology” I *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, vol.21, nr. 4, s. 198-210. Universitetsforlaget.

Pinkerton, Evelyn

- 1994 “Summary and Conclusions” i Christopher L. Dyer og James R. McGoodwin, *Folk Management in the World's Fisheries: Lessons for Modern Fisheries Management*, s. 320-321. University Press of Colorado, Boulder

Pinkerton, Evelyn og Leonard John

2007 "Creating local management legitimacy" I *Marine Policy* 32 (2008), s. 680-691.

Polanyi, Michael

1966 "The Logic of Tacit Inference" i *Philosophy*, vol. 41, No 155 (Jan., 1966) s. 1-18.

Poggie, J., R. Pollnac og S. Jones

1995 "Perceptions of vessel safety regulations – A Suthern New England Fishery" I *Marine Policy*, 1995, vol.19, no 5, s. 411-418. Elsevier Science Ltd, Great Britain.

Pollnac, Richard B. og John J

2008 "Happiness, Well-being and Psychocultural Adaption to the Stresses Associated with Marine Fishing" i *Human Ecology Review*, vol. 15, no. 2: 194-200.

Pollnac, Richard B, John J Poggie og Stephen L. Cabral

1998 "Thresholds of Danger: Perceived Risk in a New England Fishery" I *Human Organization*, vol. 57, no. 1, 1998, s. 53-59. Society for Applied Anthropology.

Rosaldo, Michelle Z

- 1984 “Ch.5: Toward an Anthropology of Self and Feeling” i (red.) Shweder, Richard A. og Le Vine, Robert A. *Culture Theory. Essays on Mind, Self and Emotion*. S.137-157. Cambridge University Press.

Rugkåsa, Marianne og Kari Trædal Thorsen (red.)

- 2003 “Utfordringer i antropologiske studier i Norge” i *Nære steder, nye rom – Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo.

Stewart, Alex

- 1998 *The Ethnographer's Method*. Qualitative Research Methods Series, vol. 46. Sage Publications, Inc. USA.

Store norske leksikon

- 2012 Risør (2012, 19. mai) I Store norske leksikon:
<http://snl.no/Ris%C3%B8r> (besøkt 2012-01-04)

Tompson, Paul

- 1985 “Women in the Fishing: Roots of Power between the Sexes” i *Comparative Studies in Society and History*, vol. 27, no. 1 (jan. 1985), s. 3-32. Cambridge University Press, Cambridge.

Tsing, Anna

2002 "Conclusion: The Global Situation", i (Red) Inga, J. X. og Rosaldo, R.
The Antropolgy of Globalisation, s 435-485.

van Ginkel, Robert

2009 *Braving Troubled Waters. Sea Change in a Dutch Fishing Community.*
Amsterdam University Press, Amsterdam.

